

Төсөл GAIA
Байгаль орчин, нийгмийн менежментийн тогтолцоо
(ЭСМС)
2023 оны 6 сар

Гарчиг

ТОВЧЛОЛ БА ТАЙЛБАР ТОЛЬ	2
ТАНИЛЦУУЛГА	3
ХЭСЭГ I: GAIA-ГЫН БОДЛОГУУД	5
PART II GAIA-ГЫН БОНУТ	11
GAIA-ГЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН МӨЧЛӨГИЙН ЯВЦ ДАХЬ БОНУТ-ЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ УДИРДАМЖ	11
ҮҮРЭГ БА ХАРИУЦЛАГА	16
ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ БА ТАЙЛАГНАЛ	18
ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУДЫН ОРОЛЦОО	19
ГОМДОЛ ГАРГАХ МЕХАНИЗМ	21
МЭДЭЭЛЛИЙГ ИЛ ТОД БОЛГОХ	23
БОНУТ-ЫН ТАСРАЛТГҮЙ ХЯНАЛТ	25
ХАВСРАЛТУУД	26
ХАВСРАЛТ 1 – GAIA-С САНАЛ БОЛГОЖ БУЙ САЛБАР, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНУУД	27
ХАВСРАЛТ 2 - ИВЭЭН ТЭТГЭГЧТЭЙ ХОЛБООТОЙ ХҮНИЙ ЭРХ БОЛОН ЖЕНДЭРИЙН БОДЛОГУУД	29
ХАВСРАЛТ 3 – УУГУУЛ ИРГЭДИЙН ЦАР ХҮРЭЭ	30
ХАВСРАЛТ 4 – ҮЛ ХАМААРАХ ЖАГСААЛТ	34
ХАВСРАЛТ 5 – БОНХ-ЫН ШАЛГАХ ЖАГСААЛТ	36
ХАВСРАЛТ 6 – БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТОЙМ	43
ХАВСРАЛТ 7 САЛБАРААР ТОДОРХОЙЛСОН БОНХ	45
ХАВСРАЛТ 8 ГАЗАР ЧӨЛӨӨЛӨХ, НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭЛТИЙН УДИРДАМЖ	47
ХАВСРАЛТ 9 БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДЛЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ УДИРДАМЖ	53
ХАВСРАЛТ 10 САНАМСАРГҮЙ ОЛДВОРЫН ЖУРМЫН УДИРДАМЖ	56
ХАВСРАЛТ 11- БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН УДИРДЛАГЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТОЙМ	59
ХАВСРАЛТ 12 – БОН-ИЙН ЗОХИХ ШАЛГАЛТ	60
ЛАВЛАГААНУУД	71

ТОВЧЛОЛ БА ТАЙЛБАР ТОЛЬ

Магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллага (МИБ)

Зөвшөөрөгдсөн төслүүд: GAIA-аас үнэлсэн, санхүүжүүлэлт хийх төсөл

Хөгжиж буй зах зээл (ХБЗЗ)

Байгаль орчин ба нийгэм (БОН)

Байгаль орчин, нийгмийн зохих шалгалт (БОНЗШ)

Байгаль орчин, нийгмийн хамгаалал (БОНХ)

Байгаль орчин, нийгмийн бодлого (БОНБ)

Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн үнэлгээ (БОННУ)

Гадаад валют (ВАЛЮТ)

Үнэгүй, урьдчилсан болон мэдээлэлтэй зөвшөөрөл (ҮУМЗ)

Gaia хөрөнгө оруулалтын платформ (GAIA)

Жендэрийн тэгш байдал ба нийгмийн оролцоо (ЖТБНО)

Жендэрийн тэгш байдал ба эмэгтэйчүүдийн эрх мэдэл (ЖТБЭЭМ)

ХТБНО Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (ХҮАТ)

Уур Амьсгалын Ногоон Сан (УАНС)

Хүний эрх (хүний эрх)

Бие даасан хөрөнгийн менежер (БДХМ)

Уугуул иргэд (УИ)

Уугуул иргэдийн төлөвлөгөө (УИТ)

Уугуул иргэдийн төлөвлөлтийн хамрах хүрээ (УИТХХ)

Хамгийн бага хөгжилтэй орнууд (ХБХО)

Төслийн байгууллагууд: Зээлдэгч (улсууд) эсвэл зуучлагч (жишээ нь, санхүүгийн байгууллага) эсвэл Гүйцэтгэгч аж ахуйн нэгж байж болох төсөл олгогчид

Төслийг дэмжигчид: Төслийн байгууллагууд GAIA-д төсөл батлуулахаар санал болгож буй төлөв

Санал болгож буй төслүүд: Санхүүжүүлэхийн тулд GAIA-аас зөвшөөрөл авах шаардлагатай төсөл

Бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт (БМХД)

Ивээн тэтгэгчид: GAIA-ийн гол ивээн тэтгэгчид нь MUFQ, FinDev Канад,

Техникийн тусламжийн хэрэгсэл (ТТ)

Байгаль орчин, нийгмийн бодлого, хүний эрхийн бодлого (Бодлогууд)

Бүх тайлангийн явцад Байгаль орчин, нийгэм (БОН) гэсэн нэр томъёо нь хүний эрх, хөдөлмөр, БМХД, жендер болон уугуул иргэдийн бодол санааг илэрхийлнэ.

Gaia платформ

Gaia платформ (GAIA)-ын үндсэн зорилго нь төр, хувийн хэвшлийн санхүүжилтийн чадавхыг олон тооны эмзэг үлс орнуудад нүүрстөрөгч бага ялгаруулах, уур амьсгалд дасан зохицох, саармагжуулахад чиглэсэн хөрөнгөд бүрдүүлэгч санхүүжилтийн түншүүдийн ердийн зорилгоос хамаагүй илүү цар хүрээ, хамрах хүрээнд ашиглах явдал юм.

GAIA-ийн үндсэн үйл ажиллагаа нь уур амьсгалын санхүүжилтийг өргөжүүлэх төлөвлөгөө болох бага хэмжээний хөнгөлөлттэй өрийн хэсэг, хэсэгчилсэн зээлийн баталгаа, гадаад валютын (валютын) эрсдэлээс хамгаалах механизмыг багтаасан шинэлэг бөгөөд холимог санхүүгийн платформыг Хөгжиж буй зах зээл (ХБЗЗ) дахь институцийн хөрөнгө оруулагчдаас бий болгох юм. Энэхүү платформын нэг хэсэг болгон **Техникийн туслалцааны (ТТ) хэрэгслийг** мөн хөгжүүлнэ. GAIA-ийн уян хатан хандлага нь тухайн нөхцөл байдлын онцлогт тохирсон хөгжил, уур амьсгалын тэргүүлэх чиглэлд хариу үйлдэл үзүүлэх олон салбарт хөрөнгө оруулалт хийх боломжийг олгох зорилготой. GAIA-ын зорилтот салбаруудын жагсаалтыг **Хавсралт 1 GAIA-аас санал болгож буй салбар, үйл ажиллагаа** гэснээс харж болно.

Энэхүү платформын эрүүл бүтэц нь **Байгаль орчин, нийгмийн (БОН)** асуудлууд, ТТ-ын хэрэгслийн дэмжлэгийг оролцуулан бүх төсөлд нэгтгэх боломжийг олгодог. Цаашилбал, валютын болон зээлийн баталгааны хэрэгслүүд нь ХБЗЗ дэх цаг уурын санхүүжилтэд зориулсан хүлээн зөвшөөрөгдсөн эрсдэлийг бууруулж, валютын эрсдэлээс хамгаалах зардлыг бууруулахад хувь нэмэр оруулна.

GAIA нь НҮБ-ын хэд хэдэн ТХЗ, ялангуяа №5, №6, №7, №9, №11, №13, №17 гэсэн зорилтуудад шууд хувь нэмэр оруулдаг.

Энэхүү тайлангийн цар хүрээ ба бүтэц

Энэхүү тайлан нь GAIA-ын Санхүүжилтийн төслийн Хавсралт 6 "Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын тогтолцоо (БОНУТ)" гэснийг бүрдүүлнэ.

I хэсэг: Байгаль орчин, нийгмийн бодлого, Хүний эрхийн бодлого (Бодлогууд) нь GAIA-ын БОНУТ-ны үндэс суурь бөгөөд эдгээр нь УАНС-ийн БОНХ-ийн дагуу үйл ажиллагаагаа явуулах GAIA-ын удирдлагын амлалтыг илэрхийлдэг. БОНУТ-нд заасан шаардлагуудыг хэрэгжүүлснээр Бодлогуудыг дагаж мөрдөх болно (II хэсэг).

II хэсэг: Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын тогтолцоо (БОНУТ). БОНУТ-нд GAIA-ын ажиллагаа, мөн Төсөл хэрэгжүүлэгч хэсгүүд болон Төслийн аж ахуйн нэгжүүд багтдаг.

- GAIA-ийн удирдлага нь Байгаль орчин нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн менежментийг үнэлэх, хянах, дэмжих зорилгоор энэхүү БОНУТ-г бий болгож, хадгалж байдаг.
- Төслийн аж ахуйн нэгжүүд нь GAIA-ын шаардлагын дагуу компанийн үйл ажиллагааны байгаль орчны эрсдэл, нөлөөллийг үнэлэх, шийдвэрлэх, хянах зорилгоор өөрсдийн БОНУТ-г бий болгож, хөтөлдөг.

Байгаль орчны болон нийгмийн стандарт

Бодлого, БОНУТ-д хандах GAIA-ын ерөнхий хандлагыг Уур Амьсгалын Ногоон Сангийн шинэчлэгдсэн Байгаль орчин, нийгмийн бодлого хийгээд УАНС, хөгжлийн санхүүгийн байгууллагууд болон хувийн хэвшлийн олон улсын сайн түршлага гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн амлалтуудаар удирддаг. Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн сайн түршлагад дараах зүйлс багтана, гэхдээ үүгээр хязгаарлагдахгүй:

- Нийгэм, байгаль орчны тогтвортой байдлын талаарх ОУСК-ийн бодлого, гүйцэтгэлийн стандартууд 2012 болон түүний удирдамж.

- Дэлхийн Банк Группийн Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын (ЭЭМБ) холбогдох удирдамж.
- Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын “Хамгаалах, хүндэтгэх, засах” тогтолцоонд үндэслэсэн НҮБ-ын Бизнес ба Хүний эрхийн удирдах зарчмууд (НҮБУЗ).
- Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын (ОУХБ) Хөдөлмөрийн хүрээний суурь зарчим ба эрхийн тухай тунхаг.
- Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай НҮБ-ын конвенц.
- *Ивээн тэтгэгчийн БОН, Жендэр болон бусад холбогдох стандартууд (Ивээн тэтгэгчдийн холбогдох Жендэр ба Хүний эрхийн бодлогын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 2-оос үзнэ үү).*

Байгаль орчны болон нийгмийн бодлого

Энэхүү бодлогоор GAIA-ын удирдамж болох БОН-ийн зарчим, үүрэг амлалтыг тодорхойлсон. Санал болгож буй төслүүдэд төслийн үйл ажиллагааны боломжит хувь нэмрийн дагуу дүн шинжилгээ хийж, үнэлнэ.

GAIA нь уур амьсгалд тэсвэртэй дэд бүтэц, хот суурин газрын шилжилт хөдөлгөөн, тээврийн сонголт, сэргээгдэх эрчим хүч, ойжуулалт, усжуулалт болон хөдөө аж ахуйн бусад үйл явц зэрэг хөгжил, уур амьсгалын онцгой ач холбогдол бүхий төслүүдэд хөрөнгө оруулалт хийх боломжийг олгох зорилготой юм (**Хавсралт 1 GAIA-ын санал болгож буй салбар, үйл ажиллагааг үзнэ үү**).

GAIA-ын БОН-ийн бодлогыг GAIA-ийн удирдлага баталдаг.

Зарчмууд

Энэхүү бодлогод хандах GAIA-ын ерөнхий хандлага нь дараах зарчмуудыг агуулсан боловч үүгээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд GAIA болон Төслийн байгууллагууд эдгээрийг дагаж мөрдөх ёстой:

1. **Хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх.** GAIA, Төслийн аж ахуйн нэгжүүд болон батлагдсан төслүүд нь хүлээн авагч орны бүх хууль тогтоомж, дүрэм журам, зөвшөөрөл, тэр дундаа хүлээн авагч улсын олон улсын эрх зүйн хүрээнд хүлээсэн үүрэг хэрэгжүүлдэг хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх ёстой.
2. **Эрчимжүүлсэн төслийн дэмжлэг (Техникийн туслалцаа).** GAIA нь боломжит нөөц бололцоонд тулгуурлан Батлагдсан төслүүдэд ТТ, зааварчилгаа, гуравдагч этгээдтэй хамтран ажиллах замаар засаглал, удирдлагын тогтолцоог нь хөгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ. Төслүүдийг хүлээн авагч орны зах зээл дээр жирийн байдлаар баталдаг БОН-ийн Гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг GAIA-аас нэвтрүүлэхийг хүссэн тохиолдолд тухайн стандартыг салбар болон газарзүйн хувьд нэвтрүүлэхэд түлхэц үзүүлэх, зохих дэмжлэг үзүүлэх хэрэгцээг үнэлнэ.
3. **Хил дамнасан эрсдэл ба нөлөөлөл.** GAIA-аас санхүүжүүлж буй төслүүдэд хил дамнасан нөлөөлөл¹ үүсэж болзошгүй тохиолдолд холбогдох оролцогч талуудад урьдчилан мэдэгдэх, тэдэнтэй зөвлөлдөх, санал хүсэлтийг нь шийдвэрлэх зэрэг шаардлагатай бүх зөвлөгөө, шалгалтын үйл ажиллагааг явуулах ёстой.
4. **Эрсдэлд суурилсан арга барил.** БОН-ийн шаардлагууд нь шулуухан, нэг төрлийн арга барилаар бус эрсдэлд суурилсан арга байдлаар хэрэгжинэ. Энэхүү арга барил нь БОН-ийн шаардлага, үйл явц нь эрсдэлийн түвшинтэй тохирч, холбогдох БОН-ийн стандартыг хангасан байхыг шаардана.
5. **Зорилгод нийцүүлсэн.** Парисын Хэлэлцээрийн “үндэсний янз бүрийн нөхцөл байдлын үүднээс эрх тэгш байдал, нийтлэг боловч ялгаатай үүрэг хариуцлага, тус тусын чадавх”² гэсэн зарчим, мөн УАНС Зорилгодоо нийцүүлэх арга барилын³ дагуу энэхүү бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ Хөгжиж буй зах зээлд хөрөнгө оруулалт хайж буй төслүүд нь байгаль орчны аюулгүй байдлын янз бүрийн сорилтуудтай тулгарч болзошгүйг GAIA хүлээн зөвшөөрч байна. Энэхүү ойлголт нь холбогдох БОНУТ, Гүйцэтгэлийн жишиг үнэлгээ болон GAIA-ын хүлээх хариуцлагыг өөрчлөхгүй, гэхдээ дагаж мөрдөхөд боломжийн хугацаа шаардагдаж, ТТ-ын хэрэгслийг идэвхжүүлсэн байж болно.

¹ Улсын хилээр дамжиж буй нөлөөлөл

² <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

³ <https://www.greenclimate.fund/sites/default/files/document/environment-social-policy.pdf>

6. **Шатлалыг багасгах**, үүнээс зайлсхийх, боломжгүй тохиолдолд сөрөг нөлөөллийг багасгаж, байгаль орчин болон нөлөөлөлд өртсөн оролцогч талуудад үзүүлэх эерэг нөлөөллийг нэмэгдүүлэх.
7. **Хүний амьдралын чанар**, байгаль орчин, биологийн олон янз байдал, экосистем алдагдахад хүргэх **аливаа доройтлоос зайлсхийхэд** хувь нэмэр оруулах.
8. Санхүүжүүлсэн төслүүдийг **компанийн сайн засаглалын зарчим, шударга ёсны стандартыг** дагаж мөрдөхийг шаардах замаар бизнесийн бүхий л харилцаанд шударга, үнэнч, хичээнгүй, хүндэтгэлтэй хандана.
9. **Ил тод, хариуцлагатай байдал, мэдээллийн тодруулах байдал**. GAIA нь үйл ажиллагаагаа ил тод, хариуцлагатай явуулж, холбогдох мэдээлэлд оролцогч талууд болон олон нийтэд хүртээмжтэй байх болно.
10. **Эмзэг бүлгийн хүмүүс эсвэл бүлгийн оролцоо**. Төслийн үйл ажиллагаанд өртөж болзошгүй эмзэг бүлгийн хүмүүс эсвэл бүлгүүдийг тодорхойлохын тулд батлагдсан төслүүдийг шаардаж байгаа бөгөөд ялангуяа оролцооны явцад эмэгтэйчүүд болон уугуул иргэдийн тулгамдсан асуудал, тэргүүлэх чиглэлийг хангахад илүү анхаарал хандуулахыг хүсэж байна. GAIA нь хөрөнгө оруулалтын мөчлөг болон үйл ажиллагааныхаа туршид Байгаль орчны нийгмийн бодлогын дагуу холбогдох төслүүдийг нөлөөлөлд өртсөн аливаа оролцогч талуудтай хамтран ажиллахад нь дэмжлэг үзүүлэхийн тулд өөрийн нөлөөг ашиглана.
11. **БМХД-ийг хүлцэхгүй**. GAIA нь удирдлага, үйл ажиллагаа болон төслийн үйл ажиллагааныхаа туршид БМХД-ийн ямар ч хэлбэрийг үл тэвчинэ. Бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт нь хүлээн зөвшөөрөгдөөгүй зан үйл бөгөөд хүний нэр төрийг зөрчиж, ялгаварлан гадуурхах, давуу эрх олгох соёлыг бий болгодог. УАНС-ийн БОН-ийн бодлогын дагуу GAIA нь амьд үлдэгсдэд төвлөрсөн, жендэрт тохирсон байдлаар БМХД-аас урьдчилан сэргийлж, үр дүнтэй хариу арга хэмжээ авч, ялангуяа эмзэг байр суурь, нөхцөл байдалд байгаа болон БМХД-аас амьд үлдсэн хүмүүсийг хамгаалах болно.

GAIA нь УАНС болон олон улсын сайн туршлагаас байнга суралцаж, хөгжлийн санхүүгийн бусад байгууллагуудтай хамтран ажиллаж, мэдлэгийг бий болгож, хуваалцахыг эрмэлздэг.

Зөвшөөрөгдсөн төслүүдийн хувьд болзошгүй сөрөг нөлөөллийг тодорхойлох, бүүруулах, оролцогч талуудын харилцааг сайжруулах, нийгэмд эерэг нөлөө үзүүлэх өндөр чадавхыг бий болгох замаар GAIA-ын чадавхыг сайжруулахын тулд БОН-ийн удирдамжийг зохион байгуулах шаардлагатай.

БОН-ийн эрсдлүүд нь БМХД, УИ, Хүний эрх, жендэрийн хүчин зүйл, бодлого зэрэг сонголт, дэмжлэг, хяналт, мэдээллийг ил тод болгох бүхий л үйл явцын туршид платформын зохих шалгуурт бүрэн нийцдэг байх өөрийн бодлогод нийцсэн төслүүдийн хөрөнгө оруулалтыг GAIA харгалзан үздэг. GAIA нь хөгжлийн эерэг нөлөөлөл хийгээд бүх холбогдох эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэсэн санхүүжилтийн цогц арга барилыг хэрэгжүүлдэг (*Дэлгэрэнгүйг **GAIA-ын хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн БОНУТ-ны үйл ажиллагааны удирдамж** хэсгээс үзнэ үү*).

Төслийн үйл ажиллагааны хэрэгжилттэй холбоотой санал гомдлыг арилгах, санал хүсэлтийг хүлээн авах протоколыг GAIA бий болгосон (*дэлгэрэнгүй мэдээллийг энэхүү тайлангийн **Гомдол хүлээн авах механизм** хэсгээс үзнэ үү*).

GAIA энэ бодлогыг олон нийтэд мэдээлэх болно (*дэлгэрэнгүй мэдээллийг энэ тайлангийн **Мэдээлэл задруулах** хэсгээс үзнэ үү*).

Хүний эрхийн бодлого

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Бизнес ба Хүний Эрхийн Удирдах Зарчмуудаар (UNGPs) хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрхийг бүх нийтээр хүндэтгэхийг GAIA-ийн удирдлага тусгаж, сурталчилж, хэрэгжүүлдэг.

GAIA-ийн удирдлага дараахыг амладаг:

- a) Өөрийн үйл ажиллагаагаар хүний эрхийн сөрөг нөлөөлөл үүсгэхээс зайлсхийх, ийм нөлөөлөл гарсан үед нь шийдвэрлэнэ.
- b) Төсөл, үйл ажиллагаа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээтэй нь бизнесийн харилцаагаараа шууд холбоотой хүний эрхийн сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, эдгээр нөлөөлөлд хувь нэмэр оруулаагүй ч багасгахыг эрмэлзэнэ.

GAIA нь хүний эрхэд үзүүлж буй нөлөөллийг тодорхойлох, урьдчилан сэргийлэх, бүүруулах, тооцох зорилгоор хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн явцад хүний эрхийн талаар зохих шалгалтын үйл явцдаа багтаасан (**GAIA-ын Хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн үеийн БОНУТ-ны Үйл ажиллагааны удирдамж хэсгээс үзнэ үү**).

Хүний эрхэд учирч буй аливаа сөрөг нөлөөллийг арилгахад чиглэсэн болон хувь нэмрээ оруулах GAIA-ын үйл явцыг **Гомдол хүлээн авах механизм** хэсэгт тайлбарласан болно.

Хөдөлмөр, хүйс, уугуул иргэд болон БМХД-тай холбоотой Хүний эрхийн тухай GAIA-ийн тодорхой лавлагааг дараагийн хэсэгт тайлбарласан болно.

GAIA-ын хүний эрхийн бодлогыг GAIA-ийн удирдлага баталдаг.

Хөдөлмөрийн бодлого

GAIA-аас Хүний хөдөлмөрлөх эрхийн талаарх лавлагааг Олон улсын хүний эрхийн тухай хуулийн төсөл болон Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын Хөдөлмөрийн хүрээний суурь зарчим ба эрхийн тухай тунхагт тусгагдсан үндсэн эрхийн талаарх зарчмуудаас олж болно. Төсөл хэрэгжүүлэгчид нь ажилчид болон гуравдагч талуудтай харилцахдаа компанийн хэмжээнд ажилчдыг удирдах тууштай арга барилыг бий болгохын тулд Хүний нөөцийн бодлоготой байх ёстой. Бодлогыг ажиллах хүчний ярьдаг үндсэн хэл дээр тодорхой бичиж, ажлын бүх газарт байрлуулсан байх ёстой.

Бодлого нь дараахыг агуулсан байх ёстой:

- Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллагын Үндсэн конвенцыг дагаж мөрдөх замаар нэр дэвшигчдийн төсөлд шударга хандах, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, тэгш боломж олгоно.
- Хүний эрхийг хүндэтгэх, бусдын хүний эрхийг зөрчихөөс зайлсхийх, санхүүжүүлсэн бизнесийн үйл ажиллагаа нь хүргэж болох эсвэл хувь нэмэр оруулах хүний эрхийн сөрөг нөлөөллийг шийдвэрлэнэ.
- Бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн дарамтыг (БМХД) үл тэвчинэ.
- Орчин үеийн боолчлол, албадан хөдөлмөр эрхлүүлэх, хүүхдийн хөдөлмөрийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэнэ.

Бодлогод мөн дараахад зориулсан шаардлага багтана:

- Шударга, хүртээмжтэй ажилд авах төлөвлөгөө.
- Ажилчдын хөдөлмөрийн нөхцөл.
- Тушаал дэвшихэд зориулсан тодорхой, бодитой, гавьяанд суурилсан шалгуур.

- Эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хүйс, ажилчдын сайн сайхан байдлыг харгалзан үзсэн ажлын талбайн (боломжтой бол байр, аялал) төлөвлөгөө

Жендэрийн тэгш байдал, нийгмийн оролцооны бодлого

УАНС-ийн уур амьсгалын санхүүжилт дэх жендэрийн үндсэн хэлэлцүүлэгт тусгагдсаны дагуу цаг уурын өөрчлөлт нь эмэгтэйчүүд, уугуул иргэд болон бусад эмзэг бүлгийн хүн амд пропорциональ бус байдлаар нөлөөлж байгааг GAIA-ын удирдлага хүлээн зөвшөөрдөг.

Жендэр ба тэгш байдлын бодлого нь GAIA-ын платформ хийгээд жендэрийн олон талт байдал, хүртээмжийн тэгш байдлын талаар ашиг тусыг бий болгодог Төсөл гүйцэтгэгчдийг ялган таних гол бүрэлдэхүүн хэсэг юм. GAIA-ын удирдлага жендэр, тэгш байдлын бодлогыг платформ дээрээ тусгаж, үйлчилгээ үзүүлэгч, хэрэгжүүлэгч түншүүд болон GAIA-аас санхүүжүүлж буй төсөл бүр жендэр, тэгш байдалд нийцсэн хандлагыг нэвтрүүлж, хэрэгжүүлэхийг баталгаажуулна.

Жендэрийн тэгш байдал, эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийг чадавхжуулах нь эдийн засаг, нийгмийн олон салбарыг хамарсан өргөн хүрээний асуудал юм. GAIA платформын зорилгоор, Жендэрийн үнэлгээний тоймыг гаргах явцад болон өргөн хүрээнд, Жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулах замаар илүү гүнзгийрүүлэн шийдвэрлэх өндөр түвшний зорилтуудыг тодорхой улс орон, төсөл гаргагч болон хэрэгжүүлэгч аж ахуйн нэгжийн нөхцөлтэй холбоотой бодитой, хэрэгжих боломжтой байдлаар дэвшүүлнэ.

Платформын өндөр түвшний зорилтуудад дараах багтана:

- Ажлын байр, ханган нийлүүлэлтийн сүлжээнд жендэрийн оролцоотой туршлагыг нэвтрүүлэх замаар эмэгтэйчүүд удирдагч, ажилтан, ханган нийлүүлэгчийн хувиар эдийн засагт оролцох оролцоог дэмжинэ.
- Эмэгтэйчүүд болон эцсийн хэрэглэгчид цэвэр эрчим хүч, уур амьсгалд нийцсэн хөдөө аж ахуй, хүнсний систем, байгальд суурилсан шийдлүүд бүхий жендэрт нийцсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, хандах хүртээмжийг сурталчлах, ингэснээр эмэгтэйчүүд болон эцсийн хэрэглэгчдэд эдгээр нөөцөөс илүү тэгш хүртэж, үр шимийг нь хүртэх боломжийг олгоно.
- Эмэгтэй ажилчид, хэрэглэгчид болон нийгэмд үзүүлэх хүсээгүй буюу сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэхийн тулд жендэрт тохирсон хамгаалалтыг сурталчилна.
- Уугуул хүн ам, залуучууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс болон бусад эмзэг бүлгийн хүн амын хэрэгцээ, эрхийг жендэртэй холбоотой асуудлуудтай зэрэгцүүлэн шийдвэрлэхийн тулд жендэрт тохирсон бүтээгдэхүүн, хамгаалалтад хамруулах зарчмуудыг дэмжинэ.

Нийгмийн оролцоо, олон талт байдлыг харгалзсан жендэрийн шинжилгээ, үнэлгээ нь хөрөнгө оруулалтын амьдралын мөчлөгийн туршид буюу төслийг платформд оруулах боломжтой гэж тодорхойлсон мөчөөс эхлээд зохих шалгалтын явцад болон хөрөнгө оруулалтын идэвхтэй үргэлжлэх хугацааны туршид хийгдэх бөгөөд дүн шинжилгээ, үнэлгээг дараах байдлаар хийхээр төлөвлөнө:

- Нэр дэвшигч төслүүдийн үйл явц, үйл ажиллагааны хүрээнд жендэрийн тэгш байдлыг нэмэгдүүлэх (хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн үеийн жендэрийн шаардлагын талаар илүү дэлгэрэнгүйг *GAIA-ын хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн үеийн БОНУТ-ын Үйл ажиллагааны удирдамж* хэсгээс үзнэ үү).
- Санал болгож буй төслийн бүрэлдэхүүн хэсэг бүр оролцож буй хүмүүсийн нэр төр, хувийн шинж чанар, шударга байдлыг хүндэтгэхийг баталгаажуулна.
- Жендерийн тэгш байдлын болон нийгмийн оролцоо (ЖТБНО)-ны үнэлгээг хийлгэх хүсэлтийг төслийн бүхий л явцад гаргах замаар нийгэм, жендертэй холбоотой болон уур амьсгалын эрсдэлийг хамгийн бага байлгана (*ЖТБНО-ны үнэлгээний талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг Санхүүжилтийн саналын 8-р хавсралт болон GAIA хөрөнгө*

оруулалтын мөчлөгийн явц дахь БОНУТ-ны Үйл ажиллагааны удирдамж хэсгээс үзнэ үү).

- Сонгон шалгаруулалтын явцад болон цаашдын үнэлгээний хоёулангийнх нь явцад ЖТБНО-ны үнэлгээг хийхийг баталгаажуулна.
- Тогтвортой амьжиргааны боломж, эрүүл мэнд, сайн сайхан байдлыг бий болгох, уур амьсгалаас үүдэлтэй эрсдэлд тэсвэртэй байдлыг бий болгохын тулд эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн аль алинд нь хариуцлага хүлээлгэдэг ухаалаг төслүүд.
- Төслүүд дараахыг явуулахыг дэмжинэ:
  - жендэрийн тэгш байдал, эмэгтэйчүүдийн эрх мэдлийг дэмжинэ.
  - уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй хүйсийн ялгааг багасгана.
  - эмэгтэйчүүдийг эдийн засгийн хувьд чадавхжуулах, түүнчлэн жендэрийн оролцоо, олон янз байдлын практикийг сайжруулах төслүүд.
  - тэгш эрх, олон талт байдал, оролцоотой ажиллах хүч, элчин сайд нарын сүлжээг хадгалах эсвэл өөр гарал үүсэлтэй хүмүүсээс бүрдсэн ажиллах хүчийг бий болгохыг зөвлөж байна.
  - хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан байгууллагын тэгш байдал, олон талт байдал, оролцоог хангах үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, тэдний мэргэжлийн болон нийгмийн бүрэн байдлыг хангана.
  - эмэгтэйчүүд, цөөнх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн үр чадварыг хөгжүүлэхийг дэмжинэ.
- Төсөл хэрэгжүүлэгчид нь эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдэд тэгш боломж олгох, ялангуяа эмэгтэйчүүд төслийн үйл явц, үйл ажиллагааны түршид зөвлөлдөх, шийдвэр гаргахад бүрэн оролцох ёстойг харуулах шаардлагатай.

Бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт (БМХД бодлого)

GAIA нь хүний нэр төрд халдсан хүлээн зөвшөөрөгдөөгүй зан үйлийг харгалзан БМХД-ийн аливаа хэлбэрийг тэвчихгүй. Тиймээс Төслийн байгууллагууд БМХД-ийн бодлогыг боловсруулж, батлах шаардлагатай болно. Эдгээр бодлогыг дагаж мөрдөх нь төслийн бүх гэрээ, худалдан авалтын үйл явцын шаардлага байх ёстой бөгөөд ялангуяа:

1. GAIA-аас санхүүжүүлсэн үйл ажиллагааны шалгалтын нэг хэсэг болгон эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд, охид, хөвгүүдэд учирч болзошгүй аливаа эрсдэл эсвэл болзошгүй сөрөг нөлөөллийг аль болох эрт илрүүлж, холбогдох хамгаалалтын хэрэгслүүдэд (БОННУ болон БОНУТ-г зохих ёсоор оруулан) хүйс, нас хийгээд Бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн дарамт зэргийг оролцуулан ялгаатай байдлаар тусгана.
  - a. Хамгаалалтын холбогдох хэрэгслүүдэд (БОННУ болон БОНУТ-г зохих ёсоор оруулаад) жендэрийн тэгш байдлыг сайжруулах, БМХД-с урьдчилан сэргийлэх, шийдвэрлэх, арилгах арга хэмжээг багтаасан болно.
  - b. Тодорхойлсон эрсдэл, нөлөөллийг бууруулах, удирдах бүх арга хэмжээг хэрэгжүүлж, хянаж, тасралтгүй сайжруулна.
  - c. Явц болон гүйцэтгэлийг хянаж, GAIA-д мэдээлнэ.
2. БМХД-ын тохиолдол гарсан бол:
  - a. БМХД-д зориулсан тусгай журам, тухайлбал, аюулгүй, ёс зүйтэй баримтжуулсан нууц мэдээллийг багтаасан ийм ослын тохиолдлыг хэзээ, хаана мэдээлэх, цаашид ямар арга хэмжээ авахыг зааж өгсөн, хүртээмжтэй, амьд үлдэгсдэд төвлөрсөн, жендэрт анхаарсан гомдлыг барагдуулах механизмыг бий болгох;

- b. Эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ, сэтгэлзүйн дэмжлэг, хууль эрх зүйн дэмжлэг, олон нийтийг хамарсан хамгаалалтын арга хэмжээ, нийгэмшүүлэлт зэрэг амьд үлдсэн хүмүүст цаг тухайд нь туслах үйлчилгээ үзүүлэх, нөхөн олговор олгох арга замууд.

Уугуул хүмүүст зориулсан бодлого

GAIA-ийн Уугуул иргэдийн бодлого нь Олон Улсын Санхүүгийн Корпорацын (ОУСК) Уугуул иргэдийн гүйцэтгэлийн стандарт 7 гэсэнтэй нийцдэг.

Төсөл нь нутгийн уугуул иргэд Төслийн үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд хохирол учруулах, сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй байх баталгааг хангана.

Төслүүд дараахыг явуулахыг дэмжинэ:

- Уугуул иргэдийн эрх мэдлийг нэмэгдүүлэх.
- уугуул хүн ам болон бусад эмзэг цөөнхийг эдийн засгийн хувьд хүчирхэгжүүлэх.
- Уугуул иргэдийн үр чадварыг хөгжүүлэх.

Төслийн түвшинд шаардлагатай нутгийн **Уугуул иргэдийн тогтолцоо** болон бусад холбогдох үр дүнгийн талаар илүү дэлгэрэнгүй мэдээлэл авахыг хүсвэл **Хавсралт 3 Уугуул иргэдийг хамрах хүрээг** үзнэ үү.

GAIA-ЫН ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН МӨЧЛӨГИЙН ЯВУ ДАХЬ БОНУТ-НЫ АЖИЛЛАГААНЫ УДИРДАМЖ

GAIA-ын хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн тойм

GAIA нь уур амьсгалтай холбоотой төсөл, арга хэмжээг шууд санхүүжүүлдэг бөгөөд мөн уур амьсгалтай холбоотой бүтээгдэхүүний багц бүхий санхүүгийн зүүчлагчдад санхүүжилт олгож болно.

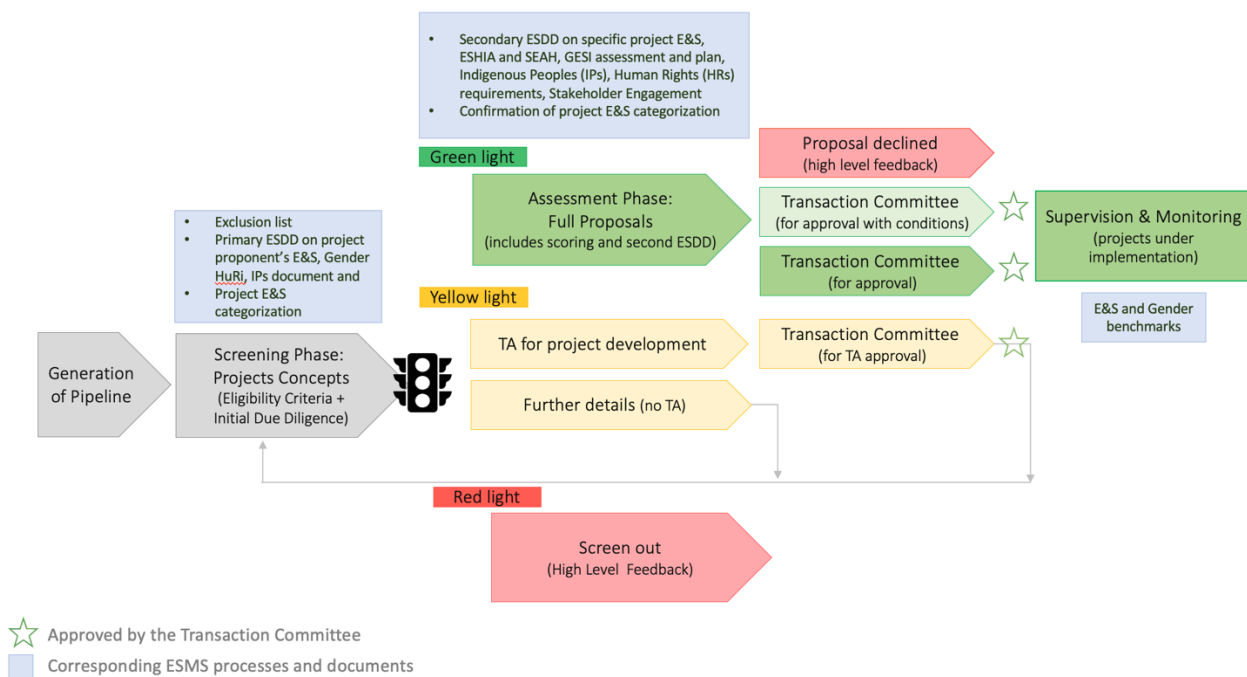
GAIA нь таван өөр үе шатыг агуулсан тодорхой үйл явцыг дагаж мөрддөг:

1. Төслийн үзэл баримтлалын боломжит шугамыг бий болгох;
2. Төслийн үзэл баримтлалыг шалгах;
3. Бүрэн саналд оноо өгөх, үнэлэх;
4. Бүрэн саналын санхүүжилтэд зориулсан эцсийн зөвшөөрөл;
5. Санхүүжиж буй төслүүдийг удирдах, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих.

Санал болгож буй төслүүдийн БОН-ийн үнэлгээг эдгээр үе шат бүрд багтаасан бөгөөд төслийн шалгалтын үеэр Байгаль орчин, нийгмийн зохих шалгалт (ESDD)-аас эхэлж, төслийн хэрэгжилтийн явцад байгаль орчин, аюулгүй байдлын шалгуур үзүүлэлтүүдийн хяналтыг дуусгана.

Зураг i Gaia хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн явц дахь БОН шаардлагууднь дараах хэсгүүдэд илүү дэлгэрэнгүй тайлбарласан хөрөнгө оруулалтын үе шат бүртэй холбоотой БОН шаардлагыг харуулав. Зураг i Gaia хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн явц дахь БОН шаардлагууд

Зураг i Gaia хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийн явц дахь БОН шаардлагууд

Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл хийгээд төслийн ангиллыг тодорхойлох

Санал болгож буй бүх төслүүдийг УАНС-ийн удирдамжийн дагуу БМХД-ын эрсдэл, нөлөөлөл, болзошгүй эрсдэлийн профайлыг багтаасан БОН-ийн ангиллын дагуу ангилна⁴. GAIA Төсөл хэрэгжүүлэгчдээс БОН-ийн эрсдэлийн зохих ангиллыг хуваарилахыг шаарддаг. Ангилал нь дараах байдлаар байна:

- а) **Ангилал А.** Дангаар эсвэл хуримтлагдсан байдлаараа олон янз, эргэлт буцалтгүй эсвэл урьд өмнө хэзээ ч тохиолдож байгаагүй байгаль орчны болон нийгмийн томоохон сөрөг эрсдэл, нөлөөлөл бүхий үйл ажиллагаа.
- б) **Ангилал Б.** Тусдаа болон хуримтлагдсан байдлаараа цөөхөн тохиолддог, ерөнхийдөө тухайн газар нутгийн онцлогтой, үндсэндээ сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнүүдийн тусламжтайгаар шийдвэрлэх боломжтой, хязгаарлагдмал байгаль орчны болон нийгмийн сөрөг нөлөөлөл бүхий үйл ажиллагаа;
- в) **Ангилал В.** Байгаль орчны болон нийгмийн сөрөг эрсдэл эсвэл нөлөөлөл багатай буюу огт байхгүй үйл ажиллагаа.

БМХД болон санхүүгийн зуучлалаар дамжуулан хөрөнгө оруулалттай холбоотой хил дамнасан эрсдэл, нөлөөллийг багтаасан БОН-ийн үйл ажиллагааг шалгахдаа эцсийн хэрэглээтэй холбоотой эрсдэлийг харгалзан үздэг.

Санхүүгийн зуучлалын чиг үүрэг, эсвэл санхүүгийн зуучлалыг хамарсан хүргэх механизмаар дамжуулан хөрөнгө оруулалт хийх үйл ажиллагааны ангиллыг эрсдэлийн дараах гурван түвшинд хуваана.

1. **Зуучлалын өндөр түвшин, I1.** Зуучлагчийн одоо байгаа эсвэл санал болгож буй багцад дангаараа эсвэл хуримтлагдсан байдлаар олон янзын, эргэлт буцалтгүй эсвэл урьд өмнө тохиолдож байгаагүй томоохон хэмжээний байгаль орчны эрсдэл, нөлөөлөл бүхий үйл ажиллагааны санхүүгийн өртөлтийг багтаасан буюу оруулахаар хүлээгдэж буй тохиолдолд;
2. **Зуучлалын дунд түвшин, I2.** Зуучлагчийн одоо байгаа эсвэл санал болгож буй багцад байгаль орчны болон нийгмийн боломжит хязгаарлагдмал сөрөг эрсдэл, нөлөөлөл багатай, ерөнхийдөө тухайн газар нутгийг хамарсан, нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнүүдийн тусламжтайгаар шийдвэрлэх боломжтой үйл ажиллагааны санхүүгийн томоохон өртгийг багтаасан буюу оруулахаар хүлээгдэж буй тохиолдолд; мөн дангаараа болон хуримтлагдсан байдлаараа олон янзын, эргэлт буцалтгүй эсвэл урьд өмнө хэзээ ч байгаагүй их хэмжээний сөрөг нөлөөлөл, байгаль орчны аюулгүй байдлын эрсдэл, нөлөөлөл бүхий үйл ажиллагааг багтаагаагүй; болон
3. **Зуучлалын бага түвшин, I3.** Зуучлагчийн одоо байгаа эсвэл санал болгож буй багцад байгаль орчны аюулгүй байдлын хамгийн бага буюу үл тоомсорлодог сөрөг нөлөөлөл давамгайлсан үйл ажиллагааны санхүүгийн өртөх эрсдэл багтсан тохиолдолд.

Янз бүрийн ангиллын БОН-ийн эрсдэлүүд нь төслийг батлах, хэрэгжүүлэхэд өөр шаардлагуудыг агуулсан эрсдэлийн аргачлалыг GAIA ашигладаг.

Шалгалтын үе шат

GAIA-ын хувьд Төсөл хэрэгжүүлэгчдээс тодорхой шалгуурын дагуу (**Хавсралт 21 Санхүүжилтийн санал, Үйл ажиллагааны гарын авлагад** тусгасан) GAIA-ын санхүүжилтэд

---

⁴ Уур Амьсгалын Ногоон Сан (2022 оны 3-р сарын 1). Байгаль орчин, нийгмийн бодлогын шинэчилсэн найруулга Байгаль орчин, нийгмийн бодлого. <https://www.greenclimate.fund/document/reviced-environmental-and-social-policy>
Алдаа! Цахим холбоосны лавлагаа буруу байна.

хамрагдах боломжтой холбоотой мэдээлэл, түүнчлэн төсөл санаачлагч болон түүний талаарх холбогдох мэдээлэл хийгээд хүчин чадлыг тусгасан төслийн үндсэн үзэл баримтлалыг танилцуулахыг шаардах болно.

Төслийн үзэл баримтлал бүрийг GAIA-ын удирдлагын тусгай баг хянана. БОН-ийн шаардлагуудын хувьд шинжилгээг хоёр үе шаттайгаар явуулдаг:

1. Төслийн үзэл баримтлалыг **Байгаль орчин, нийгмийн шалгуур үзүүлэлтийг багтаасан Авч үзэл зохих шалгуурын** дагуу шалгах,
2. Төсөл хэрэгжүүлэгчдийн зохих урьдчилсан шалгалтын явцад хийгдэх **Байгаль орчин, нийгмийн зохих шалгалт (Үндсэн БОНЗШ)**.

БОН-ийн үүднээс Авч үзэл зохих шалгуурууд нь санал болгож буй төслийн үйл ажиллагааг GAIA-ын **Хасагдсан төслийн жагсаалтад** ороогүй эсэхийг шалгах аас бүрдэнэ (бүтэн жагсаалтыг **Хавсралт 4 GAIA Хасагдсан төслийн жагсаалт** гэдгээс үзнэ үү).

Байгаль орчин, нийгмийн зохих шалгалт нь дараахад төвлөрнө:

- Төсөл хэрэгжүүлэгчдийн түвшин дэх байгаль орчин, нийгмийн зохих бодлого, чадавх;
- GAIA-ын Байгаль орчин, нийгмийн эрсдэлийн ангилалд үндэслэн санал болгож буй төслийн үйл ажиллагааны урьдчилсан ангилал. Удирдамж болгон ашиглах **БОН-ийн эрсдэлийн хяналтын хуудсыг Хавсралт 5-д** үзүүлэв.

Төсөл хэрэгжүүлэгчдийн бодлого, журам дахь Жендэр, хүний эрх, БМХД-ийн шинжилгээ, үнэлгээг анхан шатны БОНЗШ-нд оруулсан болно.

Гэрлэн дохионы тогтолцоо

Анхан шатны дүн шинжилгээ болон Үндсэн БОНЗШ үр дүнд үндэслэн төслүүдэд Ногоон, Шар, Улаан гэрэл гэсэн тодорхойлолтыг оноож болох бөгөөд үүнээс цааш ялгаатай процессыг дагах юм:

1. **Ногоон гэрэл** нь Төсөл хэрэгжүүлэгчид хөрөнгө оруулалтын мөчлөгийг үргэлжлүүлж, хоёр дахь БОНЗШ зэрэг Бүрэн саналын үнэлгээ, оноогоор дүгнэгдэх боломжийг санал болгоно.
2. **Шар гэрэл** нь хоёр боломжит үр дагавартай байна:
  - a. Шаардлагатай тохиолдолд төслийн цаашдын хөгжилд зориулж GAIA-аас олгох техникийн туслалцааг авч үзнэ. ТТ-г авч хэрэгжүүлэхийн тулд GAIA-уын Гүйлгээний хорооноос зөвшөөрөл авах шаардлагатай. Хэрэгжүүлсний дараа Төсөл хэрэгжүүлэгч эхний эгзэгтэй асуудлуудыг үнэлж, шийдвэрлэсэн эсэхийг шалгахын тулд эхний шатны шалгалтыг дахин хийнэ;
  - b. Анхан шатны БОН-ийн үр дүн нь БОН-ийн хувьд дутагдалтай байгааг онцолсон боловч Төсөл хэрэгжүүлэгч шаардлагатай асуудлуудыг шийдвэрлэх чадавхтайг харуулж байвал ТТ шаардлагагүй болно. БОН-ийн аливаа дутагдлыг нөхөхөд Төсөл хэрэгжүүлэгч Бүрэн саналын үе шат руу шилжинэ.
3. **Улаан гэрэл** нь төслийн үзэл баримтлалаас татгалзсан гэсэн үг юм. Хэрэв байгаа бол БОН зэрэг өндөр түвшний санал хүсэлтийг Төсөл хэрэгжүүлэгчид санал болгоно.

Оноогоор дүгнэх

Бүрэн санал бүрийг УАНС-ийн Хөрөнгө оруулалтын тогтолцоотой нийцэж байгаа эсэхийг үнэлэхийн тулд зохих тохиолдолд хамгийн бага жишиг үзүүлэлтийг ашиглан Сонгон шалгаруулах шалгуурыг ашиглан оноо өгнө.

Саналыг оноогоор дүгнэх нь гурван боломжит үр дагавартай байна:

1. Гүйлгээний хороогоор батлуулахаар шалгарсан төслүүдэд БОН-ийн ангиллын дагуу БОН-ийн шаардлагуудыг тавьж, Үнэлгээний явцад Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гүйцэтгэгч байгууллагуудад илүү албан ёсны шалгалтыг явуулна. Эдгээр алхмуудын дараа GAIA-ын удирдлагын баг олгох санхүүжилтийн хэмжээ, нөхцөл, шаардлагатай бол санхүүжилттэй зэрэгцэн үзүүлэх Техникийн тусламжийн хэмжээ, шинж чанарын талаарх эцсийн зөвлөмжийг Гүйлгээний хороонд танилцуулна.
2. Үнэлгээний үе шатанд Бүрэн санал болон Хоёрдогч БОНЗ-д ямар нэгэн дутагдал байвал Гүйлгээний хорооноос батлуулахаар шалгана.
3. Хэрэгжүүлэгч нь тэдгээрийг засаж залруулж, дахин өргөдөл гаргахыг эрмэлзэж байвал сонгон шалгаруулалтад хамрагдсан төслүүдэд шийдвэр болон санал урагшлахгүй байгаа гол шалтгаануудын талаар мэдэгдэх болно.

Бүрэн саналыг үнэлэх нь

Санал болгож буй төсөл нь Бүрэн саналыг танилцуулахдаа дараах БОН-ийн шаардлагыг боловсруулах шаардлагатай.

- А (I-1) ба Б (I-2) ангиллын төслүүдийн хувьд:

- Хил дамнасан болон БМХД-ийн эрсдэл, нөлөөллийг багтаасан ОУСК-ийн ГС-ын дагуу (2012) Байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөллийн үнэлгээний (БОННУ) судалгааг боловсруулна. **Удирдамж болгох Тоймыг Хавсралт 6-д оруулсан.**
- БОННУ-г хэрэгжүүлэх үеэр тодорхойлсон хил дамнасан болон БМХД-ын эрсдэл, нөлөөлөл зэрэг үлдэгдэл нөлөөллийг бүүруулахын тулд Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын төлөвлөгөөг (БОНУТө) боловсруулна. **Удирдамж болгох Тоймыг Хавсралт 9-д оруулсан.**
- Санал болгож буй төслийн үйл ажиллагааны эрсдэлийн хэмжээ, шинж чанарт тохирсон Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын тогтолцоог (БОНУТ) боловсруулж, хадгална. БОНУТ-ны гол чиглэлүүд нь хүний нөөцийн удирдлага, онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ, байгаль орчны менежмент, хөдөлмөрийн эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын менежмент, жендэр ба оролцоо, уугуул иргэд, олон нийтийн нөлөөлөл, харилцаа юм. БОНУТ-д түүнийг хэрэгжүүлэх үүрэгтэй хүмүүс болон бодлогыг дотооддоо хүргэх арга замыг тодорхойлно. Шаардлагатай тохиолдолд үйл ажиллагааны журмыг ОУСК-ын ГС (2012) болон Дэлхийн банкны БОЭМАБ-ын салбарын удирдамж зэрэг салбарын шилдэг туршлагуудтай уялдуулан боловсруулах ёстой (гүйцэд бус жагсаалтыг **Хавсралт 7-д** өгсөн болно).
- Төслийн БОНУТ-д Байгаль орчин, нийгмийн бодлогыг багтаасан байх ёстой бөгөөд үүнд компанийн тогтвортой хөгжил, байгаль орчны аюулгүй байдлын асуудлыг удирдах амлалт, дотооддоо болон олон нийтэд ил тод мэдээлсэн байх ёстой.
- **Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, Газар чөлөөлөх төлөвлөгөө, Амьжиргааны төлөвлөгөө** (дэлгэрэнгүйг **Хавсралт 8-аас** үзнэ үү), **Уугуул иргэдийн төлөвлөлтийн хүрээ (УИТХ), Уугуул иргэдийн төлөвлөгөө (УИТ)** (Дэлгэрэнгүйг **Хавсралт 3-аас** үзнэ үү), **Биологийн олон янз байдлын төлөвлөгөө** (дэлгэрэнгүйг **Хавсралт 9-өөс** үзнэ үү), **Санамсаргүй олдворын журам** (дэлгэрэнгүйг **Хавсралт 10-аас** үзнэ үү) зэргийг ОУСК-ын ГС (2012)-ын дагуу боловсруулсан байх ёстой.
- **Жендэрийн тэгш байдал ба нийгмийн оролцооны үнэлгээ, төлөвлөгөө:** тухайн улс орон болон төслийн салбарт хамаарах жендэр, оролцооны талаарх тоон болон чанарын нарийвчилсан үнэлгээг боловсруулах шаардлагатай. ЖТБЭЭМ болон ЖТБНО онооны картыг төслүүдийн үнэлгээний уялдаа холбоо, харьцуулалтыг хангахын тулд ашиглаж болох ч бүрэн шалгалт нь Жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг

бэлтгэхэд чухал ач холбогдолтой чанарын шинжилгээг багтаасан байх ёстой. Энэхүү тоон болон чанарын шинжилгээ нь хамтдаа урьдчилан батлагдсан Жендэр/ЖТБНО-ын үнэлгээний үндэс суурь болдог (аргачлалын талаар дэлгэрэнгүйг **Хавсралт 8 Санхүүжилтийн санал, GAIA-ын ЖТБНО-ын үнэлгээ, төлөвлөгөө** гэдгээс үзнэ үү).

Төсөл хэрэгжүүлэгчийн тодорхойлсон БОН-ийн эрсдэлийн түвшинд БОН-ийн баримт бичиг ба тайлангууд тохирсон байх шаардлагатай.

- **С/1-3 ангиллын төслүүдийн хувьд:**

- Санал болгож буй төслийн үйл ажиллагааны эрсдэлийн хэмжээ, шинж чанарт тохирсон **Байгаль орчин, нийгмийн бодлогыг** боловсруулж, хадгална. *Байгаль орчин, нийгмийн бодлого* нь Жендэр, БМХД зэрэг БОН-ийн асуудлуудыг тогтвортой хөгжүүлэх, удирдахад чиглэсэн компанийн амлалтыг дотооддоо болон олон нийтэд ил тод зарласан тунхаглалтай байх ёстой.
- *Жендэрийн тэгш байдал ба нийгмийн оролцооны үнэлгээ болон төлөвлөгөө:* тухайн улс орон болон төслийн салбарт хамаарах жендэр, асуудалд хамаарах тоон болон чанарын нарийвчилсан үнэлгээг боловсруулсан байх ёстой ч ЖТБЭЭМ болон ЖТБНО онооны картыг төслүүд хоорондын үнэлгээний уялдаа холбоо, харьцуулалтыг хангахын тулд ашиглаж болно, бүрэн шалгалтад Жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг бэлтгэхэд чухал ач холбогдолтой чанарын шинжилгээг багтаасан байх ёстой. Энэхүү тоон болон чанарын шинжилгээ нь хамтдаа урьдчилан батлагдсан Жендэр/ЖТБНО-ын үнэлгээний үндэс суурь болдог (аргачлалын талаар дэлгэрэнгүйг **Хавсралт 8 Санхүүжилтийн санал, GAIA-ын ЖТБНО-ын үнэлгээ, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө** гэдгээс үзнэ үү).

Төслийг санхүүжүүлэхээр баталсны дараа баримт бичгийг бэлтгэх, тохиролцохдоо зөвхөн хууль эрх зүйн баримт бичгийг бүрдүүлэхээс гадна Жендэр/ЖТБНО-ын Үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг бэлтгэх, эцэслэх, түүнчлэн шаардлагатай бусад БОНХ болон нөлөөллийн баримт бичгийг багтаана.

Байгаль орчин, нийгмийн зохих шалгалтыг (БОНЗШ) эдгээр БОН-ийн шаардлагын дагуу GAIA гүйцэтгэнэ. **БОНЗШ-ийн удирдамжийг** Хавсралт 12-т оруулсан.

GAIA Аккредитив байгууллага, гүйцэтгэгч субъект, түлхүүр хамтрагчид

Аккредитив субъект

MUFG нь GAIA Платформын GCF Accredited Entity (AE) юм. Хөтөлбөрийн AE-ийн хувьд MUFG нь цаг уурын санхүүгийн талаар, ялангуяа GCF-той холбоотой өргөн мэдлэгийг авчирдаг. MUFG нь 2017 оноос хойш магадлан итгэмжлэгдсэн бөгөөд батлагдсан гурван төсөл (FP115 FP128 болон FP197) болон нэг батлагдсан Төслийн бэлтгэл санхүүжилтийн төсөл (PPF045) байна.

Субъектийг гүйцэтгэх

GAIA цаг уурын зээлийн сан Хязгаарлагдмал түншлэл (GAIA LP, Сан): Канадын Манитоба мужид бүртгэгдсэн шинээр бий болсон хязгаарлагдмал түншлэл. Энэ нь эцсийн зээлдэгчид/төслийг санхүүжүүлэх боломжоор хангаж байгаа хуулийн этгээд юм. Гэсэн хэдий ч LP бүртгэгдсэн нь хууль ёсны зан чанарыг эзэмшдэггүй бөгөөд GP-гаар дамжин үйлдэнэ.

GAIA-ийн Ерөнхий хамтрагч (GP) нь LP -ын нэрийн өмнөөс (жишээлбэл, зээл гүйцэтгэх; гэрээт үйлчилгээ) үйл ажиллагаа явуулна; Одоогоор Ninety One (Хөрөнгө оруулалтын менежер) нь GP-ийн үүрэг гүйцэтгэхээр сонгогдсон [гэхдээ шалгараагүй эсвэл гэрээлэгдээгүй] байна. GP үүргийг Ninety One-аар зохион байгуулж, удирдан зохион байгуулсан эрх бүхий байгууллага гүйцэтгэнэ. GP байгууллагын хувьцааг Ninety One's Guernsey платформоор гүйцэтгэнэ.

Хөрөнгө оруулалтын менежер: GAIA нь төслийн зохион байгуулалт, удирдлага, хэрэгжүүлэх мониторингийн дагуу үйл ажиллагаа явуулах Хөрөнгө оруулалтын менежер (Ninety One)-ийг дэмжиж, GAIA-ийн холбогдох бодлого, Санхүүжилтийн гэрээ (үүнд цаг уур, ЭСГ-ын үнэлгээ, хяналтаар хязгаарлагдахгүй) төслийн дагаж мөрдөх үйл ажиллагааг хангах болно. Удирдлагын бүтцийн хүрээнд чухал идэвхтэй үүрэг гүйцэтгэж, тиймээс EE. Санхүүжүүлсэн үйл ажиллагаа, хэрэгжүүлэлтийн талаар GAIA-ын тодорхой үүрэг хариуцлагын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг Үйл ажиллагааны гарын авлагын хавсралт (Annex 21A)-д дэлгэрэнгүй бичсэн байна.

GCF GAIA Holdco SPV: Хонг Конгт байгуулагдах GAIA дахь GCF-ийн хөрөнгө оруулалтад ашигладаг тусгай зориулалтын тээврийн хэрэгсэл.

GCF GAIA Holdco SPV Менежер: SPV-ийн өдөр өнийн удирдлагын менежментийг хариуцсан байгууллага.

Гол хамтрагчид

FinDev Canada нь EMs болон LDCs ажиллах, хөрөнгө оруулалтад нөлөөллийн хэмжилт, менежментийг нэгтгэх, зэрэг sollel TA-ыг хангах мэдлэгийг авчирдаг. Канадын хоёр талын DFI-ийн хувьд 2018 онд Канадын олон улсын хөгжлийн тусламжийн олон талт механизмыг нөхөж, UN SDGs болон Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай Парисын хэлэлцээрийг бодитойгоор шийдвэрлэхэд санхүүгийн ялгааг арилгахад туслах зорилгоор байгуулагдсан.

Цаашид GAIA нь газар зүйн хүрээгээр болон техникийн мэдлэг бүхий субъектуудыг дэмжих экосистемээс ашиг тус хүртдэг (жишээ нь: UNDP; GGGI; UN IFAD) нь GAIA-ийн нийслэлийн утга учиртай ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэхийн тулд дасан зохицох, тэсвэр хатуужилтай байх.

⁵ Ninety One-ийн талаар нэмэлт мэдээлэл авахыг хүсвэл Хавсралт 27-ыг үзнэ үү

GAIA-ын удирдлага

GAIA-г Бие даасан хөрөнгийн менежер (БДХМ) удирдах болно. Гүйлгээний зөвлөлийн хяналт дор БДХМ нь Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын тогтолцоо болон ЖТБНО-ийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний холбогдох бүх элементүүдийг хэрэгжүүлнэ (**Санхүүжилтийн саналын 8-р хавсралтыг үзнэ үү**).

БДХМ нь энэхүү БОНУТ болон GAIA-гын бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд үүрэг хариуцлага, зохих нөөцийг хуваарилна. Тэд байгаль орчин, нийгэмд үр өгөөжтэй төслүүдийг санаачлан хөгжүүлэх, байгаль орчин, аюулгүй байдлын үнэлгээ, хяналтын үйл явцыг хянах нэг хариуцлагатай хүн болон хангалттай боловсон хүчний нөөцийг томилно.

GAIA нь гүйлгээг зохион байгуулахад туслах, төслийн хөгжил, тогтвортой байдлын практик, нөлөөллийн менежментийн чиглэлээр ивээн тэтгэгч, операторуудын чадавхыг нэмэгдүүлэхийн тулд FinDev Канада-ын дэмжлэгтэй ТТ-ын хэрэгслийг багтаана. FinDev Канад нь БОНУТ-ыг хэрэгжүүлэхийн тулд Нөлөөллийн удирдлагын үйл ажиллагааны зарчимтай⁵ уялдуулан БОН-ийн эрсдэлийн удирдлагын журмынхаа сургамжийг хуваалцах болно.

---

⁶ <https://www.impactprinciples.org/>

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ БА ТАЙЛАГНАХ

GAIA-ын БДХМ-ийн зүгээс бүх Төслийн аж ахуйн нэгжүүдийг үе үе хянаж, үнэлнэ. Гол зорилго нь төслийн БОН-ийн гүйцэтгэлд гарсан дэвшилтэй холбоотой чиг үүргийг хянаж, тайлагнах, тохиролцсон хугацаа, төсөвт нийцэж байгаа эсэхийг шалгах, боломжит болон болзошгүй эрсдэлийн үед тэдгээрийг бууруулахад оршино.

Хяналт-шинжилгээ, хариуцлагын тогтолцоо, Мэдээллийг ил тод болгох бодлогын дагуу ил тод болгох боломжийг олгодог тасралтгүй үйл явц нь хяналт-шинжилгээ байна. Хяналт-шинжилгээний цар хүрээг тодорхойлсон эрсдэлийн төрөл, түвшин, түүний дотор БОН-ийн эрсдэлд үндэслэнэ.

Хяналт-шинжилгээг БОНХ-ийн стандартад үндэслэн хийх бөгөөд Зөвшөөрөгдсөн төслүүд нь холбогдох БОН-ийн хамгаалалтын шаардлагуудыг дагаж мөрдөж байгаа эсэхээ GAIA-д жил бүр өөрийн үнэлгээгээр гаргаж өгнө.

Зөвшөөрөгдсөн төслүүд нь энэхүү баримт бичигт тусгагдсан стандартын дагуу дотоод хяналт-шинжилгээ, тайлагналыг хариуцах эрх бүхий дотоод болон гадаад шинжээчийг БОН-ийн гүйцэтгэлийн талаарх УАНС-ын удирдамжийн дагуу тодорхойлно.

Төслийн алсын хараа, эрхэм зорилгод нийцүүлэн хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, үр дүн, тулгамдаж буй асуудлуудын талаарх тайланг тогтмол, ил тод гаргана.

Жил бүрийн өөрийн үнэлгээ, дунд хугацааны шалгалт болон аливаа түр хяналт шалгалтын үр дүнд жилийн гүйцэтгэлийн тайлан, завсрын үнэлгээ, эцсийн үнэлгээний тайлан орно. GAIA-ын БДХМ нь БОН-ийн тодорхой асуудлуудын талаар илүү олон удаа эсвэл тусгай байдлаар хяналт-шинжилгээ хийх, тайлагнах, аудит хийх шаардлагатай байж болно.

Төслийн байгууллагын хувьд гүйцэтгэлийн ахиц дэвшлийг хянах, тайлагнах үүрэгтэй хүмүүс зуучлагчийн үүргийг гүйцэтгэж байгаа бол төслийн байгууллагууд энэ хэсэгт хэлэлцсэн үйл ажиллагааны түвшний хяналт-шинжилгээ, тайлагналын шаардлагыг хангаж байгаа эсэхийг баталгаажуулах шаардлагатай бөгөөд эргээд GAIA-ын БДХМ-д шаардлагатай хяналт, тайлагналын мэдээллээр хангана.

GAIA-ын БДХМ нь төслийн хяналт-шинжилгээ, БОН-ийн гүйцэтгэлийг тайлагнах үүрэгтэй хариуцагчаас үйл ажиллагааны мөчлөгийн бүх үе шатанд олон нийт, орон нутгийн оролцогч талууд, Уугуул иргэд, иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоотойгоор оролцооны хяналт-шинжилгээг хангахын тулд шаардлагатай бүх арга хэмжээг авахыг шаардана. Энэхүү оролцооны хяналт-шинжилгээний арга нь үндэсний хэмжээнд томилогдсон эрх бүхий байгууллага эсвэл хариуцсан албан тушаалтнуудыг төслийн үйл ажиллагаанд ямар хүмүүс болон бусад оролцогч талууд нөлөөлж болохыг тодорхойлоход урамшуулах болно.

ОРОЛЦОГЧ ТАЛУУДЫН ОРОЛЦОО

Зөвшөөрөгдсөн төсөл нь бизнесийн үйл ажиллагаандаа хүртээмжтэй, тасралтгүй үйл явц болгон нэгтгэхэд шаардагдах гол бүрэлдэхүүн хэсэг нь оролцогч талуудын оролцоо юм. Оролцогч талуудтай утга учиртай, дэвшилттэй байдлаар зөвлөлдөх нь байгаль орчны эрсдэлээс зайлсхийх, бууруулах, эмзэг бүлгийн хүн ам, цөөнхийн сайн сайхан байдлыг мэдэгдэхүйц сайжруулахад чухал ач холбогдолтой.

GAIA-аас Зөвшөөрөгдсөн төслүүд нь УАНС-ийн Тогтвортой байдлын удирдамжийн зааврыг дагаж мөрдөнө: УАНС-ийн санхүүжилттэй төслүүдэд оролцогч талуудын утга учиртай оролцоог төлөвлөх, баталгаажуулах.

Ил тод байдал, хариуцлагатай байдал, хүртээмжтэй байх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, "хор хөнөөл учруулахгүй байх" зарчмууд дээр үндэслэн Зөвшөөрөгдсөн төслийн оролцогч талуудын оролцоог амжилттай хэрэгжүүлэхэд доор дурдсан алхмуудыг дагаж мөрдөх ёстой:

1-р алхам: Стратеги боловсруулах

Төсөл хэрэгжүүлэгчид, төсөл өөрөө болон нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийн амжилтад яагаад оролцогч талуудын оролцоо чухал болохыг тодорхойлно. Стратегидаа Уугуул иргэдэд зориулсан тусгай заалтууд болон жендэрийн мэдрэмжтэй оролцоог харгалзан үзэх ёстой. Бүх зөвшөөрөгдсөн төслүүд нь салбар хийгээд санал болгосон оролцооны хувьд зохистой байх замаар үйл ажиллагааны нөлөөлөлд автах холбогдох оролцогч талууд буюу эмэгтэйчүүд, Уугуул иргэд болон бусад эмзэг бүлэгтэй харилцаж, төслийн мөчлөгийн бүх үе шат буюу загвар гаргах, томьёолох, хэрэгжилт хийгээд хяналт-шинжилгээний явцад жендэрийн асуудлыг тусгах шаардлагатай.

2-р алхам: Оролцогч талууд болон асуудлын дүн шинжилгээ

Төсөлтэй холбоотой тодорхой шалгуурын дагуу үндэсний болон дэд үндэстний байгууллагууд, засгийн газар, иргэний нийгэм, эмэгтэйчүүд, цөөнх, Уугуул иргэд гэх мэт аливаа сонирхлын бүлгийг анхаарч үзнэ. Тэдний байр суурь, ашиг сонирхол, хүлээлт, харьцангуй нөлөөлөл, сэтгэл хөдлөлийн оролцоо, санхүүгийн болон улс төрийн байр суурь, боломжит хувь нэмэрт дүн шинжилгээ хийнэ. Бүлгүүдийн ашиг сонирхлоос хамааран аль оролцогч талууд хамгийн их өртөж, нөлөөлөлд автахыг харгалзан тэргүүлэх оролцооны жагсаалтыг тодорхойлно.

Энэ үе шатанд төслийн талаарх мэдээллийг хуваалцах, оролцогч талуудын жагсаалт, оролцооны стратегийг сайжруулах, харилцах хамгийн оновчтой аргын талаар санал хүсэлтийг цуглуулахын тулд тодорхойлсон бүлгүүдтэй холбоо барьж, "урьдчилан зөвлөлдөх" нь чухал юм.

3-р алхам: Оролцогч талуудтай харилцах

Алхам 2 дахь тэргүүлэх ач холбогдол бүхий оролцооны жагсаалтаас хамааран оролцогч талуудтай харилцах нь төслийн нөлөөллийн цар хүрээнээс улбаалж өөр байна.

Үйл ажиллагаанд хамгийн их өртөх магадлалтай өндөр ач холбогдол бүхий оролцогч талууд яриа хэлэлцээ, хэлэлцээрийн үйл явц, түншлэлд тогтмол оролцох ёстой. Сонирхлын өндөр түвшинд байгаа боловч шууд нөлөөлөлгүй оролцогч талуудтай харилцах харилцааг санал асуулга, фокус бүлэг хэлбэрээр эсвэл мэдээллийн товхимол, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр мэдээлэх ба тодорхой уулзалтын үрилгаар дамжуулан авч үзэх хэрэгтэй. Сонирхол эсвэл нөлөөлөл багатай хүмүүс төслийн талаарх мэдээлэл, шинэчлэлтийг хүлээн авах ёстой. Оролцогч талуудтай харилцахдаа зөвлөлдөх олон боломжуудыг санал болгож, уулзалтууд болон аливаа гэрээ хэлэлцээрийн бүртгэлийг хөтөлж, даалгаврыг биелүүлэх цаг хугацааг баримтлах нь чухал юм.

4-р алхам: Хяналт-шинжилгээ ба дараагийн арга хэмжээ

Оролцооны үйл ажиллагааны өөрчлөгдөх хийгээд зөв хувьслыг ойлгох гол түлхүүр нь хяналт-шинжилгээний үйл явц бөгөөд санамсаргүй үйл явдалд хариу үзүүлэхэд мөн ашигтай байдаг. Хяналт-шинжилгээ нь байгаль орчны аюулгүй байдлын шинэ эрсдэлийг үүсгэж болзошгүй төсөлд

гарсан аливаа өөрчлөлтийг тодорхойлох, гарч болзошгүй асуудлуудыг бууруулах, залруулахад чиглэсэн тогтмол интервалаас бүрдэнэ. Хяналтын явцад оролцогч талуудын тоо, олон талт байдал, төлөвлөгөөний үр дүнтэй байдлын талаарх санал хүсэлт, гэрээ хэлцэл, амлалтад хүрсэн эсэх, эмэгтэйчүүд, уугуул иргэд, эмзэг бүлгийн болон цөөнхийн бүлгүүд ба бусад хангалтгүй төлөөлөл бүхий оролцогч талуудын оролцооны цар хүрээ зэргийг харгалзан үздэг.

Оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөөнд мэдээллийг задруулах, сонирхогч талуудын дундах гол зөвлөлдөх уулзалтыг жендэрийн мэдрэмжтэй, Зөвшөөрөгдсөн төслийн үйл ажиллагааны аливаа эрсдэл, нөлөөллийг харгалзан үзсэн байдлаар тайлбарлах шаардлагатай. Оролцогч талууд болон тэдгээрийн оролцооны түвшнийг тодорхойлсны дараа оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөөг дараах элементүүдийн дагуу тоймлон гаргах ёстой:

1. Танилцуулга: санаачлага болон болзошгүй БОН-ийн эрсдэлийн товч тайлбар.

2. Дүрэм журам ба шаардлага: оролцогч талуудын оролцоотой холбоотой аливаа хууль эрх зүй, зохицуулалтын болон компанийн шаардлагын хураангуй.

3. Ил тод болгосон мэдээллийн хураангуй: хэрэв эрх бүхий төсөл нь оролцогч талуудын оролцооны өмнөх үйл ажиллагааны талаар ямар нэгэн мэдээлэл, зөвлөгөөг ил тод болгосон бол мэдээллийн мөн чанарыг нэгтгэн дүгнэж, түүний хэлбэр, хэрхэн түгээсэн талаар дэлгэрэнгүй оруулах; хийсэн аливаа уулзалтын байршил, огноо; зөвлөлдсөн оролцогчид; хэлэлцсэн асуудлууд болон дараагийн үйл ажиллагааг багтаана.

4. Оролцогч талуудын жагсаалт: төслөөс үзүүлэх нөлөөллийн түвшнээс хамаарч зөвлөлдөх, мэдээлэл авах оролцогч талуудын жагсаалт.

5. Хөтөлбөр: хөтөлбөрийн зорилго, зорилгын тодорхойлолт; ямар мэдээлэл, ямар хугацаанд ил тод болгох; эмэгтэйчүүд ба цөөнхийн оролцооны тодорхойлолт.

6. Цагийн хуваарь: янз бүрийн оролцооны үйл ажиллагааны тодорхой хугацаа, байршлын хуваарь.

7. Нөөц ба үүрэг хариуцлага: Эрх бүхий төсөл бүрийн хувьд оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэхэд ямар ажилтан, нөөцийг зориулахыг болон Оролцогч талуудтай харилцах мэргэшсэн ажилтан хөлсөлсөн эсэхийг тодорхойлно.

8. Гомдол гаргах механизм: Төслийн нөлөөлөлд өртсөн хувь хүмүүс болон олон нийтийн зүгээс компанид гомдлоо гаргаж болох үйл явцын тодорхойлолт, түүнийг хэрхэн, хэн шийдвэрлэхийг тодорхойлсон байна.

9. Хяналт-шинжилгээ ба тайлагнах: оролцогч талуудын тоо, олон талт байдлыг харгалзан үзсэн хяналт-шинжилгээний үйл явцын тодорхойлолт, төлөвлөгөөний үр нөлөө, гэрээ хэлцэл, үүрэг амлалтын гүйцэтгэлийн талаарх санал хүсэлт, оролцооны төлөвлөгөөнд хяналт тавих цаг хугацаа, үйл явцын хуваарийн оролцооны цар хүрээ.

10. Удирдлагын чиг үүрэг: Оролцогч талуудын оролцоог төслийн БОНУТ-д хэрхэн нэгтгэх, түүнчлэн оролцооны төлөвлөгөөг удирдах, хэрэгжүүлэх ажилтнууд, үйл явцыг баримтжуулах, хянах, удирдахад хэрэглэгдэх хэрэгслүүд, харилцан үйлчлэлийн талаар нарийвчилсан тойм өгөх, эрх бүхий хөтөлбөрүүдийн хооронд орон нутгийн оролцогч талуудтай сайн харилцааг бий болгоно.

Мөн тэдний оролцооны талаарх тусгай удирдамж болон GAIA-ын жендэрийн мэдрэмжтэй заалтуудын талаарх **GAIA-ын ЖТБНО үнэлгээ, үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг Хавсралт 3 Уугуул иргэдийн хүрээнээс** үзнэ үү.

ГОМДОЛ ГАРГАХ МЕХАНИЗМ

Гомдол гаргах механизм нь бүх оролцогч талууд, ялангуяа төслийн нөлөөлөлд өртсөн хувь хүн, олон нийтэд санал хүсэлтээ өгөх, улмаар мэдээлэл авах, шаардлагатай үед тусламж, арга хэмжээ авах боломжийг олгодог систем юм.

Энэ нь байгаль орчны аюулгүй байдлын хүсээгүй эрсдэлийг тодорхойлох, бууруулах чухал арга хэрэгсэл бөгөөд түүнийг арилгах арга замыг нээж, төслийн БОН-ийн гүйцэтгэлтэй холбоотой асуудал, гомдлыг шийдвэрлэхэд тусалдаг.

БМХД-ийн тохиолдол гарсан тохиолдолд GAIA-ын удирдлага ийм тохиолдлын талаар аюулгүй, ёс зүйтэй баримтжуулсан нууц тайлагналыг багтаасан, хэзээ, хаана хийхийг зааж өгөх тусгай журам бүхий, амьд үлдсэн хүмүүст төвлөрсөн, жендэрийн хариу үйлдэл үзүүлэх, уг тохиолдлын талаар мэдээлэх, цаашид ямар арга хэмжээ авах талаар гомдлыг шийдвэрлэх механизмыг хүртээмжтэй байлгахад анхаарна.

GAIA нь гомдлын үр дүнтэй механизмыг хангах бөгөөд үүнийг механизм болгон зохион байгуулах ёстой бөгөөд үүнд:

- Төслийн эрсдэл болон болзошгүй сөрөг нөлөөлөлтэй пропорциональ, хууль ёсны, найдвартай байна.
- Нөлөөлөлд өртөж болзошгүй бүх төсөл болон бусад сонирхогч талуудын бичиг үсэг, захиргааны чадавхыг үл харгалзан нийтэд мэдээлэх, хүртээмжтэй байлгана.
- Оролцогч талуудад үнэ төлбөргүй байна.
- Боломжтой бол нэрээ нууцлах, гомдол гаргагчийн хүсэлтийн дагуу нууцаар шийдвэрлэх баталгааг оруулна.
- Шударга, ил тод, хүртээмжтэй, хүний эрхэд нийцсэн байна.
- Оролцоо, харилцан яриагаар удирдагдана.
- Үйл явцын хувьд урьдчилан таамаглах боломжтой байна.
- Цаг үеэ олсон байна.
- Шүүхэд хандах санхүүгийн чадамжийн дагуу гомдол гаргах, шийдвэрлэхэд саад болохгүй.
- GAIA болон Зөвшөөрөгдсөн төслийн байгууллагууд зэрэг бүх оролцогч талуудын тасралтгүй суралцах эх сурвалж.

GAIA үр дүнтэй санал хүсэлтийн системийг бий болгож, нөлөөлөлд өртсөн төслүүдэд үр дүнгийн талаар мэдээлж, хэрэгжилтийн талаар олон нийтэд тогтмол мэдээлэхийн зэрэгцээ хувь хүмүүсийн хувийн нууцыг хамгаална. Мөн төслийн тусгай механизмыг ашиглан гомдлыг шийдвэрлэх боломжгүй тохиолдолд нөлөөлөлд өртсөн төслүүдэд бие даасан шүүхэд хандах эрхийг нь мэдээлнэ.

GAIA эсвэл Зөвшөөрөгдсөн төслийн байгууллагууд сөрөг нөлөөлөл үүсгэсэн эсвэл нөлөөлсөн гэдгээ тодорхойлсон тохиолдолд хууль ёсны үйл явцаар дамжуулан тэдгээрийг арилгахад хамтран ажиллах ёстой. Өргөдөл гомдлыг шийдвэрлэх нь оролцогч тал/хохиогч талын сэтгэл ханамжийн нотлох баримтаар батлагдах ёстой. Зөвшөөрөгдсөн төслийн байгууллагууд энэ үйл явцыг нягт нямбай баримтжуулах шаардлагатай.

Гомдол нь хүлээн зөвшөөрөгдөхгүй эсвэл хамааралгүй тохиолдолд Зөвшөөрөгдсөн төслийн байгууллагууд гомдол гаргагч талуудыг холбогдох байгууллага эсвэл бусад гомдлын процесст шилжүүлнэ. Гомдол гаргах механизм нь аливаа төслийн тодорхой нөхцөл байдлаас гадуур бие даасан шүүх болон захиргааны арга хэрэгслийг ашиглахад саад болохгүй; эсрэгээрээ бие даасан байгууллагуудад нэвтрэх боломжийг нөхөж, хөнгөвчилж өгөх ёстой. Зөвшөөрөгдсөн төслийн

⁷ <https://www.greenclimate.fund/document/indigenous-peoples-policy>

⁸ <https://www.greenclimate.fund/document/operational-guidelines-indigenous-peoples-policy>

байгууллагууд оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөөний хэрэгжилт болон гомдлын механизмын гүйцэтгэлд хяналт тавих үүрэгтэй. Ажиллах хүч, нөлөөлөлд өртсөн орон нутгийн иргэд, ялангуяа нүүлгэн шилжүүлэлт эсвэл Уугуул иргэдтэй холбоотой гомдол гаргах механизмд онцгой анхаарал хандуулах хэрэгтэй.

⁹ <https://www.greenclimate.fund/document/policy-protection-whistleblowers-and-witnesses>

МЭДЭЭЛЛИЙГ ИЛ ТОД БОЛГОХ

GAIA нь УАНС-ийн БОН-ийн бодлогын дагуу үүргээ гүйцэтгэхдээ үйл ажиллагааныхаа бүх тал дээр ил тод, хариуцлагатай байхын чухлыг хүлээн зөвшөөрдөг. Үр ашиг, үр дүнтэй байх зарчмуудыг удирдлага болгон GAIA платформ нь үйл ажиллагаагаа ил тод байлгахыг эрмэлзэх бөгөөд өөрийн үйл ажиллагааны талаарх холбогдох мэдээллийг холбогдох талуудтай хуваалцаж, хүртээмжийг хөнгөвчлөхийг эрмэлзэх болно.

Энэ хэсэгт GAIA платформын олон нийтэд хүргэх мэдээллийн талаарх бодлогыг тодорхойлсон; энэ нь Магадлан итгэмжлэгдсэн байгууллага, MUFG Банк ХХК, УАНС-гийн Мэдээллийг ил тод болгох бодлого, УАНС-гийн Шинэчлэгдсэн байгаль орчин, нийгмийн бодлого (БОНБ)-ийн дагуу GAIA Платформын гаргасан эсвэл түүний эзэмшилд байгаа бүх мэдээлэлд хамаарна.

Өмнөх хэсгүүдэд дурдсанчлан, GAIA нь хөрөнгө оруулалт хийсэн бүх төслүүдэд оролцогч талуудын үр дүнтэй оролцоог хангах, гомдол гаргах зохих механизмуудыг багтаасан, платформын түвшинд гомдол гаргах механизмыг бий болгосон. Эдгээрээс гадна GAIA нь УАНС-гийн мэдээллийг ил тод болгох бодлогын дагуу төслийнхөө байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөллийн талаарх нэмэлт тайлангуудыг задруулна.

Мэдээллийг задруулснаас үүдэн ашиг сонирхол, аж ахуйн нэгж, талуудад учирч болзошгүй хохирол нь хандалтын ашиг тусаас давж гарахгүй байх бөгөөд GAIA хууль ёсоор задруулахгүй байх үүрэгтэй эсвэл ивээн тэтгэгч болон гуравдагч этгээдээс нууц гэж тодорхойлсон мэдээлэл хүлээн авсан тохиолдолд задруулахгүй байх үүрэгтэй. GAIA Платформ нь мэдээллийн хүртээмжийг хөнгөвчлөх, түүний хүртээмжийг нэмэгдүүлэхийн тулд бүх бодит арга хэрэгслийг ашиглана.

УАНС-гийн БОН-ийн бодлогын дагуу GAIA нь Санал болгож буй төслүүдийн БОН-ийн баримт бичгийг ил болгох шаардлагатай. Эдгээр баримт бичигт шаардлагатай БОННУ, БОНУТө болон бусад үйл ажиллагааны тогтолцоонд нэмэлт болох нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, бодлогын хүрээ, УИ-ийн төлөвлөгөө ба хүрээ, жендэрийн үнэлгээ ба жендэрийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө, БОНЗШ болон аудитын тайлан зэрэг багтана.

Тодруулбал, БОННУ болон БОНУТө-г хуанлийн 120 хоног (А ангиллын дэд төслүүдийн хувьд) дотор, БОННУ болон БОНУТө-г дэд төслүүдийг батлахаас өмнө хуанлийн 30-аас доошгүй хоногийн дотор (Б ангиллын дэд төслүүдийн хувьд) англи хэл дээр болон орон нутгийн хэл дээр ил тод болгоно. Мэдээллийг нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст тохиромжтой газруудад англи хэл дээр болон тухайн иргэдийн хэл дээр гаргах бөгөөд УАНС-д өгнө.

Үл хамаарах зүйл нь:

- Захирал, ажилтан, зөвлөх, шинжээч, өмгөөлөгч, төлөөлөгч, гүйцэтгэгч болон GAIA-тай холбоотой бусад хүмүүс зэрэг аливаа хүний хувийн мэдээлэл;
- Маргаантай буюу хэлэлцээрийн шатанд байгаа хууль эрх зүй, сахилгын болон мөрдөн байцаалтын асуудал, залилан, авлига, зүй бус үйлдэл, сахилгын хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаатай холбоотой мэдээлэл, мөрдөн байцаалт, захиргаа, шударга ёсонд ноцтой хохирол учруулах, эсхүл зөрчихүйц аливаа мэдээлэл холбогдох хууль тогтоомж, гэрээний үүрэг эсвэл GAIA платформыг хууль бус шүүхийн эрсдэлд оруулж болзошгүй;
- Дотоод баримт бичиг, түүний зөвлөх, өмгөөлөгч, төлөөлөгч, гэрээлэгч нартай харилцах харилцаа;
- GAIA платформ эсвэл ивээн тэтгэгч ажилтнууд болон тэдний гэр бүл, зөвлөхүүд, шинжээчид болон гэрээт гүйцэтгэгчид, бусад хувь хүн эсвэл тэдний хөрөнгийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй мэдээлэл;
- GAIA платформ бусад талуудтай байгуулсан нууцлалын үүрэг хариуцлагад хамаарах нууц мэдээлэл;

- GAIA-гын эзэмшилд байгаа эсвэл гадны болон дотоод этгээдэд хамаарах санхүүгийн, бизнесийн болон өмчийн болон нийтийн бус мэдээлэл, тухайн талын шууд зөвшөөрөлгүйгээр;
- УАНС, МИБ болон ивээн тэтгэгчидтэй дотоод үйл явц эсвэл гадаад үйл явцад тусгагдсан зөвшилцөх мэдээлэл, цахим шуудан, тэмдэглэл, захидал, санамж бичиг, тайлан эсвэл GAIA-ийн платформы ажилтнууд, зөвлөхүүд, шинжээчид, өмгөөлөгчид эсвэл төлөөлөгчдийн өмнөөс бэлтгэсэн дотоод баримт бичиг; болон
- Мэдээллийг УАНС, МИБ болон ивээн тэтгэгч нар задруулахгүй байхыг хүссэн.

БОНУТ-ЫН ТАСРАЛТГҮЙ ХЯНАЛТ

GAIA нь БОН болон Хүний нөөцийн бодлогыг хүлээн зөвшөөрдөг ба үйл явц нь тасралтгүй, динамик шинж чанартай бөгөөд өөрийн үйл ажиллагаа болон батлагдсан төслүүдийн түвшинд гүйцэтгэлийг тасралтгүй сайжруулахыг эрмэлздэг.

Батлагдсан төслүүдийн тайлагнаж, хэрэгжилтийн хяналт шалгалтаар олж авсан мэдээллийг стратегийн болон үйл ажиллагааны шийдвэр, хийгдэж буй хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд мэдээлэх зорилгоор GAIA ашигладаг.

Санхүүжилтийн саналыг баталсны дараа энэхүү БОНУТ-ны анхны засварыг хийнэ.

Жил бүр БДХМ болон түүний баг оролцогч талуудын оролцоо, гомдлын сувгаар хүлээн авсан мэдээллийг нэгтгэн энэхүү БОНУТ-г хянан үзэх болно.

ХАВСРАЛТ 1 - GAIA САНАЛ БОЛГОСОН САЛБАР БА ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА

Хүснэгт 1-д Олон Талт Хөгжлийн Банк (MDB-ОТХБ)-ны Парисын зохицуулалтын тогтолцоо, түүнчлэн Хөгжиж Буй Орнуудаас Импортыг Дэмжих Төв (СВИ-ХОИДТ) болон ЕХ-ны Таксономи зүй зэрэг жишиг үзүүлэлтүүдийн дагуу цаашид хөгжүүлэх GAIA-аас үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах санхүүжилт авах боломжтой салбар, үйл ажиллагааны жагсаалтыг үзүүлэв.

Хүснэгт 1 GAIA-гаас санхүүжүүлэх боломжтой салбарууд болон нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний жагсаалт

Салбар	Үйл ажиллагаа
Сэргээгдэх эрчим хүч	Салхины хүч Газрын гүний дулааны эрчим хүч (зөвхөн ялгаралтын цэвэр бууралтыг харуулсан тохиолдолд) Нарны эрчим хүч (нарны төвлөрсөн эрчим хүч, фотоволтайк эрчим хүч) Сэргээгдэх эрчим хүчээр солихын тулд чулуужсан түлшинд суурилсан эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг татан буулгах
Эрчим хүчний хэмнэлт	Одоо байгаа байгууламжууд дахь үйлдвэрлэлийн эрчим хүчний хэмнэлт Био түлш Одоо байгаа худалдаа, нийтийн болон орон сууцны барилгуудын эрчим хүчний үр ашгийг дээшлүүлэх
	Эрчим хүчний хадгалалт
Хог хаягдал ба бохир ус	Хүлэмжийн хийн ялгаралтыг бууруулдаг бохир ус, түүний дотор бохир ус цуглуулах сүлжээг цэвэрлэх Хатуу хог хаягдлын менежмент Хог хаягдлаас эрчим хүч гаргах төсөл
Тээвэр	Хотын нийтийн тээвэр Моторгүй тээврийн хэрэгсэл (унадаг дугуй, явган хүний хөдөлгөөн) Цахилгаан тээврийн хэрэгсэл цэнэглэх станцууд Ачаа тээврийн үр ашигтай тээвэрлэлт (хийн ялгарал ихтэй тээврийн хэрэгслийг солих гэх мэт)

Хөдөө аж ахуй, Усны
аж ахуй, Ойн аж
ахуй, Газар ашиглал

Зүтгүүр (үр ашигтай хөрс боловсруулалт гэх мэт), үсалгаа болон
хөдөө аж ахуйн бусад үйл явцад эрчим хүчний хэрэглээг багасгах

Ойгүй газрыг ойжуулах (тарималжуулах), хөдөө аж ахуй эрхлэх, өмнө
нь ой модтой байсан газрыг ойжуулах

Метан болон бусад хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах мал аж
ахуйн төслүүд (жишээ нь, биологийн шингээгчтэй бууцны
менежмент, метан ялгаруулалтыг бууруулахын тулд тэжээлийн
практикийг сайжруулах)

MUFG итгэмжлэгдсэн байгууллага

Итгэмжлэгдсэн гүйцэтгэгч агентлагийн хувьд MUFG Limited нь ЖТБЭЭМ-ийн зарчим, үйл ажиллагаа, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох болон уян хатан төслүүдийг тусгайлан холбосон УАНС-ын төслүүдэд тусгайлан хамаарах Жендэрийн бодлогыг бий болгосон.

1. MUFG Ltd УАНС-ийн төслүүдийн жендэрийн бодлого⁶;
2. Орчин үеийн боолчлолын тухай хууль 2015 ба Хамтын нөхөрлөлийн орнуудын орчин үеийн боолчлолын тухай хууль 2018, 2020 оны Ил тод байдлын мэдэгдэл⁷;

MUFG нь хөгжиж буй орнуудад онцгой анхаарал хандуулж, жендэрийн тэгш байдал, эмэгтэйчүүдийг чадавхжуулахад чиглэсэн уур амьсгалд дасан зохицох орон зайд УАНС-гаас баталсан хэд хэдэн чухал төсөл, сангуудын ивээн тэтгэгч, гүйцэтгэгч агентлагийн үүрэг гүйцэтгэсэн.

FinDev Канад

FinDev Канад байгууллага нь Канадын Феминист олон улсын тусламжийн бодлогын (ФОУТБ- FIAP) зарчмууд болон эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн чадавхыг хувийн хэвшлээр дамжуулан дэмжих хамгийн сүүлийн үеийн нотолгоонд тулгуурласан Жендэрийн тэгш байдлын нарийвчилсан стратеги боловсруулсан байдаг. Жендэрийн тэгш байдлыг хангахад чиглэсэн ахиц дэвшлийг ФОУТБ болон 2X Challenge шалгуур үзүүлэлтээр хянадаг бол хөрөнгө оруулалтын хувьд эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийг чадавхжуулж байгаа одоогийн болон боломжит нөлөөллөөр нь үнэлдэг. FinDev Канаднь сонгогдсон Бие даасан Хөрөнгийн Менежертэй (БДХМ) хамтран ажиллаж, ЖТБЭЭМ-г БДХМ-ийн үйл ажиллагаанд үр дүнтэй нэгтгэж, платформоор дамжуулан санхүүжилт хайж буй төслүүдийг хичээнгүйлэн шалгана. Шинээр хөгжиж буй зах зээл болон БХО-ын хувийн хэвшилд FinDev Канадын хийж буй ажил, түүний дотор холимог санхүүгийн гүйлгээ, БДХМ өөрөө болон Платформын нэрийн өмнөөс явуулах үйл ажиллагаа нь жендэрийн нэгдмэл байдал, төсөл бүрийн хүрээнд амбицтай боловч үндэслэлтэй, хэрэгжих боломжтой хамруулах зорилт, зорилтуудыг хангах юм.

FinDev Канад

1. Жендэрийн тэгш байдлын стратеги;
2. Жендэрийн тэгш байдлын бодлого;
3. Байгаль орчны болон нийгмийн бодлого;
4. Хөгжлийн нөлөөллийн хүрээ;

⁶ MUFG (2020 оны 11-р сарын 24). УНАС-ын төсөл/хөтөлбөрт зориулсан Жендэрийн бодлого

⁷ MUFG (2021 оны 3-р сарын 31). Орчин үеийн боолчлолын тухай хууль 2015 ба Хамтын нөхөрлөлийн орнуудын орчин үеийн боолчлолын тухай хууль 2018, 2020 оны Ил тод байдлын мэдэгдэл.

ХАВСРАЛТ 3 - УУГУУЛ ИРГЭДИЙГ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

ОУСК-ийн гүйцэтгэлийн стандартад үндэслэсэн уугуул иргэдийн тодорхойлолтыг GAIA баталсан бөгөөд энэ нь тухайн соёлын бүлэгт өөрийгөө таниулах, газарзүйн хувьд ялгаатай амьдрах орчинд хамтрах, дагаж мөрдөх нийтлэг шинж чанартай нийгэм, соёлын өвөрмөц бүлгээс бүрдэх, заншлын байгууллагууд ба өөр аялгуу эсвэл хэл бүхий ард түмэн эсвэл бүлэг хүмүүсийг хэлнэ.

Уугуул иргэд нь үндсэн нийгмээс ялгаатай нийгмийн бүлгүүдийг бүрдүүлдэг бөгөөд тэдгээр нь оршин суудаг газартаа эдийн засаг, нийгэм, хууль эрх зүйн хувьд хамгийн гадуурхагдсан, нийгмийн эмзэг бүлгүүдийг багтааж чаддаг гэдгийг GAIA хүлээн зөвшөөрдөг. Хөрөнгө оруулалтаас болж тэдний газар нутаг, баялаг өөрчлөгдөх, тэдгээрт халдах, эсвэл ихээхэн доройтох үед Уугуул иргэд энэ асуудалд онцгой эмзэг байдаг. Уугуул иргэдийн эмзэг байдал нь газар нутаг, байгаль, соёлын баялагтаа хандах эрх, ашиг сонирхлоо хамгаалах чадавхыг хязгаарлаж, хөгжилд оролцох, үр шимийг нь хүртэх, улмаар хэл, соёл, шашин шүтлэг, оюун санааны итгэл үнэмшил, институцээ байршуулах боломжийг аюулд оруулж болзошгүй байдаг.

Уугуул иргэдэд зориулсан ОУСК-ын Гүйцэтгэлийн стандартын шаардлага (Гүйцэтгэлийн стандарт 7) нь Уугуул иргэдэд нөлөөлж болзошгүй, GAIA-гаас дэмжсэн аливаа үйл ажиллагаанд хамаарна.

Төслийн БОННУ-ний шаардлагууд нь хамгаалалтын стандарт болон УАНС-гийн уугуул иргэдийн бодлогыг хэрэгжүүлэх боломжийг тодорхойлно. Эдгээр шаардлагуудад нийцэх, тэдгээрийн удирдахад шаардагдах хэрэгжилтийн үйл ажиллагаа болон арга хэмжээг Зөвшөөрөгдсөн төслүүдийн БОНУТ хангах хэрэгтэй.

Уугуул иргэдийн онцлог, нөхцөл байдал бүс нутаг, улс орон бүрд харилцан адилгүй байдгийг GAIA хүлээн зөвшөөрдөг. БОННУ боловсруулах явцад уугуул иргэдийн түүх соёлын өвөрмөц онцлог, үндэсний болон бүс нутгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэх шаардлагатай.

БОННУ боловсруулах явцаараа дамжуулан Зөвшөөрөгдсөн төсөл нь дараахыг гүйцэтгэхийг GAIA баталдаг:

- a. Төслийн нутаг дэвсгэр дэх уугуул иргэдийн нийгэмлэг, ялангуяа дэд төсөл, хөрөнгө оруулалтад шууд болон шууд бусаар нөлөөлж болзошгүй хүмүүсийг тодорхойлно. Тодорхой нөхцөл байдалд Төслийн үйл ажиллагааны хүрээнд тухайн бүлгийг уугуул иргэд гэж үзэж байгаа эсэхийг тогтоохын тулд чадварлаг мэргэжилтнүүдийг татан оролцуулж, зөвлөгөө авч болно.
- b. Нутгийн хүн ам, тэр дундаа нутгийн уугуул иргэдийн нийгэм, хүн ам зүйн нөхцөл байдлын талаарх ойлголтыг тэдэнд нөлөөлж буй нийгмийн үндсэн шинж чанар, нийгэм, улс төрийн орчин, орон нутгийн нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйлсэд дүн шинжилгээ хийх замаар боловсруулна.
- c. Уугуул иргэдийг тодорхойлсон бүлгүүдэд үзүүлэх үйл ажиллагааны шууд ба шууд бус эдийн засаг, нийгэм, соёл (соёлын өвийг оролцуулан) болон байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөллийн мөн чанарыг тодорхойлж, цар хүрээ, ач холбогдлыг үнэлнэ. Үүнд модны бус бүрдэл хэсгүүд эсвэл ойн дагалт баялгийг ашиглах зэрэг үйл ажиллагаа явуулахаар төлөвлөж буй газарт эвдэрсэн ландшафтыг уугуул иргэдийн нөхөрлөлүүд ашиглаж байгаа эсэхэд дүн шинжилгээ хийх шаардлагатай.
- d. Нөлөөлөлд өртсөн эсвэл өртөж болзошгүй уугуул иргэд, олон нийтэд үйл ажиллагаа, түүний эрсдэл, нөлөөлөл, эрсдэл, нөлөөллийг зохицуулах, бууруулах арга хэмжээний талаар мэдээлэхийн тулд утга учиртай татан оролцуулж, уугуул иргэдийг санал бодлоо илэрхийлэх орон зайгаар хангана. Хамгаалалтын холбогдох стандарт, бодлогын дагуу шаардлагатай мэдээлэлд суурилсан зөвлөгөөн, оролцоо ба сайн санааны хэлэлцээрийн зарчмуудыг баримтлан олон нийтийн оролцооны түвшнийг гаргана.

- e. ОУСК-ын Гүйцэтгэлийн стандарт, УАНС-гийн Уугуул иргэдийн бодлого, холбогдох үндэсний хууль тогтоомж, бодлогын шаардлагын дагуу үнэ төлбөргүй, урьдчилан, мэдээлэл бүхий зөвшөөрөл (FPIC) авах үйл явцыг хэрэгжүүлнэ. ҮУМЗ-ийг хэрэгжүүлэх үйл явц, нөлөөлөлд өртсөн эсвэл өртөх магадлалтай уугуул иргэдийн хооронд байгуулсан гэрээ, ийм үйл явцын нотлох баримт, үр дүнг нутгийн уугуул иргэдтэй тохиролцож, ард иргэдийн илүүд үздэг, уламжлалт зан үйлийг харгалзан хийнэ. ҮУМЗ-ийн баримт бичгийг дэд төсөлд зохих шалгалтын хүрээнд бэлтгэнэ.
- f. Төслийн мөн чанар, хамрах хүрээ, хэрэгжүүлэх бүтцээс хамааран олон нийтийг дайчлах, шаардлагатай тохиолдолд төсөл төлөвлөлтөд оролцоход бэлтгэх зорилгоор зөвлөх үйлчилгээ, иргэний нийгмийн байгууллага болон холбогдох төрийн байгууллагуудыг татан оролцуулна.
- g. Санал болгож буй үйл ажиллагаа, төслийн зураг төсөл, хэрэгжилтийн зохицуулалтын талаар төслийн бүсэд байгаа эсвэл хамтран ажилладаг уугуул иргэдтэй зөвлөлдөнө. Хэлэлцүүлгийн үйл явц нь уугуул иргэдэд санал болгож буй төсөл/төсөл хэрэгжүүлэгчдийн талаарх ийм үйл ажиллагааг дэмжиж байгаа эсвэл эсэргүүцсэн санал, дэд төслийг боловсруулах, шийдвэр гаргах, хэрэгжүүлэхэд хэрхэн оролцох талаар зөвлөмж өгөх боломжийг олгоно.
- h. Боломжтой бол уламжлалт мэдлэгийг дасан зохицох, бууруулах үйл ажиллагаа, БОННУ-ний судалгаа зэрэг төслийн үнэлгээний үйл явцад хэрэглэгдэхүүн болгон ашиглах ёстой.
- i. Оролцогч талуудын хэлэлцүүлгийг дэд төслийн мөчлөгийн түршид нөлөөлөлд өртсөн уугуул иргэдтэй хэрхэн зөвлөлдөж, хэрхэн оролцохыг тодорхойлсон зөвлөлдөх стратегиар удирдана. Энэхүү зөвлөлдөх стратегийг Уугуул иргэдийн төлөвлөгөө (эсвэл уугуул иргэдийн тусдаа бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг агуулсан илүү өргөн төлөвлөгөө) зэрэг хугацаатай төлөвлөгөөнд нэгтгэнэ. Энэхүү төлөвлөгөөний цар хүрээ нь төслийн болзошгүй эрсдэл, нөлөөлөлтэй тохирч байх болно. Нөлөөлөлд өртсөн нийгэмлэгийн дийлэнх хувийг уугуул иргэд бүрдүүлдэг бол Уугуул иргэдийн төлөвлөгөөг төслийн БОНУТө-нд нэгтгэж болно.

Төсөл нь Уугуул иргэдэд нөлөөлөх бол Төслийн зүгээс Уугуул Иргэдийн Төлөвлөгөөний Хамрах Хүрээг (УИТХХ) бэлтгэнэ. УИТХХ нь дэд төсөл эсвэл төслийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдэд хэрэглэх зарчим, зохион байгуулалтын зохицуулалт, загварын шалгуурыг тодруулсан байна.

Үйл ажиллагаа, бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг тодорхойлж, төслийн бүсэд нутгийн уугуул иргэд байгаа эсвэл хамтын хамааралтай болохыг баталгаажуулсны дараа эрсдэл, нөлөөлөлтэй пропорциональ байх Уугуул иргэдийн тодорхой төлөвлөгөөг (УИТ) бэлтгэх ёстой. GAIA ийм төлөвлөгөөг хянаж, батлах хүртэл үйл ажиллагааг эхлэх ёсгүй

IPPF нь дараахыг тогтоодог:

- j. Төслийн хүрээнд санхүүжүүлэхэд санал болгож болзошгүй дэд төслийн төрлүүд;
- k. Ийм хөтөлбөр эсвэл дэд төслүүдийн уугуул иргэдэд үзүүлж болзошгүй эерэг ба сөрөг нөлөө;
- l. Ийм хөтөлбөр, дэд төслүүдэд үнэлгээ хийх төлөвлөгөө;
- m. GAIA-гын **Оролцогч талуудын оролцоотой** холбоотой заалтуудын дагуу уугуул иргэдэд тохирсон утга учиртай зөвшилцлийг хангах тогтолцоо, үнэ төлбөргүй, урьдчилан, мэдээлэлжсэн зөвшөөрөл (ҮУМЗ)-ийг хангах тогтолцоо;
- n. Төслийн дэмжлэгтэй үйл ажиллагааг шалгах чадавхыг бэхжүүлэх, уугуул иргэдэд үзүүлэх нөлөөллийг үнэлэх, Уугуул иргэдийг дэмжих үйлчилгээг (УИДҮ) бэлтгэх,

GAIA-гын **Гомдол гаргах механизмын** журмын дагуу аливаа гомдлыг шийдвэрлэх зэрэг байгууллагын зохицуулалт;

- o. GAIA-гын **Хяналт-шинжилгээ, тайлагналын** шаардлагын дагуу төсөлд тохирсон механизм, жишиг шалгуурыг багтаасан хяналт-шинжилгээ, тайлангийн зохицуулалт; болон

- p. УИТХХ-нд заасны дагуу бэлтгэсэн УИДҮ-ний ил тод байдлын зохицуулалт.

Уугуул иргэд ихэвчлэн өөрсдийн харьяалагддаг газар нутаг болон уламжлалт эзэмшилд нь байдаг эсвэл уламжлалт байдлаар ашигладаг байгалийн баялагтай нягт холбоотой байдаг. Нөлөөлөлд өртсөн уугуул иргэд холбогдох үндэсний хууль тогтоомжид заасны дагуу эдгээр газрыг эзэмших эрхгүй байж болох ч хувийн шинж чанар, олон нийтийг тодорхойлох зан үйлийн болон оюун санааны зорилгоор улирлын болон мөчлөгийн хэрэглээ, түүний дотор эдгээр газрыг ашиглах байдлыг нотолж, баримтжуулж болно.

Газар нутаг, баялгийг нь өөрчилсөн, тэдгээрт халдсан эсвэл ихээхэн доройтуулсан тохиолдолд Уугуул иргэд онцгой эмзэг ханддаг. Үйл ажиллагаа нь уугуул иргэдийн хэлний хэрэглээ, соёлын зан үйл, зохион байгуулалт, шашны болон оюун санааны итгэл үнэмшлийг алдагдуулж болзошгүй.

Хэрэв Төсөл хэрэгжүүлэгч нь нутгийн уугуул иргэдийн эзэмшиж буй эсвэл уламжлалт байдлаар ашигладаг газарт төслийг байршуулж, үүнээс болж сөрөг нөлөөлөл гарах магадлалтай бол Төсөл хэрэгжүүлэгч дараах алхмуудыг заавал хэрэгжүүлэхийг GAIA-гын удирдлага батална, үүнд:

- a. Газар худалдаж авах, түрээслэхийн өмнө бүх өмчийн ашиг сонирхол, уламжлалт нөөцийн ашиглалтыг тодорхойлж, хянан үзнэ.
- b. Санхүүжүүлэхээр санал болгож буй үйл ажиллагаа нь холбогдох хууль тогтоомж, олон улсын холбогдох гэрээ, хэлэлцээрийн үйл ажиллагаанд шууд хамаарах төрийн үүрэг, ялангуяа төсөл, хөтөлбөрийг боловсруулах явцад ил тод, хүртээмжтэй үнэ төлбөргүй, урьдчилан, мэдээлэлтэй зөвшөөрөл авахтай холбоотой хэрхэн нийцэж байгаа, Уугуул иргэдийн нийгэмд нөлөөлж буй эрсдэл, нөлөөлөлтэй холбоотой хэрэгжилт, хүлээгдэж буй үр дүнг тайлбарлана;
- c. Санал болгож буй үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд уугуул иргэд, тэр дундаа эмэгтэйчүүд, охид, залуучуудын оролцоог тодорхойлж, уугуул иргэдийн зөвлөлдөх үйл явцын дэлгэрэнгүй үр дүнг танилцуулах; болон
  - a. УАНС-гаас санхүүжүүлсэн үйл ажиллагааны хүрээнд хэрэгжүүлэгч байгууллагууд болон нөлөөлөлд өртсөн ард иргэдийн хооронд харилцан хүлээн зөвшөөрөгдсөн үйл явцын баримтжуулсан нотлох баримт, хэлэлцээний үр дүнд талуудын хооронд байгуулсан тохиролцооны нотлох баримтыг бүрдүүлнэ.
  - b. Төслийн өөр газар нутаг, нөлөөлөлд өртсөн байгалийн нөөцийг авч үзэх, газар, байгалийн нөөцийн нөлөөллийг багасгах талаар хийсэн бүх хүчин чармайлтыг баримтжуулна.
  - c. Уугуул иргэдийг хамтын эзэмшлийн газар, байгалийн баялгаас нүүлгэн шилжүүлэхээс зайлсхийхийн тулд хэрэгжүүлэх боломжтой төслийн өөр загварыг авч үзнэ.
  - d. Уугуул иргэдийн өвөрмөц байдал болон соёл, ёслолын болон оюун санааны амьдралд чухал ач холбогдолтой соёлын өвд ихээхэн нөлөөлж болзошгүй төслийн үйл ажиллагаа явуулахаас зайлсхийнэ. Зайлшгүй нөхцөлд нөлөөлөлд өртсөн уугуул иргэдийн нийгэмлэгээс үнэ төлбөргүй, урьдчилан, мэдээлэлтэй зөвшөөрөл авна.

- e. Үндэсний хууль тогтоомжийн дагуу нөлөөлөлд өртсөн иргэдэд газар эзэмших эрх, түүний дотор уламжлалт ашиглалтын эрхийг хүлээн зөвшөөрсөн үндэсний хууль тогтоомж, соёлын хувьд тохирсон байдлаар мэдээлэхийг баталгаажуулна.
- f. Нөлөөлөлд өртсөн уугуул иргэдийн нийгэмлэгүүдэд нөхөн олговор олгох эсвэл соёлд нь тохирсон, тогтвортой хөгжлийн боломж, ашиг тусыг хуваалцахыг санал болгож, газар нутаг, байгалийн баялгаа арилжааны аргаар ашиглах боломжтой бол зохих журмын дагуу хэрэгжүүлнэ.

ХАВСРАЛТ 4 - ҮЛ ХАМААРАХ ЖАГСААЛТ

GAIA платформ нь дараах үйл ажиллагаатай холбоотой уур амьсгалд дасан зохицох, сааруулах төсөлд хөрөнгө оруулахгүй, үүнд:

- Эм, пестицид/гербицид, химийн бодис, озон задалдаг бодис, ПХБ (полихлорт бифенил) болон бусад тусгай буюу аюултай бодис зэрэг хүлээн авагч улсын хууль тогтоомж, дүрэм журам, олон улсын конвенц, хэлэлцээрийн дагуу хууль бус гэж тооцогдсон үйл ажиллагаа, материал, эсхүл олон улсын хоригт хамрагдах, Зэрлэг амьтан, ургамлын аймгийн олон улсын худалдаа, ховордсон зүйлийн тухай конвенцын дагуу зохицуулагдсан ан амьтан, ан амьтдын бүтээгдэхүүн, хаягдал, хаягдал бүтээгдэхүүний хил дамнасан худалдаа;
- Ховордсон зүйл, зэрлэг амьтан, ургамлын олон улсын худалдааны тухай конвенцыг (CITES) зөрчсөн үйл ажиллагаа;
- Байгаль хамгааллын өндөр үнэ цэнэтэй газар нутаг болон Дэлхийн өвийн дурсгалт газруудын ангиллын шалгуурыг хангасан хамгаалалтад авах ёстой газар нутгийг сүйтгэх, ихээхэн доройтуулахтай холбоотой үйл ажиллагаа;
- Рамсарын конвенцод заасан намгархаг газарт сөргөөр нөлөөлөх үйл ажиллагаа;
- "Сайн дураараа тусгаарлагдсан", "тусгаарлагдсан иргэд" эсвэл "анхны харилцаатай" уугуул иргэдтэй харилцах, эсвэл тэдний газар нутаг, нутаг дэвсгэрт нөлөөлөх үйл ажиллагаа;
- Уугуул иргэдийг албадан нүүлгэн шилжүүлэхэд хүргэж болзошгүй үйл ажиллагаа. Уугуул иргэдийг биечлэн нүүлгэн шилжүүлэх (жишээ нь, нүүлгэн шилжүүлэх, орон байраа алдсаны улмаас шаардлагатай нүүлгэн шилжүүлэх гэх мэт), бүрэн эсвэл хэсэгчилсэн болон байнгын эсвэл түр зуурын, эсвэл эдийн засгийн болон ажил мэргэжлийн нүүлгэн шилжүүлэлт (жишээ нь, хөрөнгөө алдах, эд хөрөнгөд нэвтрэх), үр дүнд нь орлогын эх үүсвэр буюу амьжиргааны арга хэрэгслээ алдахад хүргэдэг үйл ажиллагааг санхүүжүүлэхээс зайлсхийнэ.
- Үндсэн үйл ажиллагаа (үйл ажиллагааны 1-р салбар эсвэл орлогын 50-иас дээш хувийг бүрдүүлдэг үйл ажиллагаа) нь каннабис бол зайлсхийнэ. Нэр хүнд, БОНЗ-ын шинжилгээ хийсний дараа тухайн салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй бусад компаниудад нээлттэй байх;
- Нүүрс, эрчим хүчний нүүрсний эрэл, хайгуул, боловсруулалт, олборлолт, тээвэрлэлт, түгээлт, ашиглалт.
- Шинээр барих эсвэл одоо байгаа нүүрсээр ажилладаг цахилгаан (хосолмол гэх мэт) станцын шинэчлэлт. Ажил хийгдээгүй бол барилгын өмнөх үе шатанд эдгээр үйл ажиллагаатай холбоотой төслүүдийг цуцлах;
- Нийтийн сүлжээнд эрчим хүч үйлдвэрлэж, CO₂ ялгаруулалтыг нэмэгдүүлэхэд хүргэдэг зөвхөн НFO буюу дизель түлшээр ажилладаг аливаа цахилгаан станцыг шинээр барих эсвэл шинэчлэх;
- Базелийн конвенц болон холбогдох дүрэм журамд нийцэхгүй бол хаягдал, хаягдал бүтээгдэхүүний хил дамнасан худалдаа;
- Хайгуул, олборлолт, эрэл хайгуул (үүнд ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр орно), боловсруулах, олборлох, түгээх (шугам хоолой болон бусад байгууламжийн төслүүдийг оролцуулан), боловсруулах, хадгалах, тээвэрлэх, түлшийг дэмжих (газрын тос, элсэн тос, байгалийн хий, занарын хий зэрэг);
- Мөрийтэй тоглоом, казино болон түүнтэй адилтгах аж ахуйн нэгжүүд;

- Хоригдлуудыг хамгаалах, хорих анги, цагаачлалын болон дүрвэгсдийн хорих төвийг өмчлөх, ажиллуулах, үүнд хорих ангитай холбоотой үйл ажиллагаа нь орлогын 15-аас дээш хувийг эзэлж байгаа бол хоригдлуудад үйлчилгээ үзүүлдэг аливаа бизнесийг оруулахгүй байх;
- Порнограф эсвэл биеэ үнэлэлт;
- Арьс өнгөөр ялгаварлан гадуурхах, ардчиллын эсрэг эсвэл неонацист хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг үйлдвэрлэх, түгээх;
- Гар буу, зэвсэг, түүний дотор байлдааны зэвсэг, иргэний зэвсэг, цөмийн зэвсэг, биологийн болон химийн зэвсэг, явган цэргийн эсрэг мина, тэсрэх бөмбөгийн багцын үйлдвэрлэл;
- Албадан хөдөлмөр, хүүхдийн хор уршигтай хөдөлмөрийн хортой, мөлжлөгийн хэлбэрийг агуулсан үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаа;
- Төслийн санхүүжүүлсэн бизнесийн үндсэн үйл ажиллагааны дийлэнх хэсгийг бүрдүүлдэг бол согтууруулах ундааны (шар айраг, дарснаас бусад) үйлдвэрлэл, худалдаа;
- Цацраг идэвхт материал ба хязгааргүй асбестон мяндас;
- Цөмийн хаягдлын дахин боловсруулалт, хадгалалт;
- Гар буу, дайрах зэвсгийн борлуулалт нь орлогын 15-аас дээш хувийг бүрдүүлдэг жижиглэн худалдаачид;
- Тамхин бүтээгдэхүүн, тамхи татах бүтээгдэхүүн.
- Тогтворгүй загас агнуурын аргууд, жишээлбэл, 2.5 км-ээс дээш урттай тор ашиглан далайн орчинд тэсэлгээний аргаар загас барих эсвэл дрифт тороор загасчлах зэрэг орно.

ХАВСРАЛТ 5 - БОНХ-ЫГ ШАЛГАХ ЖАГСААЛТ

А хэсэг: Эрх бүхий үйл ажиллагааны цэстэй холбоотой Эрсдэлийн хүчин зүйлс

Боломжит Төслийн ерөнхий мэдээлэл			
Компанийн нэр			
Үйл ажиллагааны эхний жил			
Төслийн бүсийн байршил (газар зүйн координатын хамт)			
Эрсдэлийн хүчин зүйлс		ТИЙМ	ҮГҮЙ
Үйл ажиллагаа нь холбогдох байгууламжуудыг хамарсан бөгөөд тэдгээрийг цаашид сайтар судлах шаардлагатай юу?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаа нь нэмэлт шалгалт хийх, нөлөөлөлд өртсөн улс орнуудад мэдэгдэх шаардлагатай зэрэг хил дамнасан нөлөөллийг хамрах үү?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаа нь орон нутгийн иргэд болон ажилчдыг БМХД-ын өндөр эрсдэлд оруулж болзошгүй юу?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаа нь хөдөлмөрийн нөхцөл, ажилчдын эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлөх эсвэл эмэгтэйчүүд, хүүхдүүдийг оролцуулаад эмзэг бүлгийн ажилчдыг ажиллуулах үү?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Энэ үйл ажиллагаа нь хортон шавж устгах бодис, газар нутгийг бохирдуулах аюултай хог хаягдал, бохирдуулагчийг бий болгох бөгөөд үүний менежмент, багасгах, хянах улс орны болон холбогдох олон улсын байгаль орчны чанарын стандартыг дагаж мөрдөх талаар нэмэлт судалгаа хийх шаардлагатай юу?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаанд техникийн үнэлгээ, аюулгүй байдлын судалгаа хийх шаардлагатай чухал дэд бүтцийг (далан, усан сан, эрэг, голын эргийн дэд бүтэц гэх мэт) барих, засварлах, сэргээн засварлах ажил багтах үү?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Төлөвлөж буй үйл ажиллагаа нь хүн ам, олон нийтийг нүүлгэн шилжүүлэх, газар чөлөөлөх, эдийн засгийн хувьд нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагааг хамарч болзошгүй юу?		☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаа нь онцгой хамгаалалттай газар нутаг, экологийн ач холбогдол бүхий бүс нутаг, биологийн олон янз байдлын гол		☐	☐

бүс нутаг, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн дархан цаазат газруудад эсвэл тэдгээрийн ойролцоо байх уу?		
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>		
Үйл ажиллагаа нь уугуул иргэдэд нөлөөлж, ингэснээр цаашид сайтар нягталж үзэх, үнэ төлбөргүй, урьдчилсан болон мэдээлэлтэй зөвшөөрөл (FPIC) болон хөгжлийн төлөвлөгөөний баримт бичиг шаардлагатай болох уу?	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>		
Археологи (балар эртний), палеонтологи, түүх, соёл, урлаг, шашны үнэт зүйлстэй, эсвэл соёлын чухал өвд тооцогдох шинж чанарыг агуулсан газар нутагт үйл ажиллагаа явуулах уу?	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>		

Б хэсэг: Байгаль орчин ба нийгмийн тодорхой эрсдэл болон нөлөөлөл

Байгаль орчны болон нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн үнэлгээ хийгээд менежмент	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Төслийн БОН-ийн эрсдэлийн ангиллыг төслийн үзэл баримтлалын үе шатанд буюу БМХД-г харгалзан үзэж гаргасан уу?	☐	☐	
Төслийг ангилах үндэслэлийг үзэл баримтлалын холбогдох хэсэгт тусгасан уу?	☐	☐	
Үндэсний хууль тогтоомж, холбогдох олон улсын гэрээ, хэлэлцээрт байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын нэмэлт оруулах шаардлага бий юу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Эрсдэл, нөлөөллийн тодорхойлолт нь сүүлийн үеийн эсвэл шинэчлэгдсэн мэдээлэлд үндэслэсэн үү?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Хөдөлмөр ба ажлын нөхцөл	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь ажлын нөхцөл байдал, ялангуяа хөдөлмөрийн нөхцөл, ажилчдын зохион байгуулалт, ялгаварлан гадуурхахгүй байх, тэгш боломж, хүүхдийн хөдөлмөр, шууд, гэрээт болон хөндлөнгийн ажилчдын албадан хөдөлмөрт нөлөөлөх боломжтой юу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Ханган нийлүүлэлтийн сүлжээний ажилчид үйл ажиллагаанаас болж хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын эрсдэлтэй тулгарах үү?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			

Байгаа нөхцөл байдал	Ажиглалт/Санал сэтгэгдэл		Лавлагаа
Ажилчдын тоо, гарал үүсэл: орон нутгийн болон орон нутгийн бус			
шүүд болон гэрээгээр ажилладаг ажиллах хүчний %			
Гүйцэтгэгчийн хөдөлмөрийн үйл ажиллагааны талаарх мэдлэг/мэдээлэл			
Хүүхдийн хөдөлмөр, албадан хөдөлмөр эрхлүүлдэг талаар ямар нэгэн нотлох баримт, үндэслэлтэй эргэлзээ бий юу?			
Ажилчид ажлын байранд амьдардаг уу?			
Ойн үйл ажиллагаа нь ихэвчлэн гар ажиллагаатай юу эсвэл механикжсан уу? Ажилчид хангалттай сургалт, тоног төхөөрөмжтэй юу?			
Сүүлийн 5 жилд ноцтой осол гарсан уу? Ноцтой ослын тэмдэглэл байгаа эсэх			
Хөдөлмөрийн нөхцөл нь ОУХБ-ын Үндсэн конвенцод нийцэж байна уу?			
Нөөцийн үр ашиг ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь (1) агаарт ялгарах ялгаруулалтыг бий болгох; (2) ус руу цутгах; (3) үйл ажиллагаатай холбоотой хүлэмжийн хий (ХҮ) ялгаруулах, (4) дуу чимээ, чичиргээ; болон (5) хог хаягдал гаргах уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаа нь ус, эрчим хүч зэрэг байгалийн нөөцийг ихээхэн хэмжээгээр ашиглах уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Бохирдлыг бууруулах, нөөцийн зохистой ашиглалтыг дэмжих талаар нарийвчилсан арга хэмжээ боловсруулах шаардлага гарах уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү: .</i>			
Олон нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь нөлөөлөлд өртсөн иргэдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд эрсдэл, нөлөөллийг бий болгох уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Онцгой байдлын үед гамшигт нэрвэгдсэн ард иргэдэд хэрхэн туслахыг тодорхойлсон онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ авах төлөвлөгөө шаардлагатай юу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			

Төслийн талбай дээрх аюулгүй байдлын зохицуулалт болон болзошгүй зөрчилдөөнөөс үүдэн ажилчид болон нөлөөлөлд өртсөн нийгэмд эрсдэл гарах уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Байгаа нөхцөл байдал	Ажиглалт/Санал сэтгэгдэл		Лавлагаа
Орон нутгийн болон уугуул олон нийт / оролцогч талууд: Хэр хол бөгөөд хэд байгаа вэ? Эдгээрийг компани тодорхойлсон уу?			
Нутгийн болон уугуул иргэдийн амьжиргааны гол хэрэгсэл			
Нөхөрлөл нь компанийн удирддаг нөөц, газар нутгаас хамааралтай юу?			
Нөөцтэй холбоотой олон нийтийн заншлын эрхийн төлөв байдал			
Компани ба олон нийтийн харилцаа			
Компани нь Оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлдэг үү?			
Компани нь иргэдийн оролцоотой, шударга, ил тод шийдвэр гаргах үйл явцыг ашигладаг уу? Уугуул иргэдийн ҮУМЗ-ийн нотолгоо байгаа юу? Үүнийг хэрхэн бүртгэсэн / баримтжуулсан бэ?			
Ялангуяа сүүлийн 5 жилд нүүлгэн шилжүүлэлт, эсвэл (шийдвэрлэх боломжгүй) зөрчилдөөн гарсан уу?			
Үйл ажиллагаа нь орон нутгийн иргэдэд нөлөөлөхүйц хэмжээнд дуу чимээ, тоос шороо, чичиргээ, сүүдэр гэх мэтийг бий болгодог уу?			
Төслийн үйл ажиллагаа нь тухайн бүс нутагт тээвэр, хүнд даацын тээврийн хэрэгслийн тоог эрс нэмэгдүүлж байна уу? Энэ нь орон нутгийн дэд бүтцэд нөлөөлж болох уу? Сургууль, эмнэлэг, гүүрийг нүүлгэх гэх мэт.			
Төсөл хэрэгжиж буй газар болон ойр орчимд соёлын дурсгалт газрууд бий юу? Эдгээрийг Өндөр үнэлгээний процесст авч үзсэн үү? Соёлын дурсгалт газрууд нь оршуулгын газар, мөргөлийн газар, ариун газар, мод гэх мэт байж болно.			
Компанийн үйл ажиллагааны нийгэмд үзүүлэх нөлөөг цаг хугацааны явцад хянаж байдаг уу? Нийгэмлэгүүд компанитай БОН-ийн гүйцэтгэлийн талаар ярилцах боломж байгаа юу?			

Гомдол гаргах механизм ажиллаж байгаа бөгөөд гомдлыг шийдвэрлэх бодлого/процесс боловсруулсан уу?			
Хамгаалалтын ажилтнууд ажилладаг уу? Тэд Аюулгүй байдал, Хүний эрхийн сайн дурын зарчмуудын талаар суралцсан уу?			
Газар чөлөөлөх, албадан нүүлгэн шилжүүлэлт	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь газар чөлөөлөх эсвэл биет болон эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлттэй холбоотой байх уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Байгаа нөхцөл байдал	Ажиглалт/Санал сэтгэгдэл		Лавлагаа
Компанийн төлөвлөсөн газар ашиглалтын стратеги: Нөхөрлөлүүд / томоохон хувийн өмчлөгчдөөс газар худалдаж авах / түрээслэх Нэг өмчид төвлөрсөн газар / олон үл хөдлөх хөрөнгөд хуваарилах			
Зорилтот үйлдвэрлэлийн талбайн эзлэх хувь аль хэдийн баталгаажсан			
Одоогоор тус компанийн хяналтад байгаа талбайн эзэмшлийн байдал			
Газар дээр шилжүүлэлт байх уу? Хэн хийх вэ?			
Одоогийн болон зорилтот бүс нутагт газар эзэмшихтэй холбоотой зөрчлийн талаарх мэдээлэл			
Хэрэв шаардлагатай бол компани НҮБ-ын ХХААБ-ын Хариуцлагатай засаглалын сайн дурын удирдамж (VGGT-ХЗСДУ)-ийг дагаж мөрддөг үү?			
Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь тухайн газрын биологийн олон янз байдалд нөлөөлж буй ургамал, амьтны түрэмгий харь төрөл зүйлийг нэвтрүүлэх боломжтой юу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Үйл ажиллагаа нь байгалийн амьд баялгийн үйлдвэрлэл (хөдөө аж ахуй, мал аж ахуй, загас агнуур, ойн аж ахуй гэх мэт) зэрэг экосистемийн үйлчилгээнд нөлөөлж болзошгүй эсвэл үүнээс хамааралтай байх уу?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Байгаа нөхцөл байдал	Ажиглалт/Санал сэтгэгдэл		Лавлагаа

Газар төлөвлөлтийн үйл явц байх үү? Зорилтот хамгаалалтын бүс бий юу? Газар нутгийн 5-аас доошгүй хувийг эзэлдэг үү?			
Байгалийн биофизикийн нөхцөл ба суурь үзүүлэлт			
Нөхцөл байдал / хийсэн судалгаа зэрэг үйл ажиллагааны өмнөх байдал			
1994 оноос хойших ойн өөрчлөлт?			
Хүлэрт газрын доройтол?			
Ойролцоо газарт нутаг нь(зай) хамгаалалттай / тусгай хамгаалалттай газар нутгийн статустай (ОУБХХ-ны ТХГН-ийн ангилал) юу?			
Байгаль хамгааллын өндөр үнэ цэнийн үнэлгээг (НСВА-БХӨҮЦҮ) хийж дуусгасан үү? Хэрэв хийгээгүй бол: Удирдлагын нэгжүүд эсвэл ойр орчмын газрууд дахь БХӨҮЦ-ийн магадлал, хэмжээ			
Ургамал, амьтан, ялангуяа ховордсон амьтдын тухай мэдээлэл			
Удирдлагын нэгж доторх чухал амьдрах орчныг тодорхойлсон үү?			
Байгаль орчинд ихээхэн эрсдэл учруулах бусад нөхцөл байдал (байгалийн болон бусад нөхцөл байдал)			
Уугуул иргэд	ТИЙМ	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь уугуул иргэд, үндэстний цөөнх эсвэл эмзэг, гадуурхагдсан бүлгүүдэд шууд бус нөлөө үзүүлэх үү?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Соёлын өв	Тийм	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь соёлын өвийн дурсгалт газар, эд хөрөнгөд хандахыг хориглох үү?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Соёлын өвийн үнэт зүйл илэрвэл тохиолдлоор олох журам бэлтгэх шаардлага гарах үү?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			
Оролцогч талуудын оролцоо ба гомдол гаргах тухай	Тийм	ҮГҮЙ	ТОДОРХОЙЛНО
Үйл ажиллагаа нь оролцогч талуудын тасралтгүй оролцох үйл явц, гомдлыг барагдуулах механизмыг багтааж, менежмент/хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөнд нэгтгэх үү?	☐	☐	☐
<i>Хариултынхаа үндэслэлийг бичнэ үү:</i>			

ХАВСРАЛТ 6 - БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН НӨЛӨӨЛЛИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ТОЙМ

Төсөл бүр холбогдох хууль тогтоомжид нийцүүлэн БОННУ хийх шаардлагатай болно. БОННУ-ний хамрах хүрээ, нарийвчилсан түвшин нь урьдчилан төлөвлөсөн үйл ажиллагааны болзошгүй нөлөөлөлтэй тохирч байх ёстой ч БОННУ-ний иж бүрэн тайланд дараах зүйлсийг багтаасан байх ёстой, үүнд:

- a) **Хураангуй.** Чухал ач холбогдол бүхий дүгнэлт болон санал болгож буй арга хэмжээний талаар товч ярилцана.
- b) **Бодлого, Хүний эрх, хууль эрх зүй, захиргааны тогтолцоо.** Үнэлгээг хийх бодлого, хууль эрх зүй, захиргааны тогтолцоог танилцуулна.
- c) **Төслийн тодорхойлолт.** Санал болгож буй төсөл болон түүний газар зүй, экологи, нийгэм, цаг хугацааны нөхцөл байдал, үүнд холбогдох байгууламжууд болон гуравдагч этгээдийн үйл ажиллагааг багтаасан болно. Үүнд газрын шаардлага, уугуул иргэдийн хэрэгцээг хангахад нэмэлт анхаарал хандуулах шаардлагатай байгааг тодорхойлно. Төсөл хэрэгжих газрын зураг болон нөлөөллийн бүсийг тусгана.
- d) **Суурь өгөгдөл.** Судалгааны талбайн хэмжээг үнэлж, төсөл эхлэхээс өмнө хүлээгдэж буй аливаа өөрчлөлтийг багтаасан шинэчилсэн мэдээлэлд үндэслэн холбогдох физик, биологи, нийгэм-эдийн засгийн нөхцөл байдлыг тайлбарлана. Мөн төсөлтэй шүүд холбогдоогүй байж болох одоогийн болон төлөвлөж буй бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагааг харгалзан үзнэ.
- e) **БОН-ийн нөлөөлөл.** Хүрээлэн буй орчин, нийгмийн эрсдэл, хүний эрх, БМХД, жендэр, уугуул иргэдийн хүчин зүйлсийн болзошгүй эерэг ба сөрөг нөлөөллийг чанарын болон тоон үзүүлэлтээр тодорхойлж, урьдчилан таамаглаж, үнэлдэг. Шүүд бус, хуримтлагдсан болон хил дамнасан нөлөөлөл, түүнчлэн холбогдох байгууламж, гуравдагч этгээдийн үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй нөлөөллийг тодорхойлдог. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ болон бууруулах боломжгүй аливаа үлдэгдэл сөрөг нөлөөллийг тодорхойлдог. Байгаль орчныг сайжруулах, нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн сайн сайхан, амьжиргааг сайжруулах боломжуудыг судалдаг. Боломжтой өгөгдлийн цар хүрээ, чанар, өгөгдлийн гол зөрүү, таамаглалтай холбоотой тодорхой бус байдлыг тодорхойлж, тооцоолж, цаашдын судалгаа, анхаарал хандуулах шаардлагатай сэдвүүдийг тодорхойлдог.
- f) **БМХД-ын үнэлгээ.** Байгаль орчин, нийгмийн үр дүнг сайжруулах, олон нийтэд хүртээмжтэй үр өгөөжийг бий болгохын тулд эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд, охид, хөвгүүдэд үзүүлэх БМХД-тай холбоотой аливаа эрсдэл эсвэл болзошгүй нөлөөллийг аль болох эрт үнэлнэ.
- g) **Хувилбаруудын дүн шинжилгээ.** Санал болгож буй үйл ажиллагаа, талбай, технологи, дизайн, ашиглалтын боломжит хувилбаруудыг, үүнд "юу ч хийхгүй байх" нөхцөлийг багтаасан БОН-ийн нөлөөллийн хувьд системтэйгээр харьцуулах; эдгээр нөлөөллийг бууруулах боломж; орон нутгийн нөхцөлд тэдгээрийн тохиромжтой байдал; болон тэдгээрийн зохион байгуулалт, сургалт, мониторингийн шаардлагуудыг тодорхойлно.
- h) **Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын төлөвлөгөө (БОНУТө).** Зөрчлийг бууруулах арга хэмжээ, хяналт-шинжилгээ, институцийг бэхжүүлэх талаар тусгасан байна. Үүнд оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөөний тодорхойлолт, гомдлыг барагдуулах механизм, хамгаалалтын баримт бичгүүдийн ил тод байдал, холбогдох шинэчлэлтүүд, цаашид хийх шаардлагатай байж болох шалгалтыг багтаасан болно.
- i) **Дүгнэлт ба зөвлөмж.** Үнэлгээнээс гарсан дүгнэлтийг тайлбарлаж, зөвлөмж (жишээлбэл, хийх шаардлагатай нэмэлт тусгай судалгаа) өгнө .
- j) Холбогдох хавсралтууд, жишээлбэл дараах багтана:

- a. Тайлан бэлтгэгч, хувь хүн, байгууллагын жагсаалт.
- b. Судалгааны бэлтгэлд ашигласан хэвлэгдсэн болон хэвлэгдээгүй байгаа лавлагаа, бичгийн материал.
- c. Оролцогч талуудын зөвлөлдөх уулзалт, агентлаг хоорондын зөвлөлдөх уулзалт, түүний дотор нөлөөлөлд өртсөн иргэд болон орон нутгийн төрийн бус байгууллагуудын (ТББ) мэдээлэлтэй санал авах зөвлөгөөнүүдийн бүртгэл. Уг бүртгэлд нөлөөлөлд өртсөн бүлгүүд болон орон нутгийн ТББ-уудын саналыг авахад ашигласан зөвлөлдөх уулзалтаас (жишээлбэл, судалгаа гэх мэт) бусад арга хэрэгслийг зааж өгсөн болно.
- d. Фото баримт бичиг, загварчлалын гаралт, таамаглал, тооцоолол, үндсэн текстэд дурдсан эсвэл нэгтгэсэн холбогдох өгөгдлийг харуулсан хүснэгтүүд.

Холбогдох тайлангийн жагсаалт (жишээлбэл, аудитын тайлан, байгаль орчны стратегийн үнэлгээний судалгаа, хуримтлагдсан нөлөөллийн үнэлгээний судалгаа, нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөгөө эсвэл уугуул иргэдийн хөгжлийн төлөвлөгөө гэх мэт).

ХАВСРАЛТ 7 САЛБАРААР НЬ ТОДОРХОЙЛСОН БОНХ

Дэлхийн банкны салбараар гаргасан БОЭМАБ⁸ (өөрөөр заагаагүй бол)

Сэргээгдэх эрчим хүч

Салхины эрчим хүч

Газрын гүний дулааны эрчим хүч үйлдвэрлэл

Цахилгаан эрчим хүч дамжуулах, түгээх

Дулааны эрчим хүч

Эрчим хүчний хэмнэлт

Цемент шохойн үйлдвэрлэл

Керамик хавтан ба ариун цэврийн хэрэглэлийн үйлдвэрлэл

Шилний үйлдвэрлэл

Барилгын материалын олборлолт Нэхмэлийн үйлдвэрлэл

Арьс шир идээлэг болон арьс ширний өнгөлгөө

Хагас дамжуулагч ба электроникийн үйлдвэрлэл

Хэвлэл

Цутгамалын үйлдвэрүүд

Гангийн нэгдсэн үйлдвэрүүд

Үндсэн металл хайлуулах, цэвэршүүлэх

Металл, хуванцар, резинэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл

Хог хаягдал ба бохир ус

Хог хаягдлын менежментийн байгууламжууд

Ус ба ариун цэврийн байгууламж

Нөөцийн үр ашиг ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, удирдах⁹

Тээвэр

Төмөр зам

Боомт, зогсоол болон терминалууд

Нисэх буудлууд

Агаарын тээврийн компаниуд

Ачаа тээвэр

Төлбөртэй зам

Харилцаа холбоо

⁸https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/topics_ext_content/ifc_external_corporate_site/sustainability-at-ifc/policies-standards/ehs-guidelines

⁹Дэлхийн банк (2018 оны 6-р сар). ХОТС-ын үйл ажиллагааны байгаль орчин, нийгмийн тогтолцоо – БОНХЗ: Нөөцийн үр ашиг ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, удирдах.

Хөдөө аж ахуй, Усны аж ахуй, Ойн аж ахуй, Газар ашиглалт

Олон наст тариалангийн үйлдвэрлэл

Жил тутмын газар тариалангийн үйлдвэрлэл

Хөдөө аж ахуй

Элсэн чихэр үйлдвэрлэл

Ургамлын тосны үйлдвэрлэл

Хоол хүнс, ундаа боловсруулалт

Шахмал хавтан болон бөөмс дээр суурилсан бүтээгдэхүүн

Хөрөө тээрэм ба модоор хийсэн бүтээгдэхүүн

Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент¹⁰

НҮБ-ын БОХ

Бүтээгдэхүүний нийгмийн амьдралын мөчлөгт зориулсан удирдамж¹¹

---

¹⁰Дэлхийн банк (2018 оны 6-р сар). ХОТС-ын үйл ажиллагааны байгаль орчин, нийгмийн тогтолцоо – БОНХБ: Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент

¹¹ НҮБ-ын БОХ (2009). Бүтээгдэхүүний нийгмийн амьдралын мөчлөгт зориулсан удирдамж.

ХАВСРАЛТ 8 ГАЗАР ЧӨЛӨӨЛӨХ, НҮҮЛГЭН ШИЛЖҮҮЛЭХ УДИРДАМЖ

Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэлтийн хамрах хүрээ (ГЧНШХХ) нь зөвшөөрөгдсөн төслөөр дамжуулан дэмжигдсэн үйл ажиллагаанаас үүдэн газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэхээс үүсэх болзошгүй эрсдэл, нөлөөллийг шалгах, үнэлэх, нөхөх, удирдах үйл явцыг тодорхойлдог. Үйл ажиллагааны тодорхой газар нутаг болон ашиг хүртэгч ард иргэдийг тодорхой, нарийвчилсан байдлаар тодорхойлмогц ГЧНШХХ-г холбогдох хамгаалалтын шаардлагын дагуу Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх тусгай төлөвлөгөө (ГЧНШТ) болгон өргөжүүлэх хэрэгтэй.

ГЧНШХХ нь газар чөлөөлөх эсвэл нүүлгэн шилжүүлэх, нөлөөлөлд өртсөн хүмүүс амьжиргаагаа алдахтай холбоотой аливаа үйл ажиллагаа нь үндэсний хууль тогтоомж болон Сангийн БОНЗ-ын шаардлагад нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулах шаардлагатай суурь нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Нүүлгэн шилжүүлэлтэд нөлөөлөхүйц үйл ажиллагаа бүрийн хувьд ГЧНШТ-г бэлтгэнэ. ГЧНШХХ-нд төслийг хэрэгжүүлэх явцад нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийг нүүлгэн шилжүүлэх загварын шалгуур, хууль эрх зүйн нөхцөл, ГЧНШТ-г бэлтгэх үйл явц, түүний агуулга, хэрэгжүүлэх үйл явц, эцэст нь шаардлагатай байгууллагын зохион байгуулалтыг тодорхойлсон.

ГЧНШХХ-ын зорилго

Газар чөлөөлөх болон албадан нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагаа нь газар, бэлчээрийн талбай, бусад хөрөнгө гэх мэт үйлдвэрлэлийн хөрөнгө, соёлын дурсгалт газар, орлогын эх үүсвэрт халдсан үйл ажиллагааны улмаас үүссэн хүмүүсийг нүүлгэн шилжүүлэх явдал юм. Албадан нүүлгэн шилжүүлэлт нь сайн дурын үндсэн дээр нүүлгэн шилжүүлэхээс ялгаатай. Ихэнхдээ иргэд өөрсдөө санаачилж хөдөлгөөний хийдэггүй тул тэдний хүслийн эсрэг нүүлгэн шилжүүлдэг байна.

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч компанийн төрөл бүрийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ тухайн газрыг үйл ажиллагааны зориулалтаар авсан байж болзошгүй тул нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст газар, тариалан, орон сууц, бусад барилга байгууламж, амьжиргаагаа алдсаны нөхөн төлбөрийг олгох шаардлагатай тул албадан нүүлгэн шилжүүлэхэд чиглэсэн БОН-ийн хамгаалалтыг идэвхжүүлж болно.

ГЧНШХХ-ний зорилго нь Төсвийн ерөнхийлөн захирагч компанийн үйл ажиллагааны хэрэгжилтэд өртсөн хүмүүсийн газар чөлөөлөх, нөхөн олговор олгох, нүүлгэн шилжүүлэх зэрэг асуудлыг зохих ёсоор шийдвэрлэхэд оршино.

ГЧНШХХ-ний зорилт

ГЧНШХХ-ний ерөнхий зорилт нь төслийг хэрэгжүүлэх явцад газар чөлөөлөх, нөхөн олговор олгох, нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой эрсдэл, нөлөөллийг хэрхэн шийдвэрлэх талаар зааварчилгаа өгөх явдал юм. ГЧНШХХ нь нүүлгэн шилжүүлэлтээс зайлсхийх, хэрэв зайлсхийхгүй бол нүүлгэн шилжүүлсэн болон нүүлгэн суурьшуулсан хүмүүст орлох зардлаар нөхөн төлбөр төлж, төслийн үр шимийг хүртэх боломжийг олгох, нүүлгэн шилжүүлэлт болон шилжилтийн үед нүүлгэн шилжүүлэлтийн талбайд туслалцаа үзүүлдэг.

ГЧНШХХ-ний тодорхой зорилтууд нь дараах байдалтай байна, үүнд

1. Төслийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх зорилгоор газар эзэмших, эсвэл төсөлтэй холбоотой үйл ажиллагаа явуулах нь нийгэмд сөрөг нөлөө үзүүлэхийг аль болох багасгах;
2. Газар чөлөөлөх шаардлагатай бол энэ ажлыг хүмүүс төслийн үр шимийг хүртэх боломжийг олгох тогтвортой хөтөлбөр болгон хэрэгжүүлэх;
3. Нөлөөлөлд өртөх, шилжин нүүх хүсэлтэй хүмүүстэй утга учиртай зөвлөлдөхийг хангах;
4. Төсөл хэрэгжсэний улмаас нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн амьжиргаанд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, нөхөн сэргээх, тэдний амьжиргааг сайжруулах, ядаж төслийн өмнөх түвшинд хүргэх тусламж үзүүлэх;

5. Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, хяналт тавих, үнэлэхэд оролцогч талуудын үүрэг, хариуцлагыг тоймлох;
6. Төслийн үйл ажиллагаанд өртсөн олон нийтийн дунд нөхөн төлбөр олгохыг зөвшөөрөх; болон
7. Төсөлд өртсөн олон нийт/айл өрхүүдийн стрессийг багасгах.

ГЧНШХХ-ний үйл ажиллагааны зорилт нь төслийн нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийг төслийн нийгэмд үзүүлэх сөрөг нөлөөллөөс болж ядуурахгүй байлгахын тулд нөхөн сэргээлт/нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагаа зэрэг төслийн нийгэмд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулахад оролцогч талуудад зааварчилгаа өгөх явдал юм. ГЧНШХХ-ний зорилтот бүлгүүд нь төслийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой бүх оролцогч талууд юм. Үүнд төслийн нөлөөлөлд өртсөн хүмүүс, олон нийт, ТББ-ууд багтана.

Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагааг зохицуулах эрх зүйн болон захиргааны тогтолцоо

Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой эрсдэл, асуудалд хамаарах хууль эрх зүйн болон захиргааны тогтолцоо нь төслийн үйл ажиллагаа явуулах улс орнуудын янз бүрийн хууль тогтоомжоос бүрддэг. Үйл ажиллагааны түвшинд болон ГЧНШТ-г боловсруулах ажлын нэг хэсэг болгон үйл ажиллагаанд хамаарах хамгийн хатуу шаардлагуудыг хэрэгжүүлэх үүднээс хууль эрх зүйн болон бодлогын янз бүрийн шаардлагуудын уялдаа холбоог газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой эрсдэлийг шийдвэрлэхтэй уялдуулан тодорхойлох үнэлгээг хийх нь чухал юм. Хууль эрх зүйн болон захиргааны зохицуулалтын харьцуулалтын гол чиглэлүүд нь алдагдсан хөрөнгийн нөхөн олговор, шаардлага хангасан байдал, амьжиргааны түвшин, амьжиргааг сайжруулахад нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст үзүүлэх тусламжийн түвшин, зөвлөлдөх, санал гомдлыг барагдуулах, тооллого, хөрөнгийн тооллого, хязгаарлах хугацаа, хугацаа, нөхөн олговор, эмзэг бүлгийн иргэд, хяналт, гүйцэтгэл зэрэг орно.

Улс орны хэмжээнд хууль эрх зүйн болон захиргааны тогтолцоог тодорхойлоход анхаарах нэг чухал зүйл бол газар эзэмших, авах үйл явц, нөлөөлөлд өртсөн ард түмнийг нүүлгэн шилжүүлэх үйл явц, газар эзэмших тогтолцоо, уламжлалт эрх, газрын уламжлалт өмчлөлийн онцлог нөхцөл юм.

Зөвшөөрөгдсөн төслүүд нь үндэсний шаардлагаас гадна газар чөлөөлөх, албадан нүүлгэн шилжүүлэхэд хамаарах ОУСК-ийн Гүйцэтгэлийн стандарт 5-д нийцүүлэх шаардлагатай бөгөөд төсөлтэй холбоотой газар чөлөөлөлт болон газар ашиглалтыг хязгаарлах нь үүнийг ашиглаж буй ард иргэд, хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлж болохыг хүлээн зөвшөөрдөг. Тиймээс стандарт нь дараах зорилтуудыг агуулна:

1. Үүнээс зайлсхийхийн тулд, мөн зайлсхийх боломжгүй үед өөр төслийн загварыг судлах замаар нүүлгэн шилжүүлэлтийг багасгах;
2. Албадан нүүлгэхээс зайлсхийх;
3. Газар эзэмших, ашиглахыг хязгаарлахаас үүдэн гарах нийгэм, эдийн засгийн сөрөг нөлөөллийг урьдчилан таамаглах, зайлсхийх, эсвэл зайлсхийх боломжгүй тохиолдолд (i) орлуулах өртгөөр хөрөнгийн алдагдлыг нөхөх, (ii) нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааг зохих мэдээлэл, зөвлөгөө, нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн оролцоотойгоор хэрэгжүүлэх;
4. нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүсийн амьжиргаа, амьдралын түвшнийг дээшлүүлэх, сэргээх; болон
5. Нүүлгэн шилжүүлсэн газарт амьдрах баталгаатай, зохих орон сууцаар хангах замаар нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүсийн амьдрах нөхцөлийг сайжруулах.

ОУСК-ын ГС 5-д зааснаар албадан нүүлгэн шилжүүлэлт гэдэг нь төсөлтэй холбоотой газрын үр дүнд биет нүүлгэн шилжүүлэлт (нүүлгэн шилжүүлэх, хамгаалах байраа алдах) болон эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлтийг (орлогын эх үүсвэр, амьжиргааны арга хэрэгслээ алдахад хүргэдэг хөрөнгөө алдах эсвэл эд хөрөнгөд нэвтрэх эрхээ алдах) хоёуланг нь хэлнэ. Нөлөөлөлд өртсөн хувь хүн эсвэл олон нийт газар чөлөөлөхөөс татгалзах эрхгүй, улмаар нүүлгэн шилжүүлэхэд хүргэсэн тохиолдолд албадан нүүлгэн шилжүүлэлт гэж үзнэ. Зайлшгүй тохиолдолд нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүс болон хүлээн авагч орон нутагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах зохих арга хэмжээг сайтар төлөвлөж, хэрэгжүүлэх ёстой.

Нөхөн төлбөрийн хүрээ

Газар олж авах, нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой эрсдэл, нөлөөллийг бий болгох магадлалтай гэж үнэлэгдсэн Төсвийн ерөнхийлөн захирагч компанийн тусгай үйл ажиллагаанд зориулан бэлтгэх ГЧНШТ-нд газар, эд хөрөнгөө алдсаны төлбөрийг хангах нөхөн төлбөрийн тогтолцоог тодорхойлох шаардлагатай. Нөхөн олговрын тогтолцоог дараах зарчмуудаар удирдана, үүнд:

1. нүүлгэн шилжүүлэлтийн нөхөн төлбөрийг (газар чөлөөлөх, газар авахаас өмнө) ил тод, шударга, цаг тухайд нь олгох, түүний дотор үндэсний дүрэм журам, холбогдох стандартын дагуу хөрөнгийн нөхөн олговор олгох;
2. Алдагдсан хөрөнгийг бүрэн нөхөх үнээр нөхөн олгох; болон
3. Төслийн нөлөөлөлд өртсөн хүмүүс хийгээд орон нутгийн нийгмийн амьжиргаа, сайн сайхан байдлыг сэргээхдээ дор хаяж нүүлгэн шилжүүлэлтийн өмнөх нөхцөл байдалд хүргэх эсвэл илүү сайн болгоход нөлөөлнө.

ГЧНШТ нь нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн төрлүүд (газар эзэмшигчид, түрээслэгчид, албан ёсны эрхгүй ойд оршин суугчид, байнгын болон байнгын бус дэд бүтцийн өмчлөгчид, амьжиргаагаа алдах, нөөц баялгийн хүртээмжтэй байх магадлалтай хүмүүс гэх мэт) болон тэдгээрийн нөхөн төлбөр авах эрхийг танилцуулна. Тухайлбал албан ёсны хууль ёсны эрх, түрээсийн эрхтэй, хууль ёсны эрхгүй, хязгаарлагдмал хугацаанаас хойш ирсэн хүмүүс гэх мэт нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийг нөхөн олговор авах эрхийг ГЧНШТ хангана.

Эрх олгох төлөвлөлт

ГЧНШТ-д эрх олгох төлөвлөлтийн үйл явцыг танилцуулах бөгөөд нөхөн олговрын зохих хувь хэмжээг орлуулах үнээр тодорхойлох, амьжиргааг сэргээх санаачилга, эмзэг бүлгийн хүмүүст туслах арга хэмжээ зэрэг газар ашиглалтын цаашдын нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг тогтооно. Нөхөн олговрын зохих хувь хэмжээг тогтоохдоо дэд төслийн талбайн нөлөөлөлд өртсөн газар, тариалан болон эдийн засгийн бусад хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээний талаар зөвлөгөө авах зорилгоор хараат бус үнэлгээний шинжээчийг татан оролцуулж болно.

Нөхөн олговрын арга

Хувь хүн болон өрхийн нөхөн олговрыг бэлнээр, мөнгөн хэлбэрээр эсвэл эхнэр, нөхөр, насанд хүрсэн хүүхдүүд ба шаардлагатай бол бусад холбогдох талуудад мэдэгдэж, тэднийг байлцуулан тусалцаа үзүүлэх замаар олгоно. Нөхөн олговрын төрөл нь хувь хүний сонголт байх хэдий ч, ялангуяа алдагдал нь үйлдвэрлэлийн хөрөнгийн нийт алдагдлын 20-иос дээш хувьтай тэнцэх хэмжээний нөхөн олговор авахын ач холбогдол, давуу талыг ойлгуулахын тулд бүх хүчин чармайлтыг гаргана. Төслийн ажлын явцад нөлөөлөлд өртсөн иргэдийн амьжиргааг хангахад шаардлагатай газар нутгийг булааж авах, эсвэл хэмжээг нь багасгах тохиолдолд нөхөн олговрын хамгийн тохиромжтой хэлбэр нь өөр газарт үүнтэй дүйцэх тэнцэх хэмжээний газар, ө.х газрын төлбөрт газар олгох явдал гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй. Ийм газар байхгүй тохиолдолд бэлэн мөнгөөр нөхөн олговор олгох нь илүү тохиромжтой хэлбэр биш байсан ч бэлэн мөнгөөр төлөх сонголт байж болно. Нөлөөллийн бүсэд газар болон бусад алдагдсан хөрөнгийн зах зээл байгаа тохиолдолд мөнгөн хэлбэрээр нөхөн олговор олгох нь зүйтэй гэдгийг тэмдэглэх нь зүйтэй.

Тариаланчдад ижил бүс нутагт шинээр газар авах боломж байхгүй үед мөнгөн нөхөн олговор олгохыг зөвшөөрөхгүй.

ГЧНШТ-ний бэлтгэлийн бусад гол элементүүд нь нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст мэдэгдэх үйл явц, хөрөнгийн тооллого, баримтжуулалт, нөхөн олговор олгох, гэрээнд нэгтгэх гэрээ, нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст нөхөн олговор олгох механизм юм.

Амьжиргааг сэргээх

Зөвшөөрөгдсөн төслүүд нь орон нутгийн иргэдийн нөөцийн хүртээмжид нөлөөлж, тэд амьжиргаагаа алдахад хүргэж болзошгүй. Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл явцын шууд үр дүнд төслийн нөлөөлөлд өртсөн эмзэг бүлгийн хүмүүст учирч болзошгүй сөрөг нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах зорилгоор ГЧНШХХ-нд мөн амьжиргааг сэргээх стратегийг тусгасан байх ёстой.

Амьжиргааг сэргээх төлөвлөгөөг чиглүүлэх гол зарчмууд

Амьжиргааг сэргээх тогтвортой хандлага нь дараах зарчмууд дээр суурилдаг, үүнд:

1. Амьжиргаа бол олон талт стратеги тул орлогыг сэргээх, олон нийтийн дэмжлэгийн сүлжээг дахин бий болгох хосолсон арга барил шаардлагатай;
2. Санал болгож буй дэмжлэгт орон нутгийн бодит байдал, тэргүүлэх чиглэлийг тусгасан байхын тулд төлөвлөлт, шийдвэр гаргахад зорьсон ашиг хүртэгчдийн идэвхтэй оролцоо;
3. Нөлөөлөлд өртсөн хүмүүст амьжиргаагаа сэргээх сонголтоос хэрхэн хамгийн сайн ашиг хүртэхийг өөрсдөө тодорхойлох боломжийг олгох ёстой;
4. Шилжилтийн тэтгэмж шаардлагатай боловч тодорхой шалгуур, эцсийн цэгүүдийг шаарддаг;
5. Чадавхыг бэхжүүлэх ажлыг амьжиргааг сэргээх үйл ажиллагаанд оруулах, тэр дундаа хөдөө аж ахуйн дадлага хийх ур чадварыг хөгжүүлэх хэрэгтэй. Чадавхыг бэхжүүлэх нь ур чадвар хөгжүүлэхтэй холбоотой эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүд, залуучууд, эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг хүлээн зөвшөөрдөг.

Төлөвлөгөөнд амьжиргааг сэргээх ажлыг нэгтгэх

Сөрөг нөлөөллийн хэмжээ, цар хүрээг танин мэдэж, амьжиргааг сэргээх хувилбаруудыг боловсруулахын тулд дараах хандлагыг авч үзэж болно, үүнд:

1. Нөлөөлөлд өртсөн эмзэг бүлгийн ард түмний амьжиргааг сэргээхэд нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн экологийн нөхцөл, амьжиргаа, нийгэм-соёлын онцлог хамаарах ёстой;
2. Амьжиргааг сэргээх нь төслийн нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийг бие даан ижил төстэй эсвэл бүр илүү сайн амьжиргаатай болоход нь дэмжлэг үзүүлэх боломжтой байх ёстой. Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх үйл явц нь төслөөс хараат байдалд хүргэхгүй байх нь чухал бөгөөд энэ нь ирээдүйд илүү их асуудал үүсгэх болно;
3. Амьжиргааг сэргээх нь өрх бүрийн эзэмшиж буй амьжиргааг дэмжих хөрөнгийн эмзэг байдлын шинж чанар, боломжит эх үүсвэрт чиглэгдэх ёстой;
4. Нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагааны явцад болон дараа нь гарч болзошгүй маргааныг шийдвэрлэх, дасан зохицох байдлыг бий болгохын тулд нутгийн иргэдийн төлөөлөл, төсөлд нэрвэгдсэн хүмүүс болон хүлээн авагч хүн амын төлөөллийг аль алиныг оролцуулна.

Газар чөлөөлөх, нүүлгэн шилжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөө

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч компанийн үйл ажиллагаа нь тодорхой ГЧНШТ-г шаарддаг бол ОУСК-ийн Гүйцэтгэлийн стандартын зааварчилгаанд үндэслэн иж бүрэн ГЧНШТ-нд оруулах агуулгын тоймыг доор дурдсан, үүнд:

1. **Төслийн тайлбар:** Төслийн ерөнхий тайлбар болон төслийн газар нутгийн тодорхойлолт.
2. **Болзошгүй нөлөөлөл:** Дараах тодорхойлолт орно, үүнд
  - - төслийн бүрэлдэхүүн хэсэг буюу нүүлгэн шилжүүлэхэд хүргэж буй үйл ажиллагаа;
  - - ийм бүрэлдэхүүн хэсэг эсвэл үйл ажиллагааны нөлөөллийн бүс;
  - - нүүлгэн шилжүүлэхээс зайлсхийх эсвэл багасгах хувилбарууд; болон
    - - төслийг хэрэгжүүлэх явцад нүүлгэн шилжүүлэлтийг аль болох багасгах зорилгоор бий болгосон механизмууд.
3. **Зорилт ба зохион байгуулсан судалгаа** Нүүлгэн шилжүүлэлтийн хөтөлбөрийн үндсэн зорилтууд болон нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөлт/хэрэгжилтийг дэмжих чиглэлээр хийсэн судалгааны хураангуй, тухайлбал тооллогын судалгаа, нийгэм-эдийн засгийн судалгаа, уулзалт, газар сонгох судалгаа гэх мэт.
4. **Захиргааны тогтолцоо:** Хүлээн авагч улсын холбогдох хууль тогтоомж, бусад бодлого, журам, гүйцэтгэлийн стандарт.
5. **Байгууллагын тогтолцоо:** Улс төрийн бүтэц, ТББ.
6. **Оролцогч талуудын оролцоо:** Нөлөөлөлд өртсөн өрхүүд, орон нутгийн эсвэл улсын эрх баригчид, холбогдох Олон нийтэд суурилсан байгууллагууд (СВВ-ОНСБ) болон ТББ-үүд болон хүлээн авагч орон нутгийг оролцуулан тодорхойлсон бусад сонирхогч талуудтай хийсэн хамтын ажиллагаа зэрэг нүүлгэн шилжүүлэлтийн төлөвлөлттэй холбоотой олон нийтийн хэлэлцүүлэг, тодруулгын хураангуй. Үүнд наад зах нь тодорхойлсон гол оролцогч талуудын жагсаалт, дагаж мөрдсөн үйл явц (хурал, фокус бүлэг гэх мэт), гаргаж тавьсан асуудал, өгсөн хариулт, томоохон хэмжээний санал гомдол (хэрэв байгаа бол) болон нүүлгэн шилжүүлэлтийн хэрэгжилтийн явцад тасралтгүй оролцох төлөвлөгөө зэргийг багтаасан байх ёстой.
7. **Нийгэм, эдийн засгийн шинж чанар:** Өрхийн болон хүн амын тооллогын судалгааны дүн, эмзэг бүлгийн мэдээлэл, жендэрийн динамик, амьжиргаа, амьжиргааны түвшний мэдээлэл, газар эзэмших байдал, шилжүүлгийн систем, байгалийн нөөцийн ашиглалт, нийгмийн харилцааны хэв маяг, нийгмийн үйлчилгээ, нийтийн дэд бүтэц зэрэг төслийн бэлтгэл ажлын эхний шатанд шилжин сурьшиж болзошгүй хүмүүсийг оролцуулан хийх нийгэм, эдийн засгийн судалгааны үр дүн.
8. **Тавигдах шаардлага:** Нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүсийн тодорхойлолт, нөхөн олговор болон нүүлгэн шилжүүлэлтийн бусад түслэмж авах эрхийг тодорхойлох шалгуурууд, үүнд холбогдох огноо орно.
9. **Алдагдлын үнэлгээ ба нөхөн төлбөр:** Алдагдлыг нөхөх өртгийг тодорхойлоход ашигласан аргачлал; орон нутгийн хууль тогтоомжийн дагуу нөхөн олговрын санал болгож буй төрөл, түвшний тодорхойлолт, алдагдсан хөрөнгийг нөхөх зардалд хүрэхэд шаардлагатай нэмэлт арга хэмжээ.
10. **Шилжилт хөдөлгөөний хэмжээ:** Нөлөөлөлд өртөх хүн, айл өрх, барилга байгууламж, олон нийтийн барилга, аж ахуйн нэгж, тариалангийн талбай, сүм хийд гэх мэтийн тоон тойм.
11. **Эрх авах хүрээ:** Нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн бүх ангиллыг харуулах, тэдэнд ямар сонголтууд санал болгож байгааг хүснэгт хэлбэрээр нэгтгэн харуулна.
12. **Амьжиргааг сэргээх арга хэмжээ:** Нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүсийн амьжиргааг сайжруулах, сэргээхэд ашиглах янз бүрийн арга хэмжээ.

1. **Нүүлгэн шилжүүлэх газрууд:** Талбайн сонголт, газар бэлтгэх, нүүлгэн шилжүүлэх, өөр газар нүүлгэн шилжүүлэх, сонгосон газруудын тайлбар, хүлээн авагч орон нутагт үзүүлэх нөлөө зэргийг багтаасан болно.
2. **Орон сууц, дэд бүтэц, нийгмийн үйлчилгээ:** Нүүлгэн шилжүүлсэн иргэдийг орон сууц, дэд бүтэц (жишээлбэл, усан хангамж, тэжээгч зам), нийгмийн үйлчилгээ (жишээ нь, сургууль, эрүүл мэндийн үйлчилгээ гэх мэт) зэргээр хангах (эсвэл санхүүжүүлэх) төлөвлөгөө; хүн амд ижил төстэй үйлчилгээг үзүүлэх төлөвлөгөө; эдгээр байгууламжид шаардлагатай талбайн бүтээн байгуулалт, инженерийн болон архитектурын зураг төсөл.
3. **Гомдол гаргах журам:** Нүүлгэн шилжүүлэлтээс үүссэн маргааныг гуравдагч этгээдээр шийдвэрлэх боломжийн, хүртээмжтэй журам; гомдол барагдуулах ийм механизм нь шүүхэд хандах, олон нийтийн болон маргааныг шийдвэрлэх уламжлалт механизм байгаа эсэхийг харгалзан үзэх ёстой.
4. **Байгууллагын үүрэг хариуцлага:** Нүүлгэн шилжүүлэлтийг хэрэгжүүлэх зохион байгуулалтын тогтолцоо, үүнд нүүлгэн шилжүүлэлтийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, үйлчилгээ үзүүлэх үүрэгтэй байгууллагуудыг тодорхойлох; хэрэгжүүлэхэд оролцож буй агентлаг, харьяалал хоорондын зохих зохицуулалтыг хангах журам; нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааг төлөвлөх, эдгээрийг хэрэгжүүлэгч агентлагуудын чадавхыг бэхжүүлэхэд шаардлагатай аливаа арга хэмжээ (техникийн туслалцааг оролцуулан); төслийн хүрээнд олгогдсон барилга байгууламж, үйлчилгээг удирдах үүргийг орон нутгийн засаг захиргаанд буюу нүүлгэн шилжүүлэгчдэд өөрсдөдөө шилжүүлэх, шаардлагатай бол нүүлгэн шилжүүлэх ажлыг хэрэгжүүлэгч агентлагаас бусад үүрэг хариуцлагыг шилжүүлэх тухай заалтууд.
5. **Хэрэгжүүлэлтийн хуваарь:** Нүүлгэн шилжүүлэгчид болон хүлээн авагчид хүлээгдэж буй үр өгөөжид хүрэх зорилтот огноо, төрөл бүрийн тусламжийн хэрэгжилт зэрэг бэлтгэлээс эхлээд хэрэгжүүлэх хүртэлх бүх нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааг хамарсан хэрэгжүүлэх хуваарь. Хуваарьт нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагаа нь ерөнхий төслийн хэрэгжилттэй хэрхэн уялдаж байгааг зааж өгөх ёстой.
6. **Зардал ба төсөв:** Инфляц, хүн амын өсөлт болон бусад болзошгүй нөхцөл байдлын нөхөн төлбөр зэрэг нүүлгэн шилжүүлэлтийн бүх үйл ажиллагааны зардлын тооцоог нарийвчлан харуулсан хүснэгтүүд; зардлын хуваарь; хөрөнгийн эх үүсвэр; мөн хөрөнгийг цаг тухайд нь шилжүүлэх зохицуулалт, хэрэв байгаа бол хэрэгжүүлэгч агентлагийн харьяаллаас гадуурх нутаг дэвсгэрт нүүлгэн шилжүүлэх санхүүжилт.
7. **Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, тайлагнал:** Нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагаанд хэрэгжүүлэгч байгууллагаас хяналт тавих зохицуулалт, мэдээллийг бүрэн, бодитой хангах үүднээс хөндлөнгийн хяналт шалгалтаар нэмэгдүүлсэн; нүүлгэн шилжүүлэлтийн үйл ажиллагааны орц, гарц, үр дүнг хэмжих гүйцэтгэлийн хяналтын үзүүлэлтүүд; нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүсийг мониторингийн үйл явцад татан оролцуулах; нүүлгэн шилжүүлэлт болон холбогдох бүтээн байгуулалтын бүх үйл ажиллагаа дууссаны дараа боломжийн хугацаанд нүүлгэн шилжүүлэлтийн нөлөөллийн үнэлгээ; нүүлгэн шилжүүлэлтийн мониторингийн үр дүнг ашиглан дараагийн хэрэгжилтийг удирдан чиглүүлэх.

ХАВСРАЛТ 9 БИОЛОГИЙН ОЛОН ЯНЗ БАЙДАЛД ЗОРИУЛСАН УДИРДАМЖ

БОННУ-ний үйл явцад биологийн төрөл зүйл, экосистемийн үйлчилгээнд үзүүлэх төсөлтэй холбоотой шууд болон шууд бус нөлөөллийг харгалзан үзэж, үлдэгдэл нөлөөллийг тодорхойлох ёстой. Энэ үйл явцад биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээнд учирч болзошгүй аюул заналыг авч үзэх бөгөөд ялангуяа амьдрах орчны алдагдал, доройтол, хуваагдал, түрэмгий төрөл зүйлүүд, хэт ашиглалт, ус зүйн өөрчлөлт, шим тэжээлийн ачаалал, бохирдол зэрэгт анхаарлаа хандуулах болно. Түүнчлэн биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээнд нэрвэгдсэн ард иргэд, шаардлагатай бол бусад оролцогч талуудын харилцан адилгүй үнэт зүйлсийг авч үзнэ.

Төсөл хэрэгжүүлэгч нь нэн тэргүүнд биологийн төрөл зүйл болон экосистемийн үйлчилгээнд үзүүлэх нөлөөллөөс зайлсхийхийг эрэлхийлэх ёстой. Нөлөөллөөс зайлсхийх боломжгүй тохиолдолд нөлөөллийг багасгах, биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээг сэргээх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

Байгалийн амьдрах орчныг ихээхэн хувиргах, доройтуулах боломжтой Санал болгож буй бүх төслүүд болон амьдрах орчны чухал төслүүдийн хувьд эдгээр биологийн олон янз байдлын үйл ажиллагааг “ОУСК-ын Гүйцэтгэлийн стандарт 6”-ын дагуу Биологийн олон янз байдлын менежментийн төлөвлөгөөнд (БОЯМТ) тусгасан байх ёстой: Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент ба түүний Удирдамж, эсвэл нэг буюу хэд хэдэн сэдэвтэй холбоотой менежментийн төлөвлөгөөнд нэгтгэсэн байна (жишээлбэл, Түрэмгийлэх хандлагатай төрөл зүйлийн менежментийн төлөвлөгөө, Өдөөгдсөн хүртээмжийн менежментийн төлөвлөгөө эсвэл Усны менежментийн төлөвлөгөө).

Гүйцэтгэлийн стандарт 6 нь дараах зүйлийг багтаасан олон улсын холбогдох хууль тогтоомж, конвенцуудыг дагаж мөрдөж, хэрэгжилтийг дэмждэг, үүнд:

- € Биологийн олон янз байдлын тухай конвенц, 1992;
- € Зэрлэг амьтдын нүүдлийн төрөл зүйлийг хамгаалах тухай конвенц, 1979 (Бонны конвенц);
- € Ховордсон зэрлэг ургамал, амьтны төрөл зүйлийн олон улсын худалдааны тухай конвенц, 1975;
- € Олон улсын ач холбогдол бүхий ус намгархаг газар, ялангуяа усны шувууны амьдрах орчны тухай конвенц, 1971 (Рамсарын конвенц);
- € Дэлхийн соёлын болон байгалийн өвийг хамгаалах тухай конвенц, 1972; болон
- € (ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өвийн конвенц).

БОЯБМТ эсвэл түүнтэй адилтгах зүйлс нь аудит хийх боломжтой менежментийн төлөвлөгөө байх ба Зөвшөөрөгдсөн төслийн БОНУТ-д нэгтгэсэн байх ёстой бөгөөд энэ нь үйл ажиллагааг хариуцах талууд, үйл ажиллагааны хяналт-шинжилгээ эсвэл баталгаажуулах шаардлага, хэрэгжүүлэх хуваарь эсвэл үйл ажиллагааны давтамжийг тодорхойлдог.

БОЯБМТ эсвэл түүнтэй адилтгах хэрэгсэл нь талбайн менежерүүд болон гүйцэтгэгч нарт зориулсан үйл ажиллагааны хэрэгсэл бөгөөд газар дээрх нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнд төвлөрсөн байдаг. Хэрэв биологийн төрөл зүйлтэй холбоотой сөрөг нөлөөллийг бууруулах, менежментийн арга хэмжээнүүд нь бусад менежментийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан бол БОНУТ-ны биологийн олон янз байдалтай холбоотой хэсэг эсвэл БОЯБМТ-нд холбогдох эшлэлийг оруулах ёстой.

Холбогдох хяналт-шинжилгээ/баталгаажуулалтын шаардлагууд нь хамаарах тохиолдолд *дасан зохицох менежментийн зарчмыг* тусгасан байх ёстой. Дасан зохицох менежмент гэдэг нэр

томъёо нь биологийн олон янз байдлыг бууруулах, менежментийн төлөвлөлтийн тодорхой бус байдлыг зохицуулах практик хандлагыг илэрхийлэхэд хэрэглэгддэг¹².

Төслийн биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээнд үзүүлэх нөлөөллийг урт хугацаанд урьдчилан таамаглахад хүндрэлтэй байдгийг харгалзан Төсөл хэрэгжүүлэгч нь дасан зохицох менежментийн практикийг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй бөгөөд үүнд нөлөөллийг бууруулах, менежментийн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь өөрчлөгдөж буй нөхцөл байдал, төслийн мөчлөгийн туршид хяналт-шинжилгээний үр дүнд тохирсон байх ёстой.

Биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээнд учирч болох эрсдэл ба нөлөөллийг тодорхойлоход ихэвчлэн тохиолддогийн адилаар удаан хугацааны туршид мэдээлэл цуглуулж, БОННУ буюу нэмэлт судалгаа хийсний дараа ч мэдээллийн цоорхой үүсэж болно. Зөвшөөрөгдсөн төслийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах стратеги нь Гүйцэтгэлийн стандарт 6-ын шаардлагыг хангаж байгаа эсэхийг баталгаажуулахын тулд төслийн эрсдэл, нөлөөлөлтэй тохирч байх ёстой бөгөөд эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээний үр дүнгийн талаарх тодорхойгүй байдлыг гаргаж ирж, зохицуулах эрсдэлээс зайлсхийх хандлагыг баримтална.

Уян хатан байдлыг Зөвшөөрөгдсөн төслийн БОНУТ-нд суулгаж өгсөн байх ёстой бөгөөд ингэснээр нөлөөллийг бууруулах, удирдах арга барилыг цаг хугацааны явцад гүйцэтгэлийнх нь дагуу тохируулж болно. Дасан зохицох менежмент нь туршилт, алдааны үйл явц биш, харин зохион байгуулалттай "хийх замаар суралцах" арга юм.

Хяналт-шинжилгээний төлөвлөгөө нь Гүйцэтгэлийн стандарт 6-ын шаардлагад хүрэхийн тулд нөлөөллийг бууруулах, удирдан чиглүүлэхэд зориулсан гүйцэтгэлийн босго буюу анхдагч хүчин зүйлийг тодорхойлох ёстой. Ийм анхдагч хүчин зүйлүүдэд үзүүлэх дасан зохицох хариу арга хэмжээг Зөвшөөрөгдсөн төслийн БОНУТ-д урьдчилан тодорхойлсон байхыг зөвлөдөг, гэхдээ туршлагаас олж авсан мэдлэг эсвэл нөхцөл байдлын өөрчлөлтөөс шалтгаалан эдгээр нөлөөллийг бууруулах, удирдах сонголтууд цаг хугацааны явцад өөрчлөгдөж болно гэдгийг хүлээн зөвшөөрнө. Үйлчлүүлэгчийн хяналт-шинжилгээний хөтөлбөр эсвэл бие даасан эх сурвалжаас шинэ дүгнэлт гарч болно. Аль ч тохиолдолд үйлчлүүлэгч эдгээр үр дүнг нэгтгэх арга барилаа шинэчлэх, биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээ, амьд байгалийн нөөцийн одоогийн менежментийг байнга сайжруулах үүрэгтэй.

Биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдлын үнэт зүйлс болон экосистемийн үйлчилгээнд ихээхэн эрсдэл, нөлөөлөлтэй томоохон хэмжээний, нарийн төвөгтэй төслүүд нь тухайн төслийн байрлаж буй орчныг ойлгоход экосистемийн хандлагыг ашиглахад үр дүнтэй байх болно. Биологийн олон янз байдлын тухай конвенцод (БОЯБК)¹³ тодорхойлсончлон экосистемийн арга барил нь "хамгаалалт, тогтвортой ашиглалтыг шударгаар дэмжих газар, ус, амьд нөөцийн нэгдсэн менежментийн стратеги" юм. БОЯБК нь "экосистем" гэж "ургамал, амьтан, бичил биетний бүлгэм, тэдгээрийн амьд бус орчны функциональ нэгж болгон харилцан үйлчилдэг динамик цогц" гэж тодорхойлсон байдаг. Энэ тодорхойлолтод орон зайн тодорхой нэгж эсвэл масштабыг заагаагүй болно. Үүний оронд БОЯБК-оос шинжилгээ, арга хэмжээний цар хүрээг шийдэж буй асуудлаас хамааран тодорхойлохыг зөвлөдөг.

Байгалийн амьдрах орчин дахь зарим төслүүд нь чухал амьдрах орчинд байгаа бол Биологийн олон янз байдлын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө (БОЯБУАТ) боловсруулах шаардлагатай байж болно, өндөр эрсдэлтэй төслүүдэд үүнийг зөвлөдөг.

БОЯБУАТ нь дараахыг тайлбарлана, үүнд:

---

¹² [Олон Улсын Санхүүгийн Корпорацийн Удирдамжийн тэмдэглэл 6 Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент](#)

¹³ <https://www.cbd.int/>

- (i) Төслийн нөлөөллийг бууруулах стратеги нь цэвэр ашиг (эсвэл цэвэр алдагдалгүй) хэрхэн хүрэх талаарх арга хэмжээний нийлбэр ба үндэслэл,
- (ii) бууруулах шатлалыг хэрхэн баримтлах арга барил, болон
- (iii) дотоод ажилтнууд болон гадаад түншүүдийн үүрэг, хариуцлага.

Шинэ мэдээлэл гарч ирэх, төслийн хэрэгжилтийн ахиц дэвшил, байгаль хамгааллын нөхцөл байдал цаг хугацааны явцад өөрчлөгдөхийн хэрээр БОЯБУАТ-г тогтмол хянаж, шинэчилнэ.

Төслийн нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг төслийн БОНУТ/БОЯБМТ-нд тусгасан бол БОЯБУАТ-нд энэ талаар иш татсан байх ёстой.

БОЯБУАТ нь голчлон талбайн менежерүүд болон гүйцэтгэгчдэд зориулагдсан үйл ажиллагааны баримт бичиг гэдгээрээ БОЯБМТ-с ялгаатай; харин БОЯБМТ хэзээд талбайгаас гадуурх үйлдлүүдийг (жишээлбэл, нөхөх болон нэмэлт арга хэмжээ) багтааж, гадны түншүүдийг (жишээлбэл, хэрэгжүүлэгч түншүүд, хянагч эсвэл зөвлөхүүдийг) оролцуулдаг талтай. Мөн БОЯБУАТ-нд Нөхөн төлбөрийн менежментийн төлөвлөгөө эсвэл биологийн олон янз байдлын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний хөтөлбөр (БОЯБХШҮХ) зэрэг хожим боловсруулах баримт бичгүүдийг хавсаргаж болно.

Эдгээр тохиолдолд чухал баримт бичгүүдийг боловсруулахдаа БОЯБУАТ-г лавлагаагаар шинэчилнэ. Төслийн мөн чанар, цар хүрээнээс хамааран эхний БОЯБУАТ нь цэвэр ашиг (эсвэл цэвэр алдагдалгүй) хүргэх арга хэмжээг тодорхойлох стратеги, цаг хугацааны хуваарийг тодорхойлж болно.

Хүлээн зөвшөөрөгдсөн, найдвартай байгаль хамгаалах байгууллагууд эсвэл эрдэм шинжилгээний хүрээлэнтэй түншлэл хөгжүүлэхийг Төсөл хэрэгжүүлэгчдэд зөвлөж байна. Энэ нь байгалийн болон чухал амьдрах орчны болзошгүй хөгжилд онцгой хамаатай. Түнш байгууллагууд үйлчлүүлэгчдэд дутагдаж байгаа биологийн олон янз байдлыг хамгаалах бүс нутгийн түршлагыг авчирч болно. Түнш байгууллагууд төрөл зүйлийн мэргэжилтнүүдийг тодорхойлох, хээрийн судалгаа хийх, менежментийн төлөвлөгөөнд зөвлөгөө өгөх, биологийн олон янз байдлын мониторингийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, Биологийн олон янз байдлын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд зөвлөгөө өгөх, иргэний нийгмийн бүлгүүд болон орон нутгийн бусад оролцогч талуудтай харилцах харилцааг зохицуулахад тустай байж болно.

Биологийн олон янз байдлыг хэрхэн удирдах талаар нэмэлт мэдээлэл, зааварчилгааг авахыг хүсвэл 'ОУСК-ийн ГС 6: Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах ба амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент' болон түүний удирдамж гэдгийг үзнэ үү

ХАВСРАЛТ 10 САНАМСАРГҮЙ ОЛДВОРЫН ЖУРАМД ЗОРИУЛСАН УДИРДАМЖ

Санамсаргүй олдворын журамд хамрах хүрээ, зорилт

Соёлын өв гэдэг нь хүмүүсийн байнга хувьсан өөрчлөгдөж байдаг үнэт зүйл, итгэл үнэмшил, мэдлэг, уламжлалын тусгал, илэрхийлэл гэж үзэх нөөц баялаг гэж тодорхойлогддог. Соёлын өвд дараах байдлаар орон нутаг, бүс нутаг, үндэсний болон дэлхийн хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдөж, үнэлэгдэх биет болон биет бус өв багтана, үүнд:

- ▣ Соёлын биет өв буюу археологи, палеонтологи, түүх, архитектур, шашин шүтлэг, гоо зүйн болон бусад соёлын ач холбогдол бүхий хөдлөх болон үл хөдлөх эд зүйл, дурсгалт газар, байгууламж, байгууламжийн бүлэг, байгалийн онцлог, ландшафтыг багтана. Соёлын биет өв нь хот, хөдөөд байрлаж болох ба газрын дээр, доор, усан дор байж болно;
- ▣ Соёлын биет бус өв буюу нөхөрлөл, бүлгүүд өөрсдийн соёлын өвийн нэг хэсэг хэмээн хүлээн зөвшөөрч, үеэс үед уламжлуулан байгаль орчныхоо хариу болгон дахин сэргээж байдаг, байгаль хийгээд түүхтэйгээ харилцах харилцаа, практик, илэрхийлэл, мэдлэг, үр чадвар хийгээд холбогдох арга хэрэгсэл, эд зүйл, эд өлгийн зүйл, соёлын орон зай, хүрээлэн буй орчин зэрэг багтана.

Зөвшөөрөгдсөн төсөлтэй холбоотой жижиг хэмжээний бүтээн байгуулалт эсвэл сэргээн засварлах үйл ажиллагааны явцад соёлын өвийн боломжит олдворууд илэрвэл Төслийн байгууллага дагаж мөрдөх журмуудыг Санамсаргүй олдворын журамд тусгасан байна.

Соёлын биет өв нь Санамсаргүй олдворын журмын гол хэсэг байдаг ба ялангуяа санамсаргүй олдворууд нь төслийн барилгын ажил, ашиглалтын явцад археологи, түүх, соёлын эсвэл үлдэгдэл материалд гэнэтийн байдлаар тохиолдох үед тохиолддог.

Ерөнхий шаардлагууд

Төслүүд бүрэн санал ирүүлсний дараа ОУСК-ын ГС 8 Соёлын өвийн дагуу Санамсаргүй олдворын журмыг тогтоохыг GAIA-ын зүгээс шаарддаг.

Санамсаргүй олдворын журмын хамрах хүрээ, цар хүрээ нь Төслийн бага оврын барилгын эсвэл засварын үйл ажиллагаанаас үүдэн соёлын өвд учирч болзошгүй эрсдэл, нөлөөллийн шинж чанар, цар хүрээ, төрөлтэй пропорциональ байна. Нэмж дурдахад, Санамсаргүй олдворын журам нь төлөвлөсөн барилга, засварын ажлын төрөл, цар хүрээтэй тохирч байх болно. Иймээс соёлын өвд сөрөг нөлөө багатай (С ангилал) эсвэл бага/өчүүхэн үл мөртэй гэж үзэх барилгын/засварын үйл ажиллагаа нь Санамсаргүй олдворын журмыг шаардахгүй. Үүнийг Санал болгож буй төслийн саналд зөвтгөх шаардлагатай.

Энэхүү хавсралт нь зааварчилгаа өгөх зорилго агуулаагүй бөгөөд харин ч Санамсаргүй олдворын журмын удирдамж болно. Хэрэгтэй бол шаардлагуудыг төслийн төрөл, нөхцөл байдалд тохируулан өөрчилж, ОУСК-ийн ГС-д нийцэх Зөвшөөрөгдсөн төслийн БОННУ-ний судалгаанд нийцүүлэн өөрчилж болно. Доор өгөгдсөн удирдамж нь Санамсаргүй олдворын журамд юуг оруулахад чиглэгдсэн бөгөөд "хэрхэх" тухай зааварчилгаа биш юм.

Хэрэв хүлээн авагч улсад санамсаргүй олдворын (жишээ нь, археологийн объект, үлдэгдэл) тухай хууль тогтоомжоор тогтоосон журам байгаа бол уг журмыг мөрдөх ёстой. Гэсэн хэдий ч, хэрэв ийм журам байхгүй бол энэхүү Санамсаргүй олдворын журмыг ашиглаж болно.

Санамсаргүй олдворын журам нь:

- Соёлын өвд учирч болзошгүй эрсдэл, нөлөөллийн шинж чанар, цар хүрээ, төрөл, түүнчлэн барилга/засварын үйл ажиллагааны төрөл, цар хүрээтэй пропорциональ байх.

- Дэлхийн банкны Байгаль орчин, нийгмийн стандартууд (ялангуяа БОНХ8¹⁴) зэрэг олон улсын сайн туршлагад нийцүүлэн хөгжүүлж, мөн Хүлээн авагч улсын шаардлага, ивээн тэтгэгчийн бодлого, журамд нийцсэн байх ёстой.
- Төсөлтэй холбоотой санамсаргүй олдворуудыг хэрхэн удирдахыг тодорхойлно. Соёлын өвийн шинжээчид олдсон объект, дурсгалын талаар холбогдох байгууллагад мэдэгдэх шаардлагыг журамд тусгасан байх; олдвор, олдворын талбайг цаашид эвдрэлд оруулахгүйн тулд хашаа барих; олдсон үнэт зүйл, дурсгалт газарт соёлын өвийн шинжээчээр дүгнэлт гаргуулах; ДБ-ны БОНХ8 болон үндэсний хууль тогтоомжийн шаардлагад нийцсэн арга хэмжээг тодорхойлж хэрэгжүүлэх; мөн төслийн ажилтнууд болон төслийн ажилчдыг санамсаргүй олох журамд сургана¹⁵.
- Дараахыг зорино, үүнд:
  - Биет соёлын нөөц баялгийг биет хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагааны сөрөг нөлөөллөөс хамгаалж, хадгалахад дэмжлэг үзүүлнэ.
  - Биет соёлын нөөцийг ашигласны үр шимийг шударгаар хуваахыг дэмжинэ;
  - Соёлын өвийн нөөцийг санамсаргүй байдлаар илрүүлж болзошгүй талаар барилгын бүх ажилчид болон удирдлагуудад газар дээр нь сурталчилна.

Санал болгож буй бүтээн байгуулалтын талбайн бүх ажилтнууд Санамсаргүй олдворын журмыг үр дүнтэй болгохын тулд соёлын өвийн нөөцтэй тулгарвал түүнийг дагаж мөрдөхийн чухлыг ойлгодог. Нэмж дурдахад, газар дээр нь олж болох соёлын өвийн нөөцийн талаар сургалт, танилцуулгыг Төсөл хэрэгжүүлэгчийн зүгээс өгөх ёстой.

Соёлын нөөцийг санамсаргүй олж илрүүлэх журам (санамсаргүй олдвор)

Бага оврын барилга угсралтын ажил, барилгын ажил эсвэл сэргээн засварлах үйл ажиллагаа явуулах үед соёлын нөөц илэрсэн тохиолдолд баримтлах журмыг дор товч тайлбарласан.

Төсөл хэрэгжихээс өмнө Төсөл хэрэгжүүлэгч нь соёлын өвд үзүүлэх томоохон сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийхийн тулд төслийн үйл ажиллагааг тодорхойлох, төлөвлөх үүрэгтэй. Шалгалтын шатанд байгаа байгаль орчин, нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох үйл явц нь төслийн санал болгож буй байршил нь барилгын болон ашиглалтын явцад соёлын өв олдох төлөвтэй байгаа газарт байгаа эсэхийг тодорхойлоход тусална.

Төсөл хэрэгжүүлэгч хожим нь соёлын өвийг илрүүлсэн тохиолдолд хэрэглэгдэх санамсаргүй олдворын журмаар зохицуулах заалтуудыг боловсруулна.

Төсөл хэрэгжүүлэгч болон гүйцэтгэгч нар чадварлаг мэргэжилтнүүдийн үнэлгээг хийх хүртэл цаашид санамсаргүй олдвор олох боломжийг алдагдуулахгүй байхад анхаарна. Шаардлагатай тохиолдолд холбогдох төрийн байгууллага, иргэний нийгмийн байгууллагуудыг оролцуулан мэргэшсэн мэргэжилтнүүд, түүнчлэн тухайн бүс нутгийн уламжлалт мэдлэг эзэмшигчид болон бусад хүмүүстэй мэдээллийг задруулах нь зүйтэй эсэх талаар зөвлөлдөх шаардлагатай байдаг, учир нь тухайн соёлын өвийн аюулгүй байдал, бүрэн бүтэн байдлыг алдагдуулж, мэдээллийн эх сурвалжид аюул учруулж болзошгүй байдаг.

Санамсаргүй олдворын журам нь өвийн дурсгалт газар, эд зүйлийг илрүүлэхээс эхлээд мэргэжлийн археологич болон бусад зохих мэргэшсэн хүнээр судалгаа, үнэлгээ хийлгэх, аврах хүртэл авах арга хэмжээг хамрах ёстой.

¹⁴<https://www.worldbank.org/en/projects-operations/environmental-and-social-framework/brief/environmental-and-social-standards>

¹⁵ [\[3\]](#) Дэлхийн Банкны Байгаль орчин ба нийгмийн хамрах хүрээ, 2017.

Бага оврын бүтээн байгуулалтын ажил, барилгын ажил, сэргээн засварлах үйл ажиллагаа явуулах үед соёлын нөөц (археологийн дурсгалт газар, түүхийн дурсгалт газар, үлдэгдэл, эд зүйл, оршуулгын газар, хувь хүний булш гэх мэт) илэрсэн тохиолдолд дараах журмыг хэрэгжүүлнэ:

1. Аливаа (эсвэл цаашид) хохирол учруулахгүйн тулд санамсаргүй олдворын эргэн тойрон дахь барилгын үйл ажиллагааг зогсоох;
2. Олдворын тухай томилогдсон даргад нэн даруй мэдэгдэх;
2. Олдсон газар, талбайг тусгаарлан, хашиж, олдворын бүх талыг тойруулан 25 метрийн хамгаалалтын бүс байгуулах;
3. Зөөвөрлөж болохуйц объектыг гэмтээх, алдахаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд талбайг хамгаална. Эртний, эмзэг олдвор байх тохиолдолд тухайн орон нутгийн холбогдох байгууллага, дүүрэг/аймгийн соёлын газар, хэрэв байгаа бол тухайн орон нутгийн Археологийн хүрээлэн хүлээн авах хүртэл шөнийн харуулыг ажиллуулна;
4. Ажилчид болон бусад талууд объектыг зайлуулахыг хориглох;
5. Олж илрүүлсэн археологийн материалын төрөл, тэдгээрийн байршил (GPS), боломжтой бол олдворын газрын гадаргаас доош байх гүнд анхаарлаа хандуулаарай;
6. Ил гарсан материалын зургийг масштабтайгаар авах нь дээр (жишээлбэл, файлын хавтас, зоос, дүрэм гэх мэт) байдаг;
7. Хариуцсан орон нутгийн удирдлагууд болон холбогдох Археологийн хүрээлэнд нэн даруй (24 цаг ба түүнээс бага хугацаанд) мэдэгдэх;
8. Хариуцлагатай орон нутгийн эрх баригчид дараагийн зохих журмын талаар шийдвэр гаргахаас өмнө талбайг хамгаалах, хадгалахад хяналт тавина. Үүний тулд орон нутгийн Археологийн хүрээлэн олдворуудын урьдчилсан үнэлгээг хийх шаардлагатай болно. Олдворын ач холбогдол, чухал байдлыг соёлын өвтэй холбоотой янз бүрийн шалгуур буюу гоо зүй, түүх, шинжлэх ухаан, судалгаа, нийгэм, эдийн засгийн үнэт зүйлсийн дагуу үнэлэх;
9. Олдворыг хэрхэн шийдвэрлэх шийдвэрийг холбогдох байгууллагууд гаргана. Үүнд биет хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнд өөрчлөлт оруулах (соёлын болон археологийн ач холбогдол бүхий салшгүй олдворыг олох гэх мэт) хамгаалах, хадгалах, сэргээн засварлах эсвэл аврах зэрэг багтана;
10. Олдворыг удирдах тухай эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийн хэрэгжилтийг орон нутгийн холбогдох байгууллага бичгээр мэдэгдэнэ;
11. Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээнд санал болгож буй Төслийн загвар/зохион байгуулалтыг өөрчлөх, талбай эсвэл объектын хамгаалалт, сэргээн засварлалт болон хадгалалт зэрэг багтаж болно;
12. Өвийг хамгаалах асуудал эрхэлсэн орон нутгийн эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрөл авсны дараа тухайн талбайд барилгын ажлыг үргэлжлүүлж болно;
13. Биет хөрөнгө оруулалтыг хэрэгжүүлэгч нь орон нутгийн холбогдох байгууллагуудтай хамтран барилгын бүх үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, зохих ёсоор хамгаалах арга хэмжээ авч, улмаар өвийг хамгаалах үүрэгтэй.

Нэмж дурдахад Төсөл хэрэгжүүлэгч нь боломжит олдворын талаар GAIA-д аль болох эрт мэдэгдэх үүрэгтэй.

ХАВСРАЛТ 11 - БАЙГАЛЬ ОРЧИН, НИЙГМИЙН УДИРДЛАГЫН ТӨЛӨВЛӨГӨӨНИЙ ТОЙМ

Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын төлөвлөгөө (БОНУТө) нь байгаль орчны болон нийгмийн хамгааллын сөрөг нөлөөллийг арилгах, эсвэл хүлээн зөвшөөрөгдөх хэмжээнд хүртэл бууруулах зорилгоор хэрэгжүүлэх болон ашиглалтын явцад авах арга хэмжээ, хяналт-шинжилгээ, зохион байгуулалтын арга хэмжээнээс бүрдэнэ. БОНУТө-г төслийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох замаар БОННУ-ээр дамжуулан мэдээлдэг бөгөөд төслийн нэгжийн үйл ажиллагааны ерөнхий төлөвлөлт, зураг төсөл, төсөв, хэрэгжилттэй уялдуулах ёстой.

БОНУТө илүү өргөн хүрээний төлөвлөгөөний нэг хэсэг байж болох бөгөөд дараах асуудлуудыг авч үзэх болно:

- a) **Хор хөнөөлийг бууруулах.** Хэрэгжүүлсэн тохиолдолд байгаль орчны аюулгүй байдлын сөрөг нөлөөллийг хүлээн зөвшөөрөгдөх хэмжээнд хүртэл бууруулах боломжтой, үр дүнтэй арга хэмжээг үүгээр тодорхойлдог. Тодруулбал, БОНУТө нь: (i) бүх хүлээгдэж буй сөрөг болон эерэг БОН-ийн (уугуул иргэд эсвэл албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийг оролцуулан) нөлөөллийг (БОНУТө-г БОННУ-ээс тусад нь баримт бичиг болгон бэлтгэсэн бол) тодорхойлж, нэгтгэн дүгнэх; (ii) тус бүрд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ, үүнд хамаарах нөлөөллийн төрөл, шаардлагатай нөхцөл (жишээ нь, тасралтгүй эсвэл гэнэтийн тохиолдлын үед) зэргийг зураг төсөл, тоног төхөөрөмжийн тодорхойлолт, ашиглалтын хамт зохих журмын дагуу нарийвчлан тодорхойлсон байна; (iii) эдгээр арга хэмжээний БОН-ийн нөлөөллийг тооцох; (iv) төсөлд шаардагдах аливаа нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөөтэй (жишээ нь, албадан нүүлгэн шилжүүлэх, уугуул иргэд, соёлын үнэт зүйлс) уялдаа холбоог хангана.
- b) **Хяналт-шинжилгээ.** Төсөл хэрэгжүүлэх явцад хийгдсэн БОН-ийн хяналт-шинжилгээний дэлгэрэнгүй мэдээллийг багтаасан. Төслийн хүлээгдэж буй БОН-ийн үр дүн, эрсдэл, нөлөөлөл, түүнийг бууруулах арга хэмжээний үр нөлөөг хэрхэн үнэлдэг талаар мэдээллийг өгнө. Хор хөнөөлийг бууруулах ажлын амжилтыг үнэлэх, шаардлагатай үед засаж залруулах арга хэмжээ авах боломжийг ийм мэдээлэл олгодог.
- c) **Чадавхыг хөгжүүлэх, сургах.** Шаардлагатай гэж үзвэл БОННУ болон БОНУТө-ний зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх боломж олгохын тулд хариуцах нэгж, байгууллагуудыг бий болгох, цаашид хөгжүүлэх, боловсон хүчнийг сургах талаар БОНУТө-с зөвлөдөг. Тодруулбал, БОНУТө-нд хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын чадавхыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагааны зохион байгуулалтын зохицуулалтын зарим тодорхойлолтыг өгдөг.
- d) **Хэрэгжүүлэлтийн зохицуулалт.** БОНУТө-нд тодорхойлсон арга хэмжээнүүдтэй холбоотой үүрэг, хариуцлагыг багтаасан БОНУТө-г хэрхэн хэрэгжүүлэх талаар тайлбарлана.
- e) **Хэрэгжүүлэлтийн хуваарь, зардлын тооцоо.** БОНУТө-нд төслийн хүрээнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээний хэрэгжилтийн хуваарь, БОНУТө-г хэрэгжүүлэх, хяналт тавих хөрөнгийн болон үрсгал зардлын тооцоо, хөрөнгийн эх үүсвэрийг тусгасан болно.
- f) **Оролцогч талуудын оролцооны төлөвлөгөө.** БОНУТө-нд төслийн бүх хугацаанд олон нийт, оролцогч талуудыг татан оролцуулах төлөвлөгөө багтана. Үүнд гадаад харилцаа холбоо, мэдээллийг ил тод болгох, олон нийтэд тайлагнах стратеги, механизмууд орно.
- g) **Гомдол барагдуулах механизм.** БОНУТө-д төслийн түвшний гомдлыг барагдуулах механизм, гомдлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх, олон нийт, оролцогч талуудад тайлагнах үйл явцыг мөн тайлбарлах болно.

ХАВСРАЛТ 12 – БОН-ИЙН ЗОХИХ ШАЛГАЛТ

1. Танилцуулга

- Шалгасан баримт бичгийн жагсаалт (хавсралт)
- Ярилцлагад хамрагдсан хүмүүсийн жагсаалт (хавсралт)
- Зохио шалгалтын үйл явцын аливаа хязгаарлалтыг дурдах
- Үнэлгээнд хамрагдсан эсвэл хэрэгжиж байгаа холбогдох стандартууд

Стандарт / шаардлагууд	Хэрэглэх боломжтой	Үнэлсэн
Уур Амьсгалын Ногоон Сан (2012 оны 3-р сарын 1). Байгаль орчин, нийгмийн бодлогын шинэчилсэн найруулга.		
Нийгэм, байгаль орчны тогтвортой байдлын талаарх ОУСК-ийн бодлого, гүйцэтгэлийн стандартууд 2012 болон түүний Удирдамжийн тэмдэглэл.		
Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Бизнес ба хүний эрхийн удирдах зарчим (НҮБ-ын УЗ)		
Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын (ОУХБ) Хөдөлмөрийн хүрээний суурь зарчим ба эрхийн тухай тунхаг.		
Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай НҮБ-ын конвенц.		
<i>Ивээн тэтгэгчийн БОН¹⁶, Жендэр болон бусад холбогдох стандартууд (Ивээн тэтгэгчдийн холбогдох Жендэр ба Хүний эрхийн бодлогын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хавсралт 2-оос үзнэ үү).</i>		
Дэлхийн Банк Группийн Байгаль орчин, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын (ЭЭМБ) холбогдох удирдамж.		

2. Эрсдэлийг ангилах нь

¹⁶ Байгаль орчин, нийгмийн (БОН) гэсэн нэр томъёо нь хүний эрх, хөдөлмөр, БМХД, жендэр, уугуул иргэдийг анхаарч үздэг гэсэн утгатай болохыг анхаарна уу.

- Төслийн төрөл, хэмжээ, байршлыг харгалзан үзэж байгаа төслийн БМХД¹⁷ зэрэг БОН-ийн эрсдэлийн талаарх товч мэдээлэл.
- УАНС болон GAIA-гын удирдамжийн дагуу төслийн ангилал: Товч үндэслэл бүхий А, Б эсвэл В.

Эрсдэлийн ангилал

- Ангилал А: Төрөл бүрийн, эргэлт буцалтгүй эсвэл урьд өмнө хэзээ ч байгаагүй байгаль орчны болон нийгмийн болзошгүй ноцтой сөрөг эрсдэл эсвэл нөлөөлөл
- Ангилал Б: Ерөнхийдөө тухайн газар нутгийг хамарсан, үндсэндээ буцаах боломжтой, түүнийг бууруулах арга хэмжээнүүдийг ашиглан шийдвэрлэх боломжтой хязгаарлагдмал эсвэл цөөн тооны байгаль орчны болон нийгмийн болзошгүй сөрөг нөлөөлөл
- Ангилал В: Байгаль орчин, нийгмийн сөрөг эрсдэл эсвэл нөлөөлөл бага эсвэл огт байхгүй

Үндэслэл / Гол эрсдэлүүдийг тодорхойлсон

3. Орон нутгийн болон олон улсын холбогдох хууль тогтоомжийг дагаж мөрдөх

Орон нутгийн хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ, тэдгээрт тавигдах шаардлагуудын үнэлгээ, зөвшөөрөл олгосон тохиолдолд аль шаардлагыг хангасан байх хэрэгтэй болон байгаль орчны агентлагаас олгох шаардлагатай зөвшөөрөл.

Хууль тогтоомж	Гаргасан байгууллага	Зөвшөөрлийн эрх (агуулга)	Гаргасан огноо	Хугацаа дуусах огноо	Санал сэтгэгдэл

4. БОН-ийн шаардлагатай уялдах нь

1. ГС1: Байгаль орчны болон нийгмийн эрсдэл, нөлөөллийн үнэлгээ хийгээд менежмент

ОУСК-ийн Гүйцэтгэлийн стандартын бүтэц, GAIA-гын нэмэлт БОН-ийн шаардлагуудад нийцсэн БМХД-г багтаасан БОН-ийн эрсдэлийн үнэлгээ.

Үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
БОН-ийн бодлого ¹⁸				

¹⁷ Байгаль орчин, нийгмийн (БОН) гэсэн нэр томъёо нь хүний эрх, хөдөлмөр, БМХД, жендэр, уугуул иргэдийг анхаарч үздэг гэсэн утгатай болохыг анхаарна уу

¹⁸ Байгаль орчин, нийгмийн (БОН) гэсэн нэр томъёо нь хүний эрх, хөдөлмөр, БМХД, жендэр, уугуул иргэдийг анхаарч үздэг гэсэн утгатай болохыг анхаарна уу

БОН-ийн эрсдэл, нөлөөллийг тодорхойлох, үүнд				
Суурь мэдээлэл цуглуулах				
Алтернатив дүн шинжилгээ				
Үнэлгээний арга зүй / ач холбогдлын шалгуур үзүүлэлт				
Хор нөлөөг бууруулах арга хэмжээ				
Цаг агаарын өөрчлөлт				
Хил дамнасан нөлөөлөл				
БМХД-ын нөлөөлөл				
Хуримтлагдсан нөлөөлөл				
Бизнес ба хүний эрх				
Сул тал эсвэл эмзэг бүлэг				
Жендэр				
Гуравдагч талын нөлөөлөл				
Ханган нийлүүлэлтийн сүлжээ				
Бүс нутгийн, салбарын эсвэл стратегийн үнэлгээ				
Удирдлагын хөтөлбөр / БОНУТ				
Байгууллагын чадавх, чадвар				
Онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ				
Хяналт-шинжилгээний систем				
Оролцогч талуудын оролцоо				
Оролцогч талуудын дүн шинжилгээ, оролцооны төлөвлөгөө				

Мэдээллийг ил тод болгох				
Зөвлөгөө / Мэдээлэл өгөх зөвлөгөө, оролцоо				
Уугуул иргэд				
Төрөөр удирдуулсан оролцогч талуудын оролцооны хүрээн дэх хувийн хэвшлийн үүрэг хариуцлага				
Гадаад харилцаа холбоо				
Нөлөөлөлд өртсөн иргэдийн гомдол гаргах механизм				
Тайлагнал болон тодруулга				
Нөлөөлөлд өртсөн ард иргэдэд тогтмол тайлагнах				

БОНУТ

- Аль механизмүүд аль хэдийн хэрэгжиж, аль нь хэрэгжих шатандаа байгааг тайлбарлана.
- Боломжтой баримт бичиг: БОН-ийн¹⁹ бодлого, БОН-ийн эрсдэл ба нөлөөллийн үнэлгээ, удирдлагын хөтөлбөр, хяналтын систем.
- Ахлах удирдлагын зүгээс батлах, ажилтнуудтай харилцана.

БОНУТ-г хэрэгжүүлэх байгууллагын чадавх

- Зохицуулалт, байгаль орчны менежмент, эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, олон нийттэй харилцах сэдэвчилсэн салбаруудад онцгойлон анхаарах, ахлах болон ажилтнуудын үүрэг, хариуцлага.

Оролцогч талуудын оролцоо

- Жендэр болон уугуул ард түмэнд анхаарлаа хандуулан нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийг тодорхойлох, тэдэнтэй хамтран ажиллах журмыг тайлбарлана.

Гадаад харилцаа холбоо, гомдол гаргах механизм

- Холбогдох оролцогч талууд, ялангуяа нөлөөлөлд өртсөн олон нийт болон уугуул иргэдтэй харилцах тогтолцоог тайлбарлана.
- Гомдол гаргах механизмыг тодорхойлж, үнэлнэ.

Тайлагнал болон тодруулга

- Мэдээллийн систем, мэдээлэх давтамж, төрлийг тайлбарлана.

4.2 ГС2: Хөдөлмөр ба ажлын нөхцөл

Үндсэн тал	Үнэлгээ	Санал сэтгэгдэл
------------	---------	-----------------

¹⁹ Байгаль орчин, нийгмийн (БОН) гэсэн нэр томъёо нь хүний эрх, хөдөлмөр, БМХД, жендэр, уугуул иргэдийг анхаарч үздэг гэсэн утгатай болохыг анхаарна уу

	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
Хүний нөөцийн бодлого				
Ажлын нөхцөл байдал болон хөдөлмөр эрхлэх нөхцөл				
Ажилчдын байр				
Ажилчдын байгууллагууд				
Ялгаварлан гадуурхахгүй байдал, тэгш боломж				
Хор нөлөөг бууруулах арга хэмжээ				
Цомхотгол				
Хөдөлмөрийн гомдол гаргах механизм				
Хүүхдийн хөдөлмөр				
Албадан хөдөлмөр				
Хөдөлмөрийн эрүүл ахуй, аюулгүй байдал				
Гүйцэтгэгчдийн удирдлага				
Анхдагч нийлүүлэлтийн сүлжээнд хяналт тавих				

Хүний нөөцийн бодлого, ажлын харилцаа

- Ажилчид нийгмийн хамгаалал, насны доод хэмжээ, ажлын цаг, хамтын хэлэлцээр зэрэг хуулийн дагуу хууль ёсны гэрээ, хөнгөлөлт эдэлдэг үү?
- Хууль энэ талаар чимээгүй байгаа тохиолдолд тухайн компани хамтын хэлэлцээр хийхээс сэргийлж, мөлжлөгийн хэлбэрээр 18 нас хүрээгүй ажилчдыг ажилд авдаг үү?
- Гэрээт ажилтны хувьд эдгээр тал дээр боломжийн хяналт бий юу? Үйлчилгээ үзүүлэгчтэй хийх гэрээнд БОН-ийн асуудлыг тусгасан үү?
- Эмэгтэйчүүд болон цөөнхөд тэгш боломж олгож байна уу?
- Хөдөлмөрийн нөхцөл нь ОУХБ-ын Үндсэн конвенцод нийцэж байна үү?

Хөдөлмөрийн эрүүл ахуй, аюулгүй байдал

- Ажлын нөхцөлийн онцлог: ургац хураах ажиллагаа, хүнд машин механизм ашиглах, пестицидийн хэрэглээ, менежмент.
- Ямар урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хэрэгжүүлсэн байна: сургалт, EPI, дохиолол, яаралтай тусламжийн төлөвлөгөө байна үү? Алийг нь авч үзээгүй байна вэ?
- Эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын төлөвлөгөө бий юу?
- Ямар төрлийн осол, зөрчлийг бүртгэж, зохих хариуцлагыг ногдуулсан бэ?

4.3 ГСЗ: Нөөцийн үр ашиг ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх

Үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
Нөөцийн үр ашиг				
Усны хэрэглээ, боловсруулалт				
Бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх				
Бохирдлын ялгарал				
Бохирдсон газар				
Хог хаягдлын менежмент				
Аюултай материалын менежмент				
Пестицидийн хэрэглээ ба менежмент				
Ашигласан пестицид тус бүрийг тус тусад нь бөглөнө				

Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөө

- Ямар боломжит нөлөөллийг тодорхойлж, БОНУТ-д тусгасан бэ? Боломжит нөлөөллийг тооцож үзээгүй юу?
- Хог хаягдал, ус, утааны зохистой менежментийн тогтолцоо бий юу?

Химийн бодисын ашиглалт

- Химийн бодисыг хэрэглэх, хадгалах, устгах зэрэг аюулгүй ашиглах төлөвлөгөө бий юу?
- Олон улсад хориотой пестицид, химийн бодис хэрэглэж байна уу?
- Ой Хамгаалах Зөвлөл (FSC-OX3)-ийн маш аюултай пестицидийн жагсаалтад орсон пестицид хэрэглэж байгаа юу?

4.4 ГС4: Олон нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал

Үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
Нийгмийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын ерөнхий шаардлага				
Тоос/агаарын чанар				
Дуу чимээ				
Чичиргээ				
Сүүдэр/хараанд нөлөөлөх				

Дэд бүтэц, тоног төхөөрөмжийн зураг төсөл, аюулгүй байдал				
Замын хөдөлгөөн ба тээвэр				
Экосистемийн үйлчилгээ/байгалийн нөөцийн асуудал				
Аюултай материалд өртөх				
Өвчинд нэрвэгдэх (үс)				
Онцгой байдлын бэлэн байдал, хариу арга хэмжээ				
Талбайн аюулгүй байдал, хамгаалалтын ажилтнууд				

Нийгмийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал

- Нийгэмд нөлөөлж болох эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын ямар гол асуудлуудыг (дуу чимээ, тоос шороо, осол аваар, аюултай материал, усны бохирдол) тодорхойлсон бэ? Ямар нэг зүйлийг анхаарч үзээгүй орхисон уу?
- Нөлөөллийг бууруулах хангалттай арга хэмжээ авч, БОНУТ-нд тусгасан уу?
- Гомдол барагдуулах механизм бий юу?

Хамгаалалтын ажилтнууд

- Тус компани хамгаалалтын ажилтнуудыг хөлсөлсөн тохиолдолд төслийн бүсээс гадуурх хүмүүст учирч болзошгүй эрсдэлийг бууруулах хамгаалалтын арга хэмжээ авсан уу?
- Тэд Аюулгүй байдал, Хүний эрхийн сайн дурын зарчмуудын талаар суралцсан уу?

4.5 ГС5: Газар чөлөөлөх, албадан нүүлгэн шилжүүлэлтийн үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
Төслийн загвар				
Нүүлгэн шилжүүлсэн хүмүүст олгох нөхөн олговор, тэтгэмж				
Олон нийтийн оролцоо				
Гомдол гаргах механизм				
Нүүлгэн шилжүүлэх/амьжиргааг сэргээх төлөвлөлт, хэрэгжилт				
Бодит нүүлгэн шилжүүлэлт				
Эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлт				
Засгийн газраас удирдаж буй нүүлгэн шилжүүлэлтийн				

хүрээнд хувийн хэвшлийн үүрэг хариуцлага				
--	--	--	--	--

Газар эзэмших, нүүлгэн шилжүүлэхэд гарах зөрчил

- Газар эзэмшихтэй холбоотой зөрчил гардаг уу?
- Төсөл нь бодит эсвэл эдийн засгийн нүүлгэн шилжүүлэлтээс зайлсхийх эсвэл багасгахад зориулагдсан уу?
- Хэрэв нүүлгэн шилжүүлэхээс зайлсхийх боломжгүй бол нүүлгэн шилжүүлэлт эсвэл амьжиргааг сэргээх төлөвлөгөө хэрэгжиж байна уу? Үйл явц нь оролцоотой юу, компани зохих нөхөн олговор санал болгодог уу?

4.6 ГС6: Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент

Үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
Амьдрах орчин				
Байгалийн амьдрах орчин				
Чухал амьдрах орчин				
Хуулиар хамгаалагдсан, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн газар нутаг				
Түрэмгийлэх хандлагатай харь төрөл зүйл				
Биологийн олон янз байдлыг хүндэтгэсэн газар ашиглалтын зураг төсөл, төлөвлөлт				
Биологийн олон янз байдалд үзүүлэх эрсдэл ба нөлөөллийг тодорхойлох				
Хор хөнөөлийг бууруулах шатлалын хэрэглээ				

Газар ашиглалтын төлөвлөгөө, байгалийн ойг хувиргах, БХӨҮЦ-ийн үнэлгээ

- Төслийн газар ашиглалтын талаар тайлбарлана.
- Төсөл нь дараахад байрлана:
  - Өөрчлөгдсөн амьдрах орчин: XX ha
  - Байгалийн амьдрах орчин: XX ha
  - Чухал амьдрах орчин: XX ha

- Хуулийн дагуу хамгаалагдсан бүс: XX ha
- Төслийн хүрээнд 1994 оноос хойш байгалийн ойг хувиргасан тухай нотлох баримт бий юу, эсвэл төслийн үйл ажиллагаанд байгалийн ойг хувиргах талаар тусгасан уу?
- Зорилтот хамгаалалтын бүс бий юу?
- Төслийн бүсэд БХӨҮЦ-ийн бүсүүдийг тогтоосон уу? Үнэлгээг орон нутгийн оролцогч талууд баталсан уу? Хор хөнөөлийг бууруулах арга хэмжээ авсан уу, үүнд хяналт тавьж байна уу?

Эрсдэлийн үнэлгээ ба хор хөнөөлийг бууруулах шатлал

- Эдгээр эрсдэлийг төслийн хамрах хүрээ, цар хүрээ, оршин буй газар нутгийн биологийн үнэлэмжийн дагуу БОНУТ-нд тусгасан уу?
- Биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээнд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах, ялангуяа амьдрах орчны алдагдал, доройтол, хуваагдал, түрэмгий амьтдад чиглэсэн нөлөөллийг бууруулах шатлалын зарчмын дагуу нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээ авч байна уу?
- Нөлөөлөлд өртсөн ард иргэдийн биологийн олон янз байдал, экосистемийн үйлчилгээнд хамаарах өөр үнэт зүйлсийг харгалзан үзсэн үү?

4.7 ГС7: Уугуул иргэд

Үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	
Сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх				
Эрсдэл ба нөлөөллийн үнэлгээ				
Уламжлалт эсвэл заншмал газар нутагт үзүүлэх нөлөө				
Уламжлалт эсвэл заншмал газраас нүүлгэн шилжүүлэх				
Нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх				
ҮҮМЗ-ийн зарчмууд				
Нөхөн олговор, ашиг хүртээх механизмууд				

Уугуул иргэд

- Эрсдэлийн үнэлгээний шинжилгээнд Уугуул иргэдийг хэрхэн хамруулсан бэ?
- Энэ явцад ямар уламжлалт болон заншмал эрхийг тодорхойлсон бэ? Үнэлгээнд соёлын дурсгалт газруудыг харгалзан үзсэн үү?
- ҮҮМЗ-ийн зарчим хангагдсан үү?
- Зөрчлийг бууруулах зохих арга хэмжээ авч байна уу? Тэдэнд нөхөн төлбөр өгсөн үү?

4.8 ГС8: Соёлын өв

Үндсэн тал	Үнэлгээ			Санал сэтгэгдэл
	Сул	Дунд зэрэг	Хүчтэй	

Соёлын өвд үзүүлэх нөлөөллөөс зайлсхийх төслийн зураг төсөл				
Санамсаргүй олдворын журам				
Зөвлөлдөх, олон нийтийн хүртээмжтэй байх Зохих нөлөөллийг бууруулах				
Боломжтой бол нөлөөллийг бууруулах зохих арга хэмжээ авна				

Соёлын өвийн тодорхойлолт

- Тус компани ямар соёлын өвийг тодорхойлсон бэ?
- Боломжтой үед Санамсаргүй олдворын журам хэрэгжиж байна уу? БОНУТ-нд энэ асуудлыг тусгасан уу?
- Соёлын өвтэй холбоотой хор хөнөөлийг бууруулах зохих арга хэмжээнүүд хэрэгжиж байна уу?

4.9 ЖТБНО-ны шаардлага

- GAIA-ын ЖТБНО-ны үнэлгээ, төлөвлөгөөнд тусгагдсан шаардлагын дагуу ЖТБНО-ны үнэлгээ, төлөвлөгөө төсөлд бий юу?

5. Гол үр дүнгийн хураангуй болон зөрүүний дүн шинжилгээ

Үнэлгээний хамгийн чухал бөгөөд хамааралтай талуудыг нэгтгэн дүгнэж, үндсэн эрсдэлийг эдгээр эрсдэлд хариу өгөх удирдлагын хийсэн үнэлгээтэй хослуулна. Дараа нь үндсэн зөрүү болон тэдгээрийг арилгах компанийн одоогийн хүчин чадал, хүсэл эрмэлзлийг тайлбарлана.

Гол эрсдэлүүдийг тодорхойлсон	Удирдлагын чадавх бий болсон ²⁰	Зөрүү ба сул талууд	Зөрүү ба сул талуудыг авч үзэх чадавх

6. Санал ба дэвшүүлж буй БОНУАТ-ний арга хэмжээ

- Энэхүү төслийг БОН-ийн үүднээс дэмжих боломжтой эсэх тухай шийдвэрийн мэдэгдэл. Хэрэв дутагдал илэрсэн бол шийдвэрээ авах арга хэмжээтэйгээ холбож болно.
- Илэрсэн эрсдэл, дутагдлыг арилгахын тулд компаниас авах шаардлагатай арга хэмжээг тодорхойлно. Боломжтой бол эдгээрт тодорхой хугацаа, үүрэг хариуцлага, гүйцэтгэлийн үзүүлэлт, боломжийн хэрээр тооцоолсон зардлыг багтаасан байх ёстой.

²⁰ Сүл: Энэ тал дээр компаниас хэрэгжүүлээгүй эсвэл томоохон дутагдал, зөрчилтэй байгаа ба компани үүнийг хэрэгжүүлэх мэдлэг/чадавхгүй байна. Дунд зэрэг: Энэ тал дээр авч үзэж болохуйц сул талын хамтаар хэсэгчлэн хэрэгжүүлсэн. Хүчтэй: Энэ тал дээр авч үзэхэд харьцангуй хялбар эсвэл сул талыг хэрхэн авч үзэхээс хамаараад сайн төлөвлөгөөтэйгээр багахан сул талууд байсныг ихээхэн хэмжээгээр хэрэгжүүлсэн.

Тайлангууд

- Арбаро сан, (2019 оны 10-р сарын 8). **Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын тогтолцоо (БОНУТ).**
- FinDev Канад (2020 оны 3-р сарын 1). Байгаль орчин, нийгмийн (БОН) бодлого.
- Уур Амьсгалын Ногоон Сан (20122 оны 3-р сарын 1). Байгаль орчин, нийгмийн бодлогын шинэчилсэн найруулга Байгаль орчин, нийгмийн бодлого.
- Уур Амьсгалын Ногоон Сан (2019 оны 4-р сарын 2). Жендэрийн шинжилгээ/Үнэлгээ, Жендэр ба нийгмийн оролцоог хангах үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний загвар.
- Уур Амьсгалын Ногоон Сан (2019 оны 4-р сарын 2). Тогтвортой байдлын удирдамжийн тэмдэглэл: УАНС-ийн санхүүжилттэй төслүүдэд оролцогч талуудын утга учиртай оролцоог төлөвлөх, баталгаажуулах
-
- НҮБ-ын БОХ (2009). Бүтээгдэхүүний нийгмийн амьдралын мөчлөгт зориулсан удирдамж.
- ОУСК (2012 оны 1-р сарын 1). Гүйцэтгэлийн стандарт 1-ээс 8.
- Дэлхийн банк (2018 оны 6-р сар). ХОТС-ын үйл ажиллагааны байгаль орчин, нийгмийн тогтолцоо – БОНХ6: Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, амьд байгалийн нөөцийн тогтвортой менежмент.
- Дэлхийн банк (2018 оны 6-р сар). ХОТС-ын үйл ажиллагааны байгаль орчин, нийгмийн тогтолцоо – БОНХ3: Нөөцийн үр ашиг ба бохирдлоос урьдчилан сэргийлэх, удирдах.

Ивээн тэтгэгчдийн баримт бичгүүд

- FinDev (2020). Жендэрийн тэгш байдлын бодлого, дараахаас авсан: https://www.findevcanada.ca/sites/default/files/2020-07/FinDev%20Canada_Gender%20Policy_June%202019_EN.pdf.
- MUFG (2019 оны 5-р сарын 17). Information Disclosure Policy, retrieved from <https://www.bk.mufg.jp/global/productsandservices/corpandinvest/gcf.html>.
- FinDev (2019 оны 8-р сар). Gender Equality Strategy, retrieved from https://www.findevcanada.ca/sites/default/files/2019-09/2019_137_gender_equality_strategy_en_final_0.pdf.
- EDFI (2020 оны 10-р сар). Exclusion List, retrieved from file:///D:/Climate%20Horizons/Sponsors/Exclusion%20list/EDFI%20Exclusion%20list%20October%202020.pdf.
- MUFG (2020 оны 11-р сарын 24). УАНС-ийн төсөл/хөтөлбөрүүдэд зориулсан жендэрийн бодлого, дараахаас авсан <https://www.bk.mufg.jp/global/productsandservices/corpandinvest/gcf.html>.

Вебсайтууд

- *Үйл ажиллагааны олон талт гарын үсэг зурсан талууд.* (n.d.). Ilpa.org. 2022 оны 5-р сарын 19-нд дараахаас авсан: https://ilpa.org/ilpa_diversityinaction-signatories/
- *Парисын хэлцэл.* (n.d.). Unfccc.int. 2022 оны 5-р сарын 19-нд дараахаас авсан: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>